नेपाल सरकार

गाउँपालिकाको कार्यालय

भुम्लु गाउँपालिका

सल्लेभुम्लु, काभ्रेपलानचोक

अन्तिम मस्यौदा

आवधिक योजना तथा मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा

बिषय सूची

परिच्छेद 1 परिचय 1

1.1 पृष्ठभूमि 1

1.2 योजना तर्जुमाको उद्देश्यहरु 2

1.3 स्थानीय तहको वस्तुस्थिति 2

1.3.1 भौगोलिक अवस्था 2

1.3.2 जनसंख्याको विवरण 2

1.3.3 जातजाति र भाषाभाषी 3

1.3.4 शैक्षिक स्थिति 3

1.3.5 स्वास्थ्य सेवा 3

1.3.6 आर्थिक क्रियाकलाप तथा रोजगारी 4

1.4 स्थानीय तहको विकासको समीक्षा 4

1.5 योजना तर्जुमा आधारहरू 6

1.6 योजना तर्जुमा विधि 8

1.6.1 आवधिक योजना तयारी तथा कार्यशाला गोष्ठी 8

1.6.2 वस्तुस्थिति विश्लेषण 8

1.6.3 योजना दस्तावेज तयारि 8

1.7 योजना तर्जुमाको सीमाहरु 9

परिच्छेद 2 समष्टिगत योजना र स्रोत व्यवस्था 10

2.1 पृष्ठभूमि 10

2.2 योजना खाका 10

2.2.1 सोच 10

2.2.2 लक्ष्य 10

2.2.3 उद्देश्य 10

2.2.4 परिमाणात्मक लक्ष्य (Targets) 11

2.2.5 रणनीति र कार्यनीति 11

2.3 आयको प्रवृति र प्रक्षेपण 1

2.4 व्ययको प्रवृति र प्रक्षेपण 1
2.5 लगानी र स्रोत व्यवस्था 2
2.5.1 लगानीको आवश्यकता र स्रोत 2
2.5.2 स्रोत साधनको बाँडफाँड तथा परिचालनका आधारहरू 2
परिच्छेद 3 आर्थिक क्षेत्र 4
3.1 कृषि विकास 4
3.1.1 हालको अवस्था 4
3.1.2 प्रमुख समस्या र चुनौतीहरु 4
3.1.3 प्रमुख अवसरहरु 4
3.1.4 सोच 5
3.1.5 लक्ष्य 5
3.1.6 उद्देश्य 5
3.1.7 रणनीति र कार्यनीति 5
3.1.8 कार्यक्रम 7
3.1.9 अपेक्षित उपलब्धि 8
3.2 उद्योग, वाणिज्य र आपूर्ति 8
3.2.1 हालको अवस्था 8
3.2.2 प्रमुख समस्याहरु 9
3.2.3 अवसरहरु 9
3.2.4 सोच 9
3.2.5 लक्ष्य 9
3.2.6 उद्देश्य 9
3.2.7 रणनीति र कार्यनीति 9
3.2.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु 11
3.2.9 अपेक्षित उपलब्धि 12
3.3 पर्यटन 12
3.3.1 हालको अवस्था 12
3.3.2 प्रमुख समस्याहरु 13

3.3.3 अवसरहरु 13
3.3.4 सोच 13
3.3.5 लक्ष्य 13
3.3.6 उद्देश्य 13
3.3.7 रणनीति र कार्यनीति 13
3.3.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु 13
3.3.9 अपेक्षित उपलब्धि 14
3.4 बैंक, वित्तीय संस्था, सहकारी र समुदायिक वित्त 14
3.4.1 हालको अवस्था 14
3.4.2 प्रमुख समस्याहरु 14
3.4.3 अवसरहरु 14
3.4.4 सोच 14
3.4.5 लक्ष्य 14
3.4.6 उद्देश्य 15
3.4.7 रणनीति र कार्यनीति 15
3.4.8 कार्यक्रमहरु 15
3.4.9 अपेक्षित उपलब्धि 15
परिच्छेद 4 सामाजिक क्षेत्र 17
4.1 जनसंख्या तथा बसाइँसराइ 17
4.1.1 हालको अवस्था 17
4.1.2 प्रमुख समस्याहरु 17
4.1.3 अवसर 17
4.1.4 सोच 17
4.1.5 लक्ष्य 17
4.1.6 उद्देश्य 17
4.1.7 रणनीति तथा कार्यनीति 17
4.1.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु 18
4.1.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु 18

4.2 शिक्षा 18
4.2.1 हालको अवस्था 18
4.2.2 प्रमुख समस्या 19
4.2.3 अवसरहरु 19
4.2.4 सोच 19
4.2.5 लक्ष्य 19
4.2.6 उद्देश्य 19
4.2.7 रणनीति तथा कार्यनीति 19
4.2.8 प्रमुख कार्यक्रम 21
4.2.9 अपेक्षित उपलब्धि 23
4.3 स्वास्थ्य तथा पोषण 23
4.3.1 हालको अवस्था 23
4.3.2 प्रमुख समस्याहरु 23
4.3.3 अवसर 23
4.3.4 सोच 23
4.3.5 लक्ष्य 24
4.3.6 उद्देश्य 24
4.3.7 रणनीति तथा कार्यनीति 24
4.3.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु 25
4.3.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु 26
4.4 खानेपानी तथा सरसफाइ 26
4.4.1 हालको अवस्था 26
4.4.2 अवसर 26
4.4.3 सोच 26
4.4.4 लक्ष्य 27
4.4.5 उद्देश्य 27
4.4.6 रणनीति तथा कार्यनीति 27
4.4.7 प्रमुख कार्यक्रमहरु 28

4.4.8 अपेक्षित उपलब्धिहरु 28
4.5 लक्षित समुदाय विकास 29
4.5.1 हालको अवस्था 29
4.5.2 प्रमुख समस्याहरु 29
4.5.3 अवसर 30
4.5.4 सोच 30
4.5.5 लक्ष्य 30
4.5.6 उद्देश्य 30
4.5.7 रणनीति तथा कार्यनीति 31
4.5.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु 32
4.5.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु 32
परिच्छेद 5 पूर्वाधार क्षेत्र 34
5.1 सिंचाइ 34
5.1.1 हालको अवस्था 34
5.1.2 प्रमुख समस्याहरु 34
5.1.3 अवसर 34
5.1.4 सोच 34
5.1.5 लक्ष्य 34
5.1.6 उद्देश्य 34
5.1.7 रणनीति तथा कार्यनीति 35
5.1.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु 36
5.1.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु 36
5.2 ऊर्जा 36
5.2.1 हालको अवस्था 36
5.2.2 प्रमुख समस्याहरु 37
5.2.3 अवसर 37
5.2.4 सोच 37
5.2.5 लक्ष्य 37

5.2.6 उद्देश्य 37
5.2.7 रणनीति तथा कार्यनीति 37
5.2.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु 39
5.2.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु.. 39
5.3 सडक तथा यातायात.. 39
5.3.1 हालको अवस्था 39
5.3.2 प्रमुख समस्याहरु.. 39
5.3.3 अवसर.. 40
5.3.4 सोच 40
5.3.5 लक्ष्य.. 40
5.3.6 उद्देश्य 40
5.3.7 रणनीति तथा कार्यनीति 40
5.3.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु 41
5.3.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु.. 41
5.4 सञ्चार तथा सूचना प्रविधि पूर्वाधार 42
5.4.1 हालको अवस्था 42
5.4.2 प्रमुख समस्याहरु.. 42
5.4.3 अवसर.. 42
5.4.4 सोच 42
5.4.5 लक्ष्य.. 42
5.4.6 उद्देश्य 42
5.4.7 रणनीति तथा कार्यनीति 42
5.4.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु 44
5.4.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु.. 44
5.5 आवास तथा वस्ती विकास.. 44
5.5.1 हालको अवस्था 44
5.5.2 सोच 45
5.5.3 लक्ष्य.. 45

5.5.4 उद्देश्य 45
5.5.5 रणनीति तथा कार्यनीति 45
5.5.6 प्रमुख कार्यक्रमहरु 46
5.5.7 अपेक्षित उपलब्धिहरु.. 46
परिच्छेद 6 लोकतन्त्र र सुशासन 47
6.1 मानव अधिकार 47
6.1.1 हालको अवस्था 47
6.1.2 प्रमुख समस्याहरु.. 47
6.1.3 अवसर.. 47
6.1.4 सोच 47
6.1.5 लक्ष्य.. 48
6.1.6 उद्देश्य 48
6.1.7 रणनीति तथा कार्यनीति 48
6.1.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु 48
6.1.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु.. 48
परिच्छेद 7 अन्तरसम्बन्धित विषय.. 49
7.1 श्रम तथा रोजगारी 49
7.1.1 हालको अवस्था 49
7.1.2 प्रमुख समस्याहरु.. 49
7.1.3 अवसर र चुनौती.. 49
7.1.4 सोच 50
7.1.5 लक्ष्य.. 50
7.1.6 उद्देश्य 50
7.1.7 रणनीति तथा कार्यनीति 50
7.1.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु 51
7.1.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु.. 52
7.2 प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन.. 52
7.2.1 हालको अवस्था 52

7.2.2 सोच 53
7.2.3 लक्ष्य 53
7.2.4 उद्देश्य 53
7.2.5 रणनीति तथा कार्यनीति 53
7.2.6 प्रमुख कार्यक्रमहरु 54
7.2.7 अपेक्षित उपलब्धिहरु 54
7.3 विपद् व्यवस्थापन 54
7.3.1 हालको अवस्था 54
7.3.2 प्रमुख समस्याहरु 54
7.3.3 अवसर 55
7.3.4 सोच 55
7.3.5 लक्ष्य 56
7.3.6 उद्देश्य 56
7.3.7 रणनीति तथा कार्यनीति 56
7.3.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु 57
7.3.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु 58
7.4 जलवायु परिवर्तन अनुकुलन 59
7.4.1 हालको अवस्था 59
7.4.2 प्रमुख समस्याहरु 59
7.4.3 अवसर 59
7.4.4 सोच 59
7.4.5 लक्ष्य 59
7.4.6 उद्देश्य 60
7.4.7 रणनीति तथा कार्यनीति 60
7.4.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु 60
7.4.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु 61
7.5 मानव संशाधन विकास 61
7.5.1 प्रमुख समस्या 61

7.5.2 अवसर तथा चुनौती 61
7.5.3 सोच, लक्ष्य र उद्देश्य........ 62
7.5.4 रणनीति, कार्यनीति तथा कार्यक्रम 62
7.5.5 प्रमुख कार्यक्रमहरु 63
7.5.6 अपेक्षित उपलब्धि 63
परिच्छेद 8 नतिजा खाका 1
परिच्छेद 9 योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन 1
9.1 योजना तर्जुमा 1
9.2 आयोजना बैङ्क 1
9.3 संस्थागत तथा कार्यान्वयन व्यवस्था 2
9.4 तहगत सम्बन्ध तथा अन्तरसरकार समन्वय........ 3
9.5 जोखिम व्यवस्थापन 4
9.6 अनुगमन तथा मूल्याङ्कन........ 4
9.7 बार्षिक समिक्षा 6

□□□□□□□□□ 1 परिचय

1.1 पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले व्यवस्था गरेको स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र एवं स्थानीय तह संचालन सम्बन्धि स्थानीय सरकार संचालन ऐन. २०७४ मा व्यवस्थित काम, कर्तव्य र जिम्मेवारीहरु स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७५ लगायत आइन हरु अबलम्बन गरेर यो तर्जुमा तयार गर्न खोजिएको हो। स्थानीय सरकार संचालन ऐन. २०७४ अनुसार हरेको गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले श्थानिया स्तरको विकासकानिम्ति आफ्नो अधिकारक्षेत्र भित्रका विषयमा आवधिक, वार्षिक, रणनीतिक क्षेत्रगत आवधि योजना लागु गर्ने व्यवस्था रहेको पाईन्छ। यस प्रकारका योजना तर्जुमा गर्दा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, समयसीमा र प्रक्रिया सँग अनुकुल हुने गरि तर्जुमा गर्नुपर्ने उल्लेख पनि गरिएको छ। यस योजनामा योजना तर्जुमा सम्बन्धि संवैधानिक व्यवस्था, विगतका प्रयास अवाम अभ्यास, उपलब्ध कार्यविधि तथा निर्देशिका, संघिय शासन व्यवस्था अन्नुसार ऐन तथा नियमले गरेको व्यवस्था तथा स्थानीय वस्तुस्थिति एवं आवश्यक तथा अत्यावश्यक पूर्वाधार तथा कार्यक्रमहरु आधार लिईने छ।

यसैगरी योजना तर्जुमा वातावरण, सुशासन, वालमैत्री, विपद व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तन अनुकुल, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयहरुलाई ध्यानमा राखेर गर्नू पर्ने व्यवस्था स्पस्ट गरि तोकिएको छ। प्राथाम्करण गर्नु पर्ने विषयहरु पनि तोकिएको र स्थानीय तहले कार्यसम्पादन गर्दा लागतलाई न्यूनीकरण, स्रोत साधनको अधिकतम उपयोग तथा प्रभावकारी सेवा प्रवाह सम्बन्धि व्यवस्था स्पस्ट उल्लेख गरेको पाईन्छ। सोहि व्यवस्था अनुसार उत्पादनमुलक तथा छिटो प्रतिफल दिने, गरिवी निवारण, जीवनस्तरमा दिगो सुधार, रोजगारीका, अवसरमा वृद्धि, समावेशी, जनसहभागितामा वृद्धि, दिगो विकास र स्थानीय संस्कृति संरक्षण जस्तो विषयलाई प्राथमिक रुपले जोड दिनुपर्ने देखिन्छ। नेपालको संविधान वमोजिम स्थानीय तहलाई प्राप्त अधिकार तथा कानुन बमोजिम स्थानीय तहको यिजना तर्जुमा सम्बन्धी अधिकार र जिम्मेवारीलाई मनन् गरि संघिय शासन व्यवस्था अनुसार राज्यको पुनर्स्थापना पछी स्थानीय सरकारको रुपमा स्थापित यस बाह्रद्शी गाउँपालिका पहिलो प्रयासको रुपमा यस प्रथम आवधिक विकास योजना (२०७८/७९-२०८२/८३) तर्जुमा गरेको छ।

यस प्रथम आवधिक विकास योजना तर्जुमा प्रक्रियामा गाउँपालिकाको विकासको वर्तमान अवस्था अध्ययन तथा विश्लेषण गरी गाउँपालिकाको समष्टिगत विकास लागि दुरद्दष्टि, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति तथा प्रमुख कार्यक्रम तर्जुमा गरिएको छ। यस योजनाले गाउँपालिकाको समग्र तथा योजनावद्ध विकासका लागि गर्नुपर्ने कार्यको मार्गदर्शन तथा नतिजा अनुगमन र प्रभाव लेखाजाखाको लागि आधार प्रदान गर्नुका साथै आगामी ५ वर्षको मार्गचित्र तयार गरी त्यसका लागि श्रोत परिचालनको योजना समेत तय गरेको छ। यस आवधिक योजनाको आधारमा मध्यमकालिन खर्च संरचना र मध्यमकालिन खर्च संरचनाको आधारमा बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तयार गरी

निर्धारित प्रक्रिया अनुसार बार्षिक योजनाको कार्यान्वयन, नतिजाको अनुगमन तथा प्रगति मापन एवम् असर र प्रभावको लेखाजोखा गरिनेछ।

1.2 योजना तर्जुमाको उद्देश्यहरु

यस आवधिक योजनातथा मध्यमकालीन खर्च संरचनाको मुख्य उद्देश्यहरु देहाय बमोजिम रहेका छन्

- आवधिक योजनाको दृष्टि, लक्ष्य, उद्देश्य तथा क्षेत्रगत रणनीति तथा कार्यनीति पहिचान गर्ने
- आय व्ययको प्रक्षेपण गर्ने
- पहिचान गरिएको कार्यक्रमहरुलाई संघीय, प्रादेशिक, स्थानीय तथा दिगो विकास (२०३०) लक्ष्यहरुसंग पंक्तिबद्ध गर्ने
- मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्ने

1.3 स्थानीय तहको वस्तुस्थिति

1.3.1 भौगोलिक अवस्था

भुम्लु गाउँपालिका नेपालको बागमती प्रदेश अन्तर्गत काभ्रेपलान्चोक जिल्लामा पर्दछ। यस गाउँपालिकाको स्थापना नेपालको संविधानको धारा २९५ को उपधारा (३) बमोजिम गठित गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष संरक्षित वा स्वायत्त क्सेहेत्रको संख्या तथा सिमाना निर्धारण आयोगले पेश गरेको प्रतिवेधन र नेपाल सरकारको निर्णय अनुसार साविकका सापिंग, सिम्थली, वेखासिम्ले घर्तीगाउँ, चौबास, सल्ले भुम्लु, कोलाती भुम्लु, फलाँटे, भुम्लुटार, दोलालघाट र ज्याम्दी मण्डन (५,७,८,९) गा.वि.स समावेश गरि भएको हो। भुम्लु गाउँपालिकामा हाल ७ वटा वडाहरु कायम गरिएको छ भने यस गाउँपालिका पूर्वमा चौरिदेउराली गाउँपालिका, पश्चिममा मन्दनदेउपुर नगरपालिका र सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको चौतारा सांगाचोक गढी नगरपालिका , दक्षिणमा पाँचखाल नगरपालिका र तेमाल गाउँपालिका र उत्तरमा सिन्धुपाल्चोक जिल्लाको सुनकोशी गाउँपालिका पर्दछन्। भौगोलिक हिसाबले २७०४१'३१" अक्षांश देखि २७०३६'०४" अक्षांश र ८५०३९'०७" देखि ८५०४६'५१" देस्गान्तर सम्म फैलिएको छ। कुल ९१ वर्ग कि.मि मा फैलिएको यस गाउँपालिका र जिल्ला सदरमुकाम बिचको दुरी ३५ कि.मी रहेको छ।

1.3.2 जनसंख्याको विवरण

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यस गाउँपालिकाको कुल घरपरिवार ५४१७ र जनसंख्या २५,८६३ थियो जसमा महिलाको जनसंख्या २५,८६३ र पुरुषको जनसंख्या १३,५७८ एवं ३ तेस्रो लिंगी रहेका छन्। त्यसैगरी जनसंख्याको वडा अनुसारको विवरण हेर्दा वडा नं १ सबैभन्दा बेसी जनसंख्या भएको वडा रहेको थियो भने वडा नं ७ सबैभन्दा थोरै जनसंख्या भएको वडा रहेको पाईन्छ। यस सम्बन्धि वडागत रुपमा जनसंख्या विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ।

वडा नं	घरधुरी संख्या	कुल जनसंख्या	महिला	पुरुष	तेस्रो लिंगी
१	११०९	५०३१	२४१६	२६१५	०
२	४९८	२२६४	१११२	११५१	१
३	२९३	१४८८	१४८८	७७९	०.
४	५२९	२५०१	२५०१	१३०७	०
५	५५८	३२१८	३२१८	१७६१	०
६	४३२	२०३७	२०३७	१०८९	१
७	३४९	१३७७	१३७७	७३८	०
८	५९१	३०२४	३०२४	१५६०	०
९	५३९	२३२९	२३२९	११९८	०
१०	५१९	२५९४	२५९४	१३८९	१
जम्मा	५४१७	२५८६३	२५८६३	१३५७८	३

1.3.3 जातजाति र भाषाभाषी

यस गाउँपालिकामा तामांग जातिको संख्या सबैभन्दा बेसी ६५८५ भएको पाईन्छ। त्यसैगरि क्षेत्री र बाहुन क्रमगतले बढी भएको देखिन्छ। २,७१० पहरी र २५५० नेवार त्यसपछि अधिकतम रहेको पाइन्छ। त्यसैगरि माशी, कामि, सन्यासी सबैको जनसंख्या १००० उपर छ भने ठकुरी, सार्की, दमाइ/ढोली, भुजेल/घर्ति पनि रहेका छन् भने गुरुङ, मगर, छन्त्याल, हायु, मिजार, थामी, बरैइ, गिरि, शेर्पा र थकाली थोरै मात्रामा रहेको पाईन्छ। मातृभाषाका आधारमा ८३% ले नेपालो प्रयोग गरेको द देखिन्छ भने १७%ले नेवार, तामांग लगायत अरु भाषा प्रयोग गरेको देखिन्छ।

1.3.4 शैक्षिक स्थिति

यस गाउँपालिकामा आधारभूत देखि माध्यमिक शिक्षासम्म प्रदान गर्ने शैक्षिक संस्थाहरु ४ आधारभूत, 4 आधारभूत प्राथमिक, २8 प्राथमिक, 7 माध्यमिक र १ क्याम्पस गरि 44 वटा शैक्षिक संस्थाहरु संचालित छन्। अधिकांश घरहरुमा विजुली भएपनि केहि सिमान्तकृत वर्गमा रहेका नागरिक भने विद्युतीय उपभोगको पहुँचमा पुग्न सकिरहेका छैनन्। यस गाउँपालिकामा १०,९६४ साक्षर पुरुष छन् भने ८.५३० साक्षर महिला छन्। अध्ययन सम्पन्न गरेकाको विविवरणलाई हेर्दा प्राथमिक कक्षा सम्म अध्ययन सम्पन्न गरेका लाई १०० प्रतिशत मान्दा मा.वि. सम्म ७०, उ.मा.वि सम्म ५१, स्नातक सम्म ५ प्रतिशत र स्नातकोत्तर सम्म २ प्रतिशत गएको देखिन्छ। त्यसै गरी ४२५७ जना गैर प्राविधिक बिषयमा अध्ययनरत छन् भने मात्र ३६ जना प्राविधिक बिषयमा अध्ययनरत छन्।

1.3.5 स्वास्थ्य सेवा

गाउँपालिकामा १० वटा स्वास्थ्य सेवा केन्द्र रहेका छन्। यिनै केन्द्रले औषधि उपचारको लागि ७९ प्रतिशत घरपरिवारमा पहुँच पुर्याएका छन्। करिब २०%ले निजि क्लिनिकको सेवा पनि लिएको पाईन्छ। यी स्वास्थ्य केन्द्रहरुमा गुणस्तर कायम गर्न भने चुनौतिपूर्ण रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी पोषण युक्त

आहारको उपलब्धता ५५ प्रतिशत जनसंख्या लाई हप्ताको ७ दिन नै रहेको पाईन्छ भने करिब ७%लाई हप्ताको २ दिन वा सो भन्दा कम मात्र उपलब्ध हुने देखिन्छ।

1.3.6 आर्थिक क्रियाकलाप तथा रोजगारी

यस गाउँपालिकामा ७२% जनसंख्या रोजगार रहेको पाईन्छ। रोजगारको मूल श्रोत कृषि रहेको यस गाउँपालिकामा सरकारी सेवा, प्रशासन सेवा, सरकारी प्राविधिक सेवाम, शिक्षण सेवा, बैंक तथा वित्तीय संस्था, निजि क्षेत्र ईत्यादिमा पनि रोजगारी रहेको देखिन्छ। वैदेशिक रोजगारमा जानेको जनसंख्या पनि धैरै रहेको देखिन्छ भने ज्याला मज्दुरिलाई मूल पेशा बनाई अपनाएकाको संख्यापनि धैरै रहेको देखिन्छ।

आर्थिक क्षेत्र	हालको अवस्था
कृषि भुमि	कुल जमिन को १९%
कृषि उत्पादन	आफ्नो उत्पादन र आम्दानी बाट बर्षभरि खान पुग्ने परिवारको प्रतिशत ८३
व्यवसायिक उत्पादन संलग्न कृषक संख्या	६५६
कृषि तथा पशुपालनमा संग्लग्न जनसंख्या	6276
पर्यटन व्यवसायी जनसंख्या	८२
उद्धोग तथा व्यवसायमा संलग्न व्यक्ति	१५५०
चालु घरेलु तथा लघु उद्धोग संख्या	४४२

1.4 स्थानीय तहको विकासको समीक्षा

यस भुम्लु गाउँपालिका अन्तर्गत रहेका साबिकका सापिंग, सिम्थाली, बेखसिम्ले घर्तिगाउँ, चौबास, सल्लेभुम्लु, कोलाँती भुम्लु, फलांटे, भुम्लुटार, ज्याम्दीमन्दन (५,७,८,९) र दोलालघाट गाबिसहरुमा आवधिक योजना बनाएको पाइदैन। आवधिक योजना निर्माण गरी त्यसको दिशानिर्देश विना स्थानीय स्तरको बार्षिक बजेट तथा योजना तर्जुमा प्रक्रियालाइ आधार मानेर योजना निर्माण र कार्यान्वयन गरेको हुँदा आवधिक योजनाको महत्व नभएको हुनसक्छ। स्थानीय विकासका महत्वपूर्ण सवालहरुका सम्बन्धमा उचित किसिमको निर्णयमा पुग्न, विकास कार्यक्रमलाई दिर्घकालिन सोच र उद्देश्यबाट अभिप्रेरित गर्न, स्थानीय सम्भावनाहरुलाई आर्थिक तथा सामाजिक सम्वृद्धिमा रुपान्तरण गर्न, विकासका अवरोधकको पहिचान गरि समाधान किटान र श्रोत साधनको विनियोजनलाई माग निर्देशन गर्न, स्थानीय आवश्यकता र प्राथमिकता विच तालमेल कायम गर्न, विकास प्रक्रियामा नेतृत्व,

स्वमित्व र सहयोगी भूमिकाको स्पष्ट कार्यक्षेत्र किटान र जिम्मेवारी निर्धारण गर्न, सेवा सुविधालाई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र विश्वशानिय बनाउन आवधिक योजना तर्जुमा गर्नु पर्ने सरकारको बाध्यकारी प्रावधान हुँदाहुदै पनि प्रक्रियाको रुपमा योजना तर्जुमा गरी अभिलेखिकरण गरिदा जनताका वास्तविक मागहरुलाई सम्बोधन गर्न नसकिने र विकासको प्रतिफल आम जनमानसमा जान नसकी सन्तुलित विकास हुन नसकेको हो। यद्दपी विकास लागि केही प्रयत्न र थोरै भएपनि उपलब्धि नभएको होइनन।

जनतालाइ केन्द्रबिन्दुमा राखेर सम्पूर्ण योजना तर्जुमा प्रक्रियामा लक्षित वर्गको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गराउने जनकेन्द्रित विकास, पारदर्शी, जवाफदेही, स्वच्छ एवं सदाचारयुक्त, परिणाममुखी र जनसहभागितामुलक सुशासन प्रक्रिया, यथसम्भव स्थानीय श्रोत साधन र सीपको प्रयोग गरी योजनामा दिगोपना ल्याउने, निर्णय प्रक्रियामा सम्पूर्ण सरोकारवालाहरुको अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्ने, समावेशीकरण, गरिबीको रेखामुनि रहेका एवं बिपन्न र सिमान्तकृत वर्ग, अपांग, गरिब एवं पिछडिएको वर्ग, दलित, मधेसी, आदि सबैको सेवा सुबिधामा पहुँचपुगी समतामुलक विकास, समन्वय र साझेदारी, क्षमता अभिवृद्धि गर्न, भु–उपयोग, सामाजिक न्याय, सामाजिक न्याय, विकासका नयाँ चुनौतीहरुको सम्बोधन, केन्द्रिय एवं प्रादेशिक योजनासंग तादाम्यता, एकीकृत बस्ती विकास, वातावरण मैत्री, बालमैत्री, लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावशीकरण, दिगो विकास र मानव संसाधन विकास जस्ता विकासका नयाँ आयामहरुमा विगतका योजनाहतुले खासै ध्यान पुर्याएको देखिदैन। जनताको साझा अवाधराना स्थापित गर्ने, विकास प्रक्रियामा सबैको जगारुकता र संगठित प्रयास पहल गर्ने, जनतालाइ आधिकार प्रति सचेत र कर्तब्य प्रति जागरुक बनाउने, स्वयमसेवी, अपनत्व, सहअस्तित्व र मित्रताको पप्रवर्दन गर्ने महत्वपूर्ण औजारको रुपमा रहेको सामाजिक परिचालनलाई विगतका योजनाहरुमा समावेश गरेको पाइदैन। जसले गर्दा विकासको प्रतिफल समान रुपमा वितरण हुन् नसकी धनी र गरिब विचको खाडल वृद्धि भएको पाइन्छ।

समिक्षाका प्रक्रियाहरु

विगतको गाउँपालिका बस्तुस्थिति विवरण समिक्षाका लागि निम्न प्रक्रियाहरु अवलम्ब गरिएको थियो।

- सम्पूर्ण सहभागीहरु पुर्व निर्धारित पांच वटा बिषयगत समूहहरु (आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, भौतिक पूर्वाधार विकास, वन तथा वातावरण र संस्थागत श्रोत तथा क्षमता विकास) मा विभाजन गरिएको थियो।
- प्रत्येक विषयगत समुहलाइ गाउँपालिका वस्तुस्थिति पुस्तक उपलब्ध गराई निम्नअनुसारका बिषयबस्तुहरु माथि समिक्षा गर्न अनुरोध गरिएको थियो।
    - योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनको क्रममा देखिएका सकारात्मक पक्ष तथा कमी कमजोरीहरु
    - योजना कार्यान्वयनको समयमा आइपरेका विभिन्न जोखिमपक्ष हरुले प्रत्यक्ष वा परोक्षरुपमा पारेको प्रभाव
    - अन्य विविध जानकारी

1.5 योजना तर्जुमा आधारहरू

संघीय नेपालको संविधान अन्तर्गत मौलिक हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त र नीति, स्थानीय तहको अधिकार, संघीय एवं प्रदेश नीति र कानून तथा स्थानीय नीति र कानून बमो जम स्थानीय तहको विकासको मार्गचित्र निर्माण गरिनुपर्ने हुन्छ। बाह्रदशी गाउँपालिकाको यस प्रथम आवधिक विकास योजना देहायअनुसारका नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्थालाई आधार लिई तर्जुमा गरिएको छ।

- नेपालको संविधान
- नेपाल सरकाबाट स्वीकृत संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारहरुको कार्यविस्तृतीकरण प्रतिवेदन
- स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४
- अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐ न, २०७४
- संघ र प्रदेश सरकारले जारी गरेका विषयगत नीति, कानू न तथा मापदण्ड (भूउपयोग नीति, कृषि विकास रणनीति
- पर्यटन नीति, वन तथा वातावरण ऐन, विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना तथा १५ बर्षे स्वास्थ्य क्षेत्र रणनीति, वहुक्षेत्रीय
- पोषण योजना, बस्ती विकास, शहरी योजना तथा भवन निर्माण सम्बन्धी आधारभूत निर्माण मापदण्ड आदी)
- नेपाल सरकारको दीर्घकालिन सोच, पन्ध्रौ राष्ट्रिय योजना (संघीय आवधिक योजना), प्रदेश ३ सरकारको प्रथम आवधिक योजनाको आधार पत्र
- नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय सरकारको मध्यमकालिन खर्च संरचना
- नेपाल सरकार, प्रदेश सरकारबाट राजस्व बाँडफाड, वित्तीय समानीकरण, सशर्त अनुदान, समपुरक तथा विशेष अनुदान, स्थानीय आय (कर शुल्क, सेवा शुल्क तथा दस्तुर), जनसहभागिता आदी
- विकासका अन्तरसम्बन्धित (साझा) विषयहरु (लैंगिक समानता तथा समावेशीकरण, सुशासन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तन अनुकुलन आदी)
- नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको अवलम्बन गरेका आर्थिक नीतिहरु
- दीगो विकास लक्ष्यको राष्ट्रिय र प्रादेशिक मार्गचित्र
- दीगो विकास लक्ष्य (सन् २०१५–२०३०)
- नेपाल पक्ष भएका अन्तर्राष्ट्रिय सन्धी सम्झौताहरु तथा नेपाल सरकारले अन्तराष्ट्रियस्तरमा जनाएका प्रतिवद्धताहरु नेपालको संविधानले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्र

भित्रको विषयमा कानून बनाउने, बार्षिक बजेट बनाउने, नीति तथा योजना तयार गर्ने र त्यसको कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था गरेको छ (धारा ५९ को उपधारा १)। संविधानको अधिकारको सूचीको अवस्था अनुसार नेपाल सरकारबाट स्वीकृत संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारहरूको कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदनमा स्थानीय स्तरका आवधिक योजना र बार्षिक योजना तथा बजेट स्वीकृती सम्बन्धी कार्यलाई स्थानीय तहको कार्यसूचीमा सूचीकृत गरिएको छ। स्थानीय शासन संचालन सम्बन्धी संघीय कानून, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ६ को दफा २४ को उपदफा १ अनुसार गाउँ/नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रको भित्रका विषयमा स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, बार्षिक र विषय क्षेत्रगत मध्यकालिन तथा दीर्घकालिन विकास योजना बनाई लागू गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ। यस प्रकार योजना बनाउादा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समयसीमा र प्रक्रियासाग अनुकुल हुने गरी सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकुलन, विपद् व्यवस्थापन, लैंगिक तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयहरूलाई ध्यान दिनु पर्ने व्यवस्था गरेको छ।

यसका अतिरिक्त स्थानीय सरकार संचालन ऐनले गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले योजना तर्जुमा गर्दा देहायअनुसार गर्नुपर्ने व्यवस्थालाई यस आवधिक योजनामा समायोजन गरिएको छ।

- मध्यम तथा दीर्घकालिन प्रकृतिका आयोजनाहरुको सूची तयारी,
- योजना तर्जुमा प्र क्रियामा स्थानीय बृद्धीजिवि, विषयविज्ञ, अनुभवी, पेशाविद् , महिला, बालबालिका, दलित, युवा,अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक, सीमान्तकृत तथा लोपोन्मुख समुदाय लगायतका सरोकारवालाको अधिकतम सहभागिता,
- कार्यक्रम र प्रमुख आयोजनाहरुको स्रोत साधनको पूर्वानूमान र योजना कार्यान्वयन तालिका तयार,
- योजनामा संघ तथा प्रदेश सरकारबाट संचालन गर्न आवश्यक आयोजना कार्यक्रमलाई अवसरको रुपमा समावेश
- आवधिक योजनामा आधारमा वार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा आयोजनाको संभाव्यता अध्ययन, अनुसन्धान तथा प्रभाव मूल्याङ्कनलाई कार्यनीतिमा समावेश
- गाउँपालिकामा गैर सरकारी संस्था, उपभोक्ता समिति, सहकारी संस्था र सामुदायिक संस्थाले संचालन गर्ने तथा साझेदारीमा संचालन हुने आयोजना, कार्यक्रम तथा लगानी समेतलाई योजनामा संलग्न
- नेपाल सरकारको स्वीकृति बमोजिम विकास साझेदार तथथा अन्तरराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाबाट गाउँपालिकामा संचालन भएका तथा हुने कार्यक्रम तथा लगानीलाई योजनामा मध्यनजर तथा समावेश संवैधानिक व्यवस्था तथा स्थानीय सरकार संचालन सम्बन्धी संघ र प्रदेश कानूनका

अतिरिक्त स्थानीय तहको आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रियामा गाउँपालिकाको सन्दर्भमा उपयुक्त हुने नीतिगत तथा कानूनी व्यवस्थालाई समस्थानीयकरण गरी आधारको रुपमा अपनाइएको छ

1.6 योजना तर्जुमा विधि

1.6.1 आवधिक योजना तयारी तथा कार्यशाला गोष्ठी

भुम्लु गाउँपालिका तथा ड्रिम डेभेलपर्स प्रा. लि. को बिज्ञ टोलि २०७७ साल चैत्र १२ गते गाउँपालिकाका पदाधिकारी, बिषयगत शाखाका प्रमुख तथा कर्मचारी तथा अन्य सरोकारवालाहरुको सहभागितामा आवधिक योजना तथा मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाको अवधारणा, महत्व, विधि, प्रक्रिया, समय तालिका, जिम्मेवारी तालिका सम्बन्धमा आवश्यक छलफल तथा निर्णयहरु गरिएको थियो। कार्यशाला गोष्ठीमा तय गरिएको विधि र प्रक्रियाका आधारमा भुम्लु गाउँपालिकाको आवधिक योजना तथा मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरिएको छ। उक्त कार्यशालामा बिषयगत बिज्ञको सहजीकरणमा दिर्घकालीन सोच, गाउँ विकासको लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा प्राथमिकता, सम्भावना तथा समस्या विश्लेषण, अग्रणी क्षेत्रहरु, योजनाको नतिजा तालिका, नगर विकासका प्रमुख तथा रणनीतिक कार्यहरुको मस्यौदा तयार गरिएको छ।

1.6.2 वस्तुस्थिति विश्लेषण

भुम्लु गाउँपालिकाको आवधिक योजना तथा मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्न गाउँपालिकाबाट प्राप्त द्वितीय श्रोतको पार्श्वचित्रलाई आधार मानिएको थियो। उक्त बस्तुगत विवरणबाट गाउँपालिकाको भौगोलिक, तथा भौतिक अवस्थिति, जन्संखिक, आर्थिक, सामाजिक पूर्वाधार विकास, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन र संस्थागत विकास तथा सुशासनको अवस्थासहित बिषयगत बस्तुस्थिति समावेश गरिएको छ। राष्ट्रिय जनगण घरधुरी सर्वेक्षण गरि तयार गरिएको बस्तुगत विवरणमा उल्लिखित सूचनालाई आवधिक योजनाको आधाररेखा सूचनाको रुपमा उपयोग गरिएको छ। साथै प्रदेश नीति तथा सुशाशनबाट प्राप्त तथ्यांकहरुलाई पनि विश्लेषणको क्रममा प्रयोग गरिएको छ। आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रियामा बस्तुगत विवरणको विश्लेषण एवं सहभागितामुलक छलफल गरि बस्तुस्थिति विश्लेषण गरियो। यस आवधिक योजनाको दस्तावेजमा स्वास्थ्यसंग र शिक्षा सम्बन्धित तथ्यांक प्रदेश नीति तथा योजना आयोग बाट प्राप्त दस्तावेज बाट लियिएको छ। त्सयै गरी जनसंख्या तथा आर्थिक विकासको तथ्यांक गाउँपालिकाले २०७६ सालमा प्रकाशन गरेको पार्श्वचित्रबाट लीईएको छ।

1.6.3 योजना दस्तावेज तयारि

योजना तर्जुमा प्राविधिक टोलीको सहयोगमा वस्तुस्थिति विवरण तथा आधार सूचना, वस्तुस्थिति विश्लेषण र योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीको नतिजा, विषयक्षेत्र योजना तर्जुमा समितिको छलफल तथा परामर्शबाट प्राप्त विवरण, सूचना तथा निष्कर्ष नतिजामूलक योजना तर्जुमाको ढाचामा लिपिवद्ध गरी योजना दस्तावेजको मस्यौदा तयार गरिएको छ। योजना दस्तावेजलाई मुख्य ८ परिच्छेदमा विभाज गरिएको छ। जसअनुसार परिचय, गाउँपालिकाको संक्षिप्त चिनारी , योजनाको अवधारणा तथा प्रारुप, विषय , क्षेत्रगत योजना, संस्थागत तथा कार्यान्वयन व्यवस्था रहेका छन्। सन्दर्भ सामग्रीको

रुपमा राष्ट्रिय तथा प्रदेश आवधिक योजना, साविक जिल्ला तथा स्थानीय निकायका गाविसहरुका आवधिक, विषय क्षेत्रगत गुरुयोजनाको प्रारुपलाई उपयोग गरिएको छ। साथै योजनाविद् , विषयविज्ञ तथा सरोकारवालाको समेत सुझाब लिई योजना तर्जुमा प्राविधिक टोलीद्धारा नतिजामूलक योजनाको ढाचामा स्थानीय तहका अधिकार क्षेत्रकाविषय एवं प्राविधिक पक्षहरुलाई तर्कपूर्ण एवं वस्तुनिस्ठ ढंगबाट प्रस्तुत गरी आवधिक योजनाको मस्यौदा दस्तावेज तयार गरिएको छ।

1.7 योजना तर्जुमाको सीमाहरु

- तथ्यांक सीमा
  - यसमा प्रयोग गरेको सीमाहरु संघीय सरकार, प्रदेश सरकार, र स्थानीय तहको प्रकाशित र अप्रकाशित तथ्यांकहरु
  - दोस्रो तहबाट संकलन गरेका सूचनाहरु
  - PRA, FGD
  - यसले वर्तमान अवस्थाको सांकेतिक प्रतिनिधित्व गर्दछ
- कोविड–१९
  - प्रनिधित ढंगले सूचना संकलन गर्ने कार्यलाइ बाधा गरेको छ
  - ठुलो समूहमा गर्न नपाएको हुनाले सूचना तथा बस्तुगत स्थिति ठम्म्यौउन गाह्रो भएको

□□□□□□□□□ 2 समष्टिगत योजना र स्रोत व्यवस्था

2.1 पृष्ठभूमि

देशको कुनै पनि भूभागको विकास त्येसको योजनामा आधारित हुन्छ। योजनाबद्ध विकास गर्नु कुनैपनि गाउँको प्रमुख एजेन्डा हुने गर्दछ। त्यसै अनुरुप यस आवधिक योजना निर्माण पनि योजनावद्ध विकासको अपरिहार्य कार्यका रुपमा हामीले लिएका छौं। कुनै पनि योजना को सुरुवात, त्येस गाउँको दिर्घकालिन सोचमा अधिएको हुन्छ जसले योजनाको मार्ग दर्शाउने गर्दछ। दिर्घकालिन सोचको निर्माणले आवश्यक उपयुक्त नीति, सिद्धान्त, रणनीति, कार्यक्रम पहिचान गर्न सहज हुने र त्यसको स्पष्टताले योजनाले लक्षित गरेका सूचकहरुको पहिचान गरि सोच हासिल गर्न सकिन्छ। भुम्लु गाउँपालिकाका अग्रणी क्षेत्रहरुमा कृषि, पर्यटन, उद्योग तथा पूर्वाधार विकासलाई मानिएको छ। यस आवधिक योजनामा पनि तिनै क्षेत्रहरुलाई गाउँपालिकाको दिर्घकालिन विकासका प्रमुख पक्षहरु मानिएको छ।

2.2 योजना खाका

2.2.1 सोच

“सचेत र सम्बृद्ध भुम्लु: हाम्रो गन्तब्य”

सचेत भन्नाले : शिक्षामा सबैको पहुँच

सम्बृद्ध हुनलाई कृषि, पर्यटन, पूर्वाधार र उद्धोग क्षेत्रहरुलाई केन्द्र बनाएर विकास अगाडी बढाउने

2.2.2 लक्ष्य

१. कृषि र पशुजन्य उत्पादनको गुणस्तर वृद्धि गरी व्यवसायीकरण गर्ने
२. औद्दोगिक उत्पादन एवं उत्पादनशील सेवा सुविधाको उपलब्धता गुणस्तरमा वृद्धि गरी रोजगारीको सुनिश्चिता गर्ने
३. आधारभूत र गुणस्तरीय शिक्षा, स्वास्थ्य तथा खानेपानी तथा सरसफाई सेवामा न्यायोचित पहुँच पुर्याउने
४. लक्षित वर्गको सशक्तिकरण गरी समावेशी तथा समतामुलक समाज निर्माण गर्ने
५. सडक, सिंचाई, पुल, बिधुत, संचार सहितको व्यवस्थित बस्ती विकास गरी जीवनयापनमा सहजता ल्याउने
६. वन, जैविक, जलाधार, विपद तथा जलवायु सम्बन्धित नीति बनाएर कायान्वयन गरि उत्थानसिल समाजको निर्माण गर्ने

2.2.3 उद्देश्य

- गुणस्तरीय शिक्षा सुलभ स्वास्थ्यको माध्यमबाट सुनिश्चित र स्वास्थ्य समाज स्थापनामा जोड दिने
- आधुनिक कृषि प्रणाली अपनाई ग्रामिण गरिबी न्यूनीकरण गर्ने

- उत्पादनको बजार व्यवस्थापन गर्न सडक यातायातको स्तरोन्नति गर्ने
- पर्यटकीय गन्तव्यको पहिचान गरी पर्यटन प्रवर्द्धनमा जोड दिने
- लक्षित तथा सिमान्तकृत वर्गको विकासमा प्राथमिकता दिने
- दिगो एवं समावेशी विकासको अवधारणालाई आत्मसाथ गर्ने

2.2.4 परिमाणात्मक लक्ष्य (Targets)

- प्रति व्यक्ति आय अमेरिकी डलर ८११ बाट ९०० पुगेको हुने
- साक्षरता प्रतिशत ४८.०४% बाट ६०% भएको हुने
- मानव सूचांक ०.४६ बाट ०.५ पुर्याउने
- उद्धोगमा संग्लग्न युवाको जनसंख्या ५.५% बाट १५% पुर्याउने
- रोजगारी प्रतिशत ७२ बाट ९० मा घटाउने

2.2.5 रणनीति र कार्यनीति

स्थानीय तहले लिएका उदेश्य तथा लक्षलाई हासिल गर्न देहायअनुसारका क्षेत्रगत रणनीति निर्धारण गरिएको छ।

आर्थिक विकास

- कृषकको उद्दम्सिलता विकास हुने गरि व्यवसायिक कृषिको व्यवस्थापन तथा औद्योघिकरण गरि कृषि उत्पादनको प्रवर्द्धन, व्यवसायिकरण, विविधिकरण र बजारीकरणलाई प्रोत्साहन गर्ने।
- कृषि भूमिको पूर्णता सदुपयोग गरि उर्वरता निरन्तर कायम हुने गरि वृद्धी गर्ने।
- पशुपन्छी स्वास्थ्यमा बिशेष ध्यान दिई उत्पादनको गुणस्तर र उत्पादकत्वको वृद्धि गर्ने
- पशुपन्छी जन्य उत्पादन प्रवर्धन, व्यवसायीकरण, बजारीकरण र विविधिकरण गरि कृषकको उद्यम्सिल बनाई औद्योघिकरण गर्ने
- विद्यमान सिंचाई प्रणालीको संरक्षण, सम्भार र स्तरोन्नति गरि पूर्ण रुपमा उपयोग गर्ने र नयाँ सिंचाई योजनाको विकास गरि असिंचित कृषि योग्य जमिनमा सिंचाईको दायरा वृद्धि गर्ने ।
- प्रमुख जलश्रोतको पहिचान गरि संरक्षणको सुनिस्चितता सहित खानेपानी तथा सिंचाईका लागि उचति उपयोग गर्ने
- वैज्ञानिक वन संरक्षण र व्यवस्थापन प्रणाली अनुसार वन पैदावारको उत्पादन वृद्धि गरि वन पैदावारको आपूर्ति सहज बनाउने र आम्दानीमा वृद्धि गर्ने
- स्थानीय कच्चा पदार्थ, श्रोत–साधन, सिप तथा प्रविधिमा आधारित लघु तथा घरेलु तथा साना उद्योगको विकास र विस्तार गर्ने
- व्यावसायिक गतिविधिमा केन्द्रित वित्तीय सेवाको पहुँच वृद्धि गरि शिक्षित तथा उद्दम्शील युवा लक्षित वित्तीय सेवा विस्तार गर्ने

- न्युन आयको बचत परिचालन गरि पुँजी निर्माण उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्न व्यवस्था गर्ने।
- सहकारी सेवामा सुशासन कायम गरि विषयगत उत्पादन समुहलाई सहकारीमा आवद्ध गर्ने।

सामाजिक विकास:

- विद्यालयको संस्थागत सक्षमता वृद्धि गरि गुणस्तरीय, व्यवहारिक तथा जिवनुपयोगी शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने।
- सूचना प्रविधिलाई आधार बनाई आधुनिक र गुणस्तरीय शिक्षा उपलब्ध गराउन शिक्षा अतिरिक्त सुविधा व्यवस्था गराई उत्साहाजनक वातावरण वृद्धि गर्ने।
- गुणस्तरीय आधारभूत स्वास्थ्य सेवाका लागि आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गरि सबै नागरिकमा सहज पहुँच को व्यवस्था गर्ने।
- स्वास्थ्य संस्थाको सुध्रिदिकरण गरि सेवाको गुणस्तरमा अविबृधि गर्ने।
- सम्भावित मुहानको संरक्षण तथा नयाँ प्रविधि प्रयोग गरि सुरक्षित खानेपानी तथा सरसफाइमा न्यायोचित पहुँचमा वृद्धि गर्ने।
- महिलालाई उद्दमी र आत्मनिर्भर बनाई हक अधिकार सुनिश्चितता गर्ने।
- वालवालिकालाई रचनात्मक विकास गर्ने र व्यवहारिक बनाउने।

पूर्वाधार विकास:

- कृषि, पर्यटन तथा सामाजिक सेवा प्रवाहलाई सहज र सुलभ हुने तथा सबै बस्तीमा पहुँच पुग्ने गरि गुणस्तरीय सडक पूर्वाधारको विकास र विस्तार गर्ने।
- सडकको मापदण्ड, वर्गीकरण, नामकरण र प्राथमिकताक्रम सहित यातायात गुरुयोजना तर्जुमा गरि विपद जोखिम न्यूनीकरणलाई समावेस गरि सडक निर्माण र संचालन गर्ने
- इन्टरनेट तथा टेलिफोन सेवाको पहुँच र गुणस्तरमा अभिवृद्धि गर्ने
- सुचना तथा सेवा प्रवाहलाई प्रविधिमैत्री बनाउने र सेवामुखी सार्वजनिक क्षेत्रमा नि:सुल्क इन्टरनेटको व्यवस्था गर्ने

वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन

- पाखो र नाङ्गो क्षेत्रलाई वृक्षारोपण गरी हरियाली बनाउने
- प्रत्येक वनमा बृहत हाइटेक नर्सरी स्थापना गर्ने
- मुहानको पहिचान तथा संरक्षण सहित स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था गर्ने
- जलाधार तथा सिमसार क्षेत्रको संरक्षण गर्ने
- भवन निर्माण आचार संहिता अनिवार्य रुपमा लागु गर्ने
- जोखिम पार्श्वचित्रको आधारमा विपद जोखिम न्यूनीकरण मूल प्रवाहीकरण गर्ने

- विपद जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी नीति, कानुन बनाई लागु गर्ने

सुशाशन तथा संस्थागत विकास

- गाउँपालिकाको केन्द्रमा मापदण्ड अनुसारको जग्गा व्यवस्था तथा कार्यालय भवन निर्माण गरी आवश्यक जनशक्ति सहितको सेवा प्रदान गर्ने
- गाउँपालिकामा करको दयारा फराकिलो गर्ने
- गै.स.स., विकास साझेदार, वित्तीय लगानीकर्ता र निजी साझेदार लगानीकर्ताहरुको लगानी वृद्धि गर्ने
- योजना कार्यन्वयनको सुरुदेखि अन्त्यसम्म सूचकमा आधारित नियमित र प्रभावकारी अनुगमनका साथै आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने
- अनुगमन तथा मुल्यांकन तेस्रो पक्षद्वारा गर्ने व्यवस्था गर्ने

2.3 आयको प्रवृति र प्रक्षेपण

७६/७७ बाट ७७/७८ जादा भुम्लु गाउँपालिकाको ११.५६% ले बढेको देखिन्छ। यही प्रक्षेपण गरेर हेर्दा कुल पाँच बर्षको कुल आय ३.८३ अर्ब पुग्छ। गाउँपालिकाको हालको चालु र पुंजीगत खर्चको अनुपात ५७ र ४३ प्रतिशत रहेको छ। यसै आयलाई मध्यनजर गरेर व्यय विवरण पच्छिल्लो अध्यायमा गरिएको छ।

ससर्त अनुदानको बढोत्तरी धेरै भएको हुनाले यस आय प्रक्षेपणमा कुल अनुदानको मात्र प्रक्षेपण गरिएको छ।

सी.नं.	बजेटका श्रोतहरु	आ. व.		बार्षिक प्रक्षेपण (आर्थिक वर्ष अनुसार रकम (रु. हजारमा)				
		२०७६/ ७७	२०७७/ ७८	२०७८/ ७९	२०७९/ ८०	२०८०/ ८१	२०८१/ ८२	२०८२/ ८३
१	**आय**	**410081.62**	**457508**	**546192**	**657254**	**796871**	**972993**	**1195847**
२	**राजश्व**	**१७०२६४.६२**	**१२९९०४**	**१३६६२६**	**१४३७०९**	**१५११७१**	**१५९०३६**	**१६७३२६**
३	**आन्तरिक श्रोत**	**४४७९१.६२**	**४७९१**	**५२७०**	**५७९७**	**६३७७**	**७०१५**	**७७१६**
	एकीकृत सम्पत्ति कर	७५०	750	825	907.5	998.25	1098.075	1207.883
	भुमुकर/ मालपोत	१७०	170	187	205.7	226.27	248.897	273.7867
	घर वहाल कर	८०	80	88	96.8	106.48	117.128	128.8408
	वहाल बिटौरी कर	८८२	882	970.2	1067.22	1173.942	1291.336	1420.47
	पूर्वाधार सेवाको उपयोगमा लाग्ने कर	५००	500	550	605	665.5	732.05	805.255
	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यावसायिक कार	३०	30	33	36.3	39.93	43.923	48.3153
	नक्सापास दस्तुर	७६२	762	838.2	922.02	1014.222	1115.644	1227.209
	सिफारिस दस्तुर	५०	50	55	60.5	66.55	73.205	80.5255
	व्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर	५०	50	55	60.5	66.55	73.205	80.5255
	नाता प्रमाणित दस्तुर	२०	20	22	24.2	26.62	29.282	32.2102
	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	५०	50	55	60.5	66.55	73.205	80.5255
	व्यवसाय कर	१४४७.६२	1447	1591.7	1750.87	1925.957	2118.553	2330.408
	नगद	४००००						
४	**राजश्व बांडफांडबाट प्राप्त रकम**	**१२५४७३**	**१२५११३**	**१३१३५६**	**१३७९११**	**१४४७९५**	**१५२०२२**	**१५९६१०**
	घरजग्गा दर्ता दस्तुर (राजश्व बांडफांड - प्रदे	२००	200	200	200	200	200	200
	बांडफांड भई प्राप्त हुने मूल्य अभिवृद्धि कर	६१८००	62059	65161.95	68420.05	71841.05	75433.1	79204.76
	बांडफांडबाट प्राप्त हुने सवारी साधन कर	१६२२३	17845	18737.25	19674.11	20657.82	21690.71	22775.24
	बांडफांडबाट प्राप्त हुने बिज्ञापन कर	५०	50	50	50	50	50	50
	बांडफांड भई प्राप्त दहत्तर बहत्तरको बिक्रीबाट	४७२००	44959	47206.95	49567.3	52045.66	54647.95	57380.34
५	**अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरण**	**२३९८१७**	**३२७६०४**	**४०९५६६**	**५१३५४५**	**६४५७००**	**८१३९५७**	**१०२८५२१**
५.१	**संघिय सरकार**	**२२८३००**	**२८३७००**	**३५९२८०**	**४५५७४०**	**५७८९९६**	**७३६६७२**	**९३८५९५**
५.१.१	शसर्त अनुदान चालु	१४७३००	१९४०००	252200	327860	426218	554083.4	720308.4
५.१.२	समानीकरण अनुदान	८१०००	८४१००	100920	121104	145324.8	174389.8	209267.7
	समपुरक अनुदान		५६००	6160	6776	7453.6	8198.96	9018.856
५.२	**प्रदेश सरकार**	**११५१७**	**४३९०४**	**५०२८६**	**५७८०५**	**६६७०४**	**७७२८५**	**८९९२६**
५.२.१	शसर्त अनुदान चालु	१५९९	१३९८६	15384.6	16923.06	18615.37	20476.9	22524.59
५.२.२	समानीकरण अनुदान	९९१८	९९१८	11901.6	14281.92	17138.3	20565.96	24679.16
	समपुरक अनुदान		१५०००	16500	18150	19965	21961.5	24157.65
	विशेष अनुदान		५०००	6500	8450	10985	14280.5	18564.65

2.4 व्ययको प्रवृति र प्रक्षेपण

कुललागत अनुमान (रु.)	७८/७९	७९/८०	८०/८१	८१/८२	८२/८३
3026952000	250637000	257737500	408612000	485192000	590782000

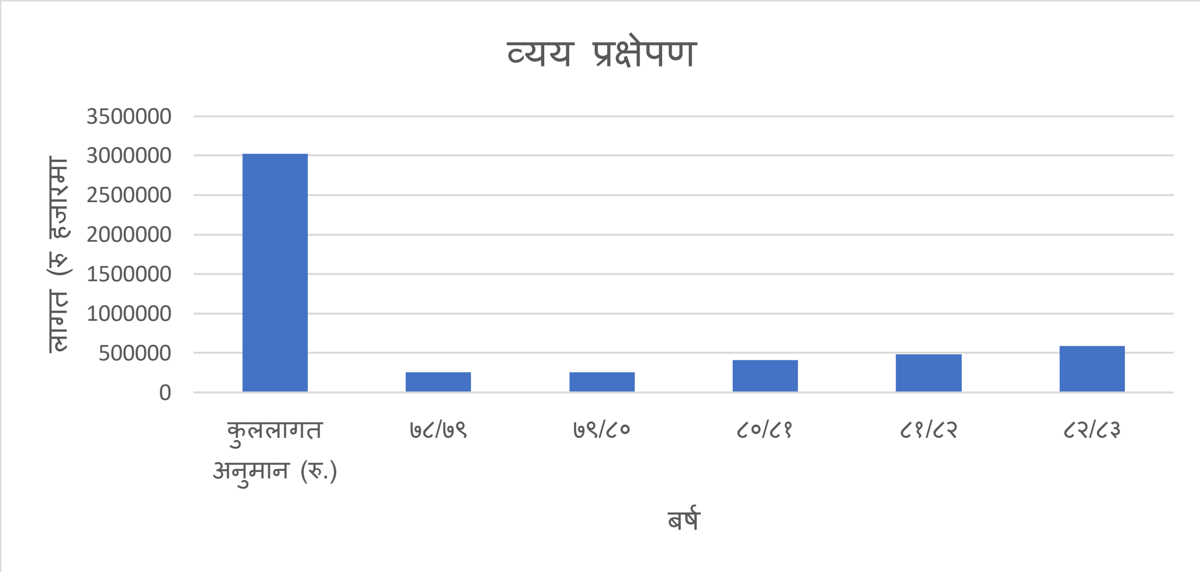

२.5 लगानी र स्रोत व्यवस्था

2.5.1 लगानीको आवश्यकता र स्रोत

नेपाल संघीय स्वरुपमा गए पश्चात सम्वृद्धिको दिशामा अगाडी बढ्नका लागि स्थानीय तह देखि नै विकास र सम्वृद्धि आवश्यक छ। तसर्थ गाउँपालिकाका सम्पूर्ण बस्ती, वडा तहसम्म यातायात, संचार, शिक्षा तथा स्वास्थ्य र सार्वजनिक सेवा सम्बन्धि पूर्वाधारको निर्माण तथा विस्तार गर्नका लागि लागनीको टड्कारो आवश्यकता रहेको छ। उच्च गुणस्तरको स्वास्थ्य, शिक्षा र पोषण सहितको मानव पुंजी निर्माण, कृषकमा नवीनतम ज्ञान तथा सीप विकास, यन्त्रीकरण, सिंचाई, भुमि विकास, चक्लाबन्दी र उच्च मूल्यका कृषि तथा वन पैदावारको विकास गरि कृषि क्षेत्रमा उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्न आवश्यक छ। उर्जाको सहज र सुलभ उपलब्धता, आधुनिक प्रबिधिको अवलम्बन र उच्च प्रविधि तथा ज्ञानमा आधारित सेवा प्राप्त गर्न लागनीको आवश्यकता पर्ने देखिन्छ।

उपरोक्त प्रकृतिका भौतिक पूर्वाधार तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाहका लागि गाउँपालिका सम्भव भएसम्म अन्तरिक आयमा वृद्धि, राजस्व तथा गैरकर राजस्व संकलनमा तदारुकता देखाई श्रोत संकलनमा योगदान दिन सक्छ। यसका अलावा पर्यटन क्षेत्रलाई बढोत्तरी गर्दै आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकबाट लाभ लिन सकिन्छ साथ साथै बनपैदावार र जडीबुटीको पनि सम्भावना रहेको यस गाउँपालिकामा उपरोक्त तरिकाले दोहन गर्न सकेममा गाउँपालिकालाइ आवश्यक पर्ने श्रोतको लागि अन्य क्षेत्रसंगको परनिर्भरता हटाउन सकिन्छ।

2.5.2 स्रोत साधनको बाँडफाँड तथा परिचालनका आधारहरू

आवधिक योजना तथा मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमाको लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्ने गरि श्रोत र साधनको बाँडफाड तथा परिचालन गर्नु आवश्यक छ। सम्वृद्धि आधार निर्माण गर्न सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्र बीचको सहकार्यबाट उल्लेख्य उपलब्धि हासिल हुने गरि श्रोत साधनको बाँडफाड तथा परिचालन गर्नुपर्ने छ।

बिषय क्षेत्रगत रणनीति बमोजिम पहिचान गरिएका बिषय क्षेत्रमा रानीतिक हस्तक्षेप गरेमा लगानीको उच्चतम प्रतिफल हासिल हुनेछ। स्थानीय स्तरका कार्यक्रम र आयोजना स्थानीय तहबाटनै सम्पन्न गर्ने गरि श्रोत र साधनको बाँडफाड गर्नुपर्दछ। योजनाले लिएको लक्ष्य हासिल गर्न सार्वजनिक लगानीलाई कृषि तथा वन, औद्दोगिक पूर्वाधार निर्माण र अन्य पूर्वाधार निर्माण जस्ता क्षेत्रमा लागनी केन्द्रित गर्नु आवश्यक हुन्छ। मानवपुंजी निर्माण र सोको उच्चतम उपयोगले उत्पादकत्व अभिवृद्धि, उच्चआयको आधार निर्माण र सुखको अनुभूति हुन सक्छ साथै पर्यावरण संरक्षण, सभ्य र न्यायपूर्ण समाज निर्माण तथा सुशासनलाई थप सुद्रिढ बनाउनेगरि सार्वजनिक, निजी तथा सहकारी र सामुदायिक क्षेत्रको श्रोत परिचालन आवश्यक छ। यसको साथै श्रोत साधनको बाँडफाड गर्दा समग्र क्षेत्र, बर्ग, जातजाति बर्ण, लिंगको प्रतिनिधित्व हुने गरि सार्वजनिक निजी साझेदारीको अवधारणा अनुरुप चांडो प्रतिफल प्राप्त हुने, गरिबी निवारणहुने र स्थानीय श्रोत साधनको उच्चतम उपयोग हुने क्षेत्रमा श्रोत साधनलाई परिचालन गर्न आवश्यक छ।

□□□□□□□□□ 3 आर्थिक क्षेत्र

3.1 कृषि विकास

3.1.1 हालको अवस्था

यस गाउँपालिकाको ९०% उपयोगीय जमिन कृषिका निम्ति प्रयोग गरिएको पाईन्छ। ७२% रोजगार यस गाउँपालिकाका विभिन्न उमेर समुहाका जनता अधिकांश कृषिमा संग्लंग्न रहेको पाईन्छ। अहिलेको अवस्थामा कृषिमा प्रयोग भएको धेरै जग्गामा एक बालि बढी लगाईएको पाईन्छ। रहेको कृषि योग्य जमिनमा बढी भाग असिन्चित जमिन रहेको पाईन्छ। १८,१७४ रोपनी मात्र सिंचित खेतको अनुपातमा २०,८०१ रोपनी खेत असिन्चित रहेको पाईन्छ। प्रति हेक्टर औसतमा २०० क्विन्टल सम्म उत्पादन क्षमता रहेको पाइन्छ।

करिब ५१% किसानहरु एक वाली मात्र लिने गरेको पाईन्छ। कृषि क्षेत्रको यहाँ रहेका किसानहरुको ३१% किसानले अवस्थालाई दयनीय भनि स्व-मुल्यांकन गरेको पाईन्छ। यस गाउँपालिकाको कृषि विकास क्षेत्रमा सबल पक्ष भनेको प्रसस्त खेतीयोग्य जमिन र उपर्युक्त माटो र हावापानी हो। यहाँ धान, गहुँ, मकै,कोदो, फापर, जौं जस्ता अन्नबालि र सिमि, भटमास, केराउ, बोडी,गृहत, मास लगायत दलहन बालीको खेति भएको देखिएको छ। त्यसैगरी अन्य नगदे बालि, फलफुल, तरकारी पनि उत्पादन भएको देखिन्छ। कृषि उत्पादन बाट बार्षिक आम्दानी २१.९६ करोड रहेको छ भने कुल ६८० मे ट को तरकारी र १५० मे ट को फलफुल उत्पादन हुने गरेको छ। दुग्ध उत्पादनमा बार्षिक ८० लाख लिटर उत्पादन हुने गरेको छ।

कृषि जन्य उत्पादनमा भर पर्ने पशुपालन र पशुबाट आउने मल कृषिको लागि महत्वपूर्ण रहेकोले कृषि र पशुपालन परनिर्भर रहेको छ। यस गाउँपालिकमा पशुपालनमा बाख्रापालन सबैभन्दा बेसी भएको देखिन्छ। गाई, भैंसी र अन्य पशु पनि पाल्ने गरेको पाईन्छ भने विभिन्न स्थानहरुमा कुखुरा फारम पनि बन्दै गरेको अवस्था रहेको छ। करिब ३२,१६६ बाख्रा रहेको यस गाउँपालिकामा २,४९६ गाई र २,३६५ भैंसी पालिएको देखिन्छ। पशुपालनको राम्रो सम्भावना भएतापनि मात्र ५२ घरधुरी पशुपालन व्यवासयमा संलग्न छन्।

3.1.2 प्रमुख समस्या र चुनौतीहरु

त्यसैगरी खेति किसानीमा युवाहरु आकर्षित नरहेको र अधिकांश कृषक धेरै बर्षबाट कृषि गर्दै आएका पाको उमेरका भएको पाईन्छ। त्यसैगरी कृषि निर्वाहमुखी मात्र रहेको पाईन्छ। यस गाउँपालिकाको भूमिको उर्वरता र जनशक्ति अवसरका पक्ष हुन्। हाल रहेका मुहानहरु संरक्षण गर्न सके सिचाईको सम्भावना पनि रहेको पाईन्छ। तर प्रमुख चुनौती भनेको लगानी र अर्थ नै हो। युवाहरुलाई आकर्षण गर्नका निम्ति ल्याइने नीति तथा योजना प्रभावकारी नरहेको पाईन्छ। सिचाईलाई व्यवस्थित बनाउन नसकेको कारण भुमिको सम्भावना भेट्न नसकिएको अवस्था रहेको छ।

3.1.3 प्रमुख अवसरहरु

यस गाउँपालिकाको भूमिको उर्वरता र जनशक्ति अवसरका पक्ष हुन्। रहेका मुहानहरु संरक्षण गर्न सके सिचाईको सम्भावना पनि रहेको पाईन्छ। रणनीति तय गरि कार्यन्वयन गर्न सकिने देखिन्छ भने विदेशबाट फर्किएका युवा हरुलाई सिप, ज्ञान प्रदान गरि जनशक्ति बढाउन सकिने सम्भावना

रहेको छ। नयाँ प्रबिधि र नया कृषिका प्रणाली पनि प्रयोगमा ल्याई उत्पादनमा प्रशंसनीय वृद्धि गर्न सकिने देखिन्छ।

यस गाउँपालिकामा पशुपालनका लागि उपर्युक्त चरण क्षेत्र रहेको पाईन्छ भने उपर्युक्त हावापानी पनि रहेको छ। छ। कृषि उत्पादन पनि पशुपालनका लागि चाहिने दाना उत्पादनका निम्ति पर्याप्त रहेको छ भाबे मासु तथा दुग्ध जन्य उत्पादनको बजार मूल्य रहेको पाईन्छ। त्यसैगरी घासखेती गर्ने उचित व्यवस्थाको कमि भएको देखिन्छ भने पशुपन्छीलाई लाग्ने रोगहरुलाई निर्मुल पार्न असहज अवस्था रहेको पाईन्छ। त्यसैगरी नश्ल सुधार सम्बन्धि जनचेतनाको कमिले उत्पादनमा कमि आउनुको साथै पशु उत्पादनको सहज बजारीकरण नभएको पाईन्छ। अहिलेको अवस्थामा बढ्दै गरेको पशु सेवा प्राविधिकहरु र गाउँपालिका स्तरमा पशुसेवा प्रसार संयन्त्रले नयाँ अवसर प्रदान गरेको देखिन्छ। सो अवसर सदुपयोग गर्न जनचेतनाको कमि तथा पशु प्राविधिकहरुलाई उचित वातावरण प्रदान नगरेको जस्ता चुनौती हरु देखिएको छ। त्यसैगरी पशुजन्य उत्पादनको स्वच्छता तथा गुणस्तर कायम गर्न पनि चुनौतिपूर्ण रहेको पाईन्छ।

3.1.4 सोच

- कृषिमा आधुनिकीकरण सहितको व्यवसायीकरण

3.1.5 लक्ष्य

- कृषि र पशुजन्य उत्पादनको गुणस्तर वृद्धि गरी व्यवसायीकरण गर्ने

3.1.6 उद्देश्य

१. सम्पूर्ण कृषियोग्य जमिनमा व्यावसायिक कृषि हुनेछ।

२. कृषि भूमिको उर्वरता विकासका निम्ति आवश्यक रणनीतिहरु अपनाईने छ

३. कृषि उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गरि जिवानोस्तर विकास गरिनेछ।

४. कृषि उत्पादनका लागि बजार व्यवस्था गरि व्यवसायीकरण गरिनेछ।

५. पशुपन्छी उत्पादनमा वृद्धि हुनेछ।

६. पशुपन्छी उत्पादनको गुणस्तर कायम गरि निर्यात गरिनेछ।

७. मत्स्यपालनको लागि उपर्युक्त स्थानमा साझेधारिमा लगानी गरिनेछ।

८. मौरीपालन जस्ता उद्योग संचालन गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ।

3.1.7 रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति

१.सम्पूर्ण कृषियोग्य जमिनमा व्यावसायिक कृषि हुनेछ।	. कृषि भूमिको पूर्णता सदुपयोग गर्ने	. कृषि योग्य जमिनलाई कृषि गर्न अगुवा कृषकलाई प्रोत्साहन गरिनेछ। . युवाहरुलाई लक्षित गरि आकर्षण बढाई जनशक्तिको वृद्धि गरिनेछ। . घरदैलो गरि कृषि भूमिलाई बाँझो राखिएको कारण पहिचान गरि बाँझोपन न्यूनीकरण गरिनेछ।
२. कृषि भूमिको उर्वरता विकासका निम्ति आवश्यक रणनीतिहरु अपनाईने छ	. कृषि भूमिको उर्वरता निरन्तर कायम गरि वृद्धी गर्ने	. कृषि गर्ने आधुनिक तरिका कार्यन्वयन गरिनेछ। . प्राकृतिक उर्भरता वृद्धि गरिनेछ।
३.कृषि उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गरि जिवानोस्तर विकास गरिनेछ।	. कृषि उत्पादन लाई प्रवर्द्धन, व्यवसायिकरण र विविधिकरण प्रोत्साहन गरि कृषकको उद्दम्सिलता विकास गर्ने	बीउ तथा बेर्ना को उत्पादन स्थानीयस्तरमा गरी सहज आपूर्तिका निम्ति कृषि सहकारी तथा शिक्षक समूहलाई प्रोत्साहन गरिनेछ। स्याउ, ओखर, आरुबखडा लगायतका फलफूल पकेट क्षेत्र विकास गरी प्रवर्द्धन गरिनेछ। सिचाई कुलो, पोखरी र अन्य आयोजना को नियमित मर्मत सम्भारका लागि आवश्यक कोषको व्यवस्था गरिनेछ। कृषिको आधुनिक तरिकाहरु अपनाइ उत्पादनमा वृद्धि गरिनेछ। कृषिका निम्ति आवश्यक सुविधा सहजीकरण गरिनेछ।
. ४.कृषि उत्पादनका लागि बजार व्यवस्था गरि व्यवसायीकरण गरिनेछ।	. कृषि उत्पादनलाई बजारीकरण गरी आर्थिक, व्यवसायिक कृषिको व्यवस्थापन गरि औद्योघिकरण गर्ने	. कृषि उत्पादनलाई भण्डारण गर्ने व्यवस्था गरिनेछ। . कृषि उत्पादनलाई आर्यात गरि आर्थिक वृद्धि गरिनेछ। . कृषिलाई व्यवसायिक बनाउन बजार सहजीकरण गरिनेछ।
५.पशुपन्छी उत्पादनमा वृद्धि हुनेछ।	. पशुपन्छी उत्पादन प्रवर्धन, व्यवसायीकरण र विविधिकरण गरि कृषकको उद्यम्सिल बनाउने	पशुपन्छी क्षेत्रहरु पहिचान तथा निर्धारण गरि सो सम्बन्धि सेवा, सुविधा र प्रविधि एकीकृत रुपमा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ।

		. घर दैलो गरि पशु सेवा प्रसार र पशु स्वास्थ्य सेवा सहजीकरण गरि भरपर्दो बनाईने छ।
६.पशुपन्छी उत्पादनको गुणस्तर कायम गरि निर्यात गरिनेछ।	. पशुजन्य उत्पादन, प्रशोदन र बजारीकरण व्यवसायलाई प्रवर्धन गर्न औद्योघिकरण गर्ने	पशुपालन पकेट क्षेत्रहरुमा पशुजन्य उत्पादन संकलन, प्रसोधन केन्द्रको विकास गरिनेछ। स्थानीय उद्दमी, व्यवसायी, सहकारीको साझेदारीमा पशुपन्छी पालन, उत्पादन, प्रसोधन उद्योग तथा केन्द्र स्थापनामा जोड दिइनेछ। . इच्छक युवा, लक्षित वर्गलाई पशुपालन उद्दम सिर्जना र विकास सम्बन्धि तालिम संचालन गर्ने।
	पशुपन्छिजन्य उपजको विशिष्टीकरण गरि उत्पादन र उत्पादकत्वको वृद्धि गर्ने	जैविक मलको महत्त्व बारे सचेतना गरि पशुपालनमा वृद्धि गरिनेछ। हावापानी उपर्युक्त नश्ल पशुपन्छी उपलब्धि सहज गरिनेछ। स्थानीय माग र सम्भावना अनुसार अनुशन्धान गरि पशुपालन पकेट क्षेत्र स्थापना गर्ने।
७.मत्स्यपालनको लागि उपर्युक्त स्थानमा साझेधारिमा लगानी गरिनेछ।	माछा, मौरी र अन्य उत्पादन प्रवर्धन, व्यवसायीकरण र विविधिकरण गरि कृषकको उद्यम्सिल बनाउने	मत्स्यपालन, मौरीपालन तथा अन्यका लागि उपर्युक्त स्थान पहिचान तथा निर्धारण गरि सोसम्बन्धि सेवा, सुविधा र प्रविधि एकीकृत रुपमा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ।

3.1.8 कार्यक्रम

- कृषि उत्पादनलाई लक्षित गरि बढी उत्पादन गर्नेलाई पुरस्कृत गर्ने र प्रोत्साहन भत्ता दिने।
- वा लक्षित व्यावसायिक कृषिको सम्भावना बारे चेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने।
- बाँझोपनको कारण पहिचान गरि कारण बमोजिमको सहजीकरण गर्ने।
- अन्नवाली चक्र प्रक्रिया कार्यन्वयन गरि कृषि गर्ने।
- विशाधि र किटनासकको प्रयोग न्यूनीकरण गर्ने र अर्ग्यानिक मल जललाई प्रवर्धन गर्ने।
- कृषि ऋण सहजीकरण गरि व्याजदरमा सहुल्यता गर्ने।
- स्थानीय बिउलाई अनुदानकालागी प्राथमिकता गर्ने।
- फलफुल पकेट क्षेत्रकानिम्ति अनुसन्धान गरि सहुल्यता प्रदान गर्ने।

- सिचाईलाई विशेष प्राथमिकता गरि योजनाहरु अघि बढाउने।
- गह्रा सुधार प्रणाली अपनाई चक्लाबन्दी गरि उत्पादन गर्न जोड दिने।
- मल, बिउ बिजन, किटनासक आदिलाई सहज र सुलभ रुपमा उपलब्द गराउने।
- सित भण्डार निर्माण गर्ने।
- चिस्यान केन्द्र निर्माण गर्ने
- कृषि उत्पादनलाई छिमेको क्षेत्र तथा नजिकको बजार केन्द्रमा पुर्याउन सहज बनाउने।
- कृषिका उत्पादनलाई सहज बजार व्यवस्था गर्ने
- उपयोग्य मुहानको क्षमता अनुसारका सिंचाई योजना तयार गर्ने।
- लिफ्टिंग तथा आकासे पानी सिंचाई प्रणालीको विकास गर्ने।
- अन्न तथा निर्धारित पकेट क्षेत्रको आधारमा थोपा सिचाई तथा स्प्रिन्क्लर सिचाई प्रविधिको विकास।
- सिचाई सुविधा विस्तार गरेपछिको उत्पादन वृद्धि अनुमान गरि लगानीकर्ता आकर्षित गर्ने।
- सिंचाई आयोजनाले मुहानमा गर्ने असर बारे जानकारी अध्ययन गरि वातावरणीय प्रभाव अध्ययन गरि मात्र निर्माण स्वीकृत गर्ने।
- नयाँ निर्माण भन्दा पनि सम्भव भए मर्मतका कार्यक्रमहरु अघि बढाउने र मर्मत संहार सबै योजनामा समावेश गर्ने।
- उपभोक्ता समितिलाई निरीक्षण गर्ने समिति विकास गर्ने।
- उपभोक्ता समितिहरुलाई आवश्यक प्राबिधिक ज्ञान तथा अनुगमन गर्ने सिप विकास गर्न कार्यक्रम गर्ने।
- मत्स्य र मौरी सम्बन्धि विज्ञ गाउँपालिका स्तरमा उपलब्ध गराउने।

3.1.9 अपेक्षित उपलब्धि

- कृषि उपजको व्यवसायीकरण र उत्पादन वृद्धि भएको हुने
- खेतियोग्य जमीनमा सिंचाई सुविधा उपलब्ध भएको हुने
- आधुनिक पशुपालन व्यवसायको माध्यमबाट पशुजन्य उत्पादनमा आत्मनिर्भर भएको हुने

3.2 उद्योग, वाणिज्य र आपूर्ति

3.2.1 हालको अवस्था

उद्योग, वाणिज्य र आपूर्ति आर्थिक क्रियाकलाप, रोजगारी तथा मूल्य अभिवृद्धि शृंखलाका प्रमुख आधार हुन्। त्यसैगरी पर्यटनको विकास नेपालको सन्धर्भमा आर्थिक विकास सँग महत्वपूर्ण रुपले अन्तरसम्बन्धित छ। यस गाउँपालिकामा उद्योग तथा व्यापारको स्थिति निराशाजनक भएको पाईन्छ। करिब १०४ मात्र उत्पादनमुलक उद्योग रहेको यस् गाउँपालिकामा सेवामुलक उद्योग भने १००५ रहेको पाइन्छ जसमध्ये अधिकांस वडा नं १ मा केन्द्रित देखिन्छ। उद्दम सिर्जना र विकास सम्बन्धि तालिम प्राप्त उद्दमी २८ जना रहेका छन्।

यस गाउँपालिकामा करिव ४४१ व्यापार व्यवसायमा संग्लग्न उद्योग रहेका छन्। सबै भन्दा बढी १०८ वडा नं ९ मा रहेको छ भने वडा ३ र ५ मा केवल ७-७ वटा रहेका वाणिज्यको सबल पक्ष भनेको दिनहुँ उपभोगीय सरसामान स्थानीय तहमै उपलब्ध रहेको देखिन्छ।

3.2.2 प्रमुख समस्याहरु

औद्दोगिक उत्पादनमा गुणस्तरीयता कायम गर्न नसक्नु, औद्दोगिक क्षेत्रमा पूर्वाधारको विकास बढ्न नसक्नु नै भुम्लु गाउँपालिकाको प्रमुख समस्या हो। हाल चालु लघु उद्दोग २४१ वटामात्र रहेका छन् भने घरेलु उद्दोग २०१ वटा रहेका छन्।

3.2.3 अवसरहरु

कृषिमा मात्र भर पर्ने स्थानीयहरुका अनुसार कृषिबाट उत्पादित थुप्रै पदार्थ उद्योगको अभावमा सदुपयोग हुन नसकेको देखिन्छ। प्राकृतिक तथा कृषिजन्य कच्चा पदार्थ र विभिन्न श्रोत र साधनले यस गाउँपालिकाको औद्योगिक सम्भावना प्रचुर देखिन्छ। उद्योग संचालन गर्नका लागी आवश्यक कच्चा पदार्थको उत्पादन पर्याप्त रहेको त्यसैगरी आकर्षण र उत्साहित गर्न सकिए जनशक्तिको अभाव पनि नहुने देखिन्छ।

3.2.4 सोच

- उद्दोग र वाणिज्य क्षेत्रको योगदानमा वृद्धि गरी आर्थिक रुपान्तरण गर्नु

3.2.5 लक्ष्य

- औद्दोगिक उत्पादन एवं उत्पादनशील सेवा सुविधाको उपलब्धता गुणस्तरमा वृद्धि गरी रोजगारीको सुनिश्चिता गर्ने

3.2.6 उद्देश्य

१. उद्दोग क्षेत्रको उत्पादन वृद्धि गरी रोजगारीका अवसर सिर्जना गर्ने

२. औद्दोगिक क्षेत्रको उत्पादन वृद्धि गरी राष्ट्रिय उत्पादनमा यस क्षेत्रको योहग्दान बढाउनु

३. आन्तरिक निर्यात व्यापार प्रवर्द्धन गरी रोजगारी वृद्धि गर्ने

४. गाउँपालिकाको उत्पादन वृद्धि गरि आपूर्ति न्युनुकरण गर्ने।

3.2.7 रणनीति र कार्यनीति

यस गाउँपालिकामा उद्योग क्षेत्रमा विद्यमान समस्या तथा चुनौती मध्यनजर गरि दिर्घकालिन लक्ष्य प्राप्त गर्न देहायअनुसारका रणनीति, कार्यनीति तथा कार्यक्रम राखिएको छ।

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति

१. उद्दोग क्षेत्रको उत्पादन वृद्धि गरी रोजगारीका अवसर सिर्जना गर्ने २.औद्दोगिक क्षेत्रको उत्पादन वृद्धि गरी राष्ट्रिय उत्पादनमा यस क्षेत्रको योहग्दान बढाउनु	• स्थानीय कच्चा पदार्थ, श्रोत र साधन, सिप तथा प्रविधिमा आधारित लघु तथा घरेलु तथा साना उद्योगको विकास र विस्तार गर्ने	• कृषि. पशु, माछा र वनमा आधारित उत्पादन, प्रसोधन र बजारीकरण सम्बन्धि उद्योगको स्थापना र संचालन गर्ने। • उत्षाहित स्थानीय व्यावासायी, सहकारी, उद्यमीको साझेधारिमा कृषि सम्बन्धि उद्योग निर्माण गर्ने। • युवा लक्षित सिपमुलक र उद्यम्सिलता विकास गर्ने तालिम कार्यक्रम संचालन गर्ने। • स्थानीयलाई कृषि उत्पादनमा प्रोत्साहित गरि उद्योगको कच्चा पदार्थको रुपमा उपयोग गराउन सहज गर्ने। • उद्यम व्यवसाय संचालनमा एकल महिला, भूमिहीन, अपाङ्गता तथा सिमान्तकृतलाई प्राथमिकता दिने। • लघु उद्यम प्रवर्धन तथा विकास गर्न रणनीतिक योजना तर्जुमा गरि गाउँपालिकास्तरीय कार्यविधि निर्माण गरिन लागु गर्ने।
३.आन्तरिक निर्यात व्यापार प्रवर्द्धन गरी रोजगारी वृद्धि गर्ने	• वाणिज्य क्षेत्रलाई आय आर्जनको प्रमुख सम्भागका रुपमा स्थापित गर्न स्थानीय व्यापार र लगानीलाई एकीकृत दृष्टिले सहजीकरण गर्ने	• निर्यातयोग्य वस्तु तथा सेवाको उत्पादन र विकासमा विकासमा स्थानीय श्रम, सिप र प्रविधिको उपयोग गर्दै पृष्ठ तथा अग्र सम्बन्धहरु सुदृढ गर्ने। • निजि क्षेत्रको प्रतिस्पर्धिप्रत्स्पर्धि क्षमता अभिवृद्धिका लागि निजि क्षेत्रसँगको साझेदारीमा वस्तुको उत्पादन, गुणस्तर सुधार र निर्यात प्रवर्धन गर्ने।

	• निर्यात हुने सेवा र सुविधाको गुणस्तर बढाउन उत्पादनशील आयात र व्यवस्थापनमा जोड दिँदै निर्यात प्रवर्धन गर्ने	• उद्योगको विकास र विस्तारद्वारा निर्यात प्रवर्धन गर्दै बस्तु तथा सेवाको बजार विविधिकरण एवं विस्तार गर्न वाणिज्य नीति निर्म्मान गर्ने। • बाह्य लगानीलाई व्यापारिक वस्तु उत्पादन र रोजगारी वृद्धिमा प्रोत्साहन गर्ने। • लघुवित्त प्रदायक संस्थाहरुसँगको सम्पर्कको विकास र बजारसँगको सम्बन्ध विस्तार गरी गरिव तथा पिछडिएका वर्ग, द्वन्दपिडित समुहलाई समेत लक्षित गरि लघु उद्यमलाई विस्तार गर्ने। • लघुउद्यम तथा साना उद्योग मार्फत स्वरोजगार व्यवसाय सिर्जना र विकासका लागि लघु कर्जा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउने।
	• निर्यात व्यापारका लागि पहिचान गरिएका र गरिने वस्तुको वस्तुगत व्यापार विविधिकरण गर्ने।	• निर्यातका लागि सम्भाव्य मुख्य-मुख्य बस्तु तथा सेवाको निर्यात रणनीति तयार गर्ने। • उच्च मूल्य र कम आयतन भएका वस्तु र सेवाहरुको निकासी बढाईनेछ।
४. गाउँपालिकाको उत्पादन वृद्धि गरि आपूर्ति न्युनुकरण गर्ने।	• वाणिज्य सम्बन्धि विद्यमान संरचना, पूर्वाधार एवं आधारहरुको क्षमता अभिवृद्धि तथा सुदृढीकरणमा जोड दिँदै अधिकतम उपयोग गर्ने	• स्वस्थ व्यापार व्यवसायको अभिवृद्धि गर्न कार्यक्रम संचालन गर्ने। • परम्परागत सीप र कौशल भएका बस्तु तथा सेवाको उत्पादनलाई संरक्षण प्रवर्धन र व्यवसायीकरण गर्ने। • गाउँपालिकामा थप नयाँ बैक स्थापना तथा लघु उद्यमी व्यवसायिक सहकारीको विकास गर्ने। • आन्तरिक बजार तथा बस्तु र सेवाको बजारीकरणको संरचना र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने। • स्थानीय उत्पादनको विक्रीबाट लाभ लिन संस्थागत व्यवस्था तथा पूर्वाधार विकास गर्ने। • बजार केन्द्र तथा नाकाहरुलाई व्यापारिक केन्द्रको रुपमा विकास गर्न प्रयास गर्ने।

3.2.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु

- हरेक वडामा साझेधारिमा न्युनतम एक उद्योग संचालन।
- युवा लक्षित, समावेशी क्षमता विकास कार्यक्रम तथा महिला उद्यमशिलता विकास कोष स्थापना गर्ने।
- लघु-उद्यम विकास कार्यक्रमको वडा स्तरीय प्रारम्भ गरि वडामा न्युनतम ५० जनालाई वार्षिक तालिम दिने।

- वैदेशिक रोजगारबाट फर्केकाको नयाँ सिप र प्राविधिक ज्ञान उपयोग गरि अन्य स्थानीयलाई तालिम गर्ने।
- उद्योग स्थापना गर्नका निम्ति आधार तथ्यांक संकलन गरि बजार नक्सांकन तयार गर्ने।
- तुलनात्मक तथा निर्यातयोग्य वस्तुहरुको उत्पादन वृद्धि, गुणस्तर सुधार तथा समग्र मूल्य शृंखलाको विकास गर्ने।
- निजि क्षेत्रसँगको लगायत साझेदारीमा उच्च मूल्य कम तौल भएका बस्तुहरु लगायत निर्यात सम्भावना भएका बस्तुहरुको उत्पादन वृद्धि र गुणस्तर सुधारमा सहयोग पुर्याउने।
- नजी क्षेत्रको व्यापारजन्य क्षमता अभिवृद्धिको लागि कार्यक्रम संचालन गर्ने।
- भण्डारण गृहहरु र प्रशोधन केन्द्रहरु निर्माण गर्ने।
- कृषिमा आधारित कच्चा पदार्थका लागि आर्थिक एवं प्राबिधिक सहयोग।
- ब्रान्दिंग, प्याकेजिंग र लेवालिंगमा सहयोग पुग्ने कार्यक्रमहरु प्राथमिकताका साथ् कार्यन्वयन गर्ने तथा आवश्यक सिपबारे तालिमहरु संचालन गर्ने।
- महिला उद्यमीहरुलाई उपर्युक्त घरेलु उद्यमसम्बन्धि तालिम संचालन गर्ने।
- उच्च मुल्यांकन हुने र कम आयतन भएका बस्तुहरुको प्रशोधन गर्ने नयाँप्रविधिको हस्तान्तरण गर्ने।
- खाद्य तथा अन्य बढी उपयोगीय बस्तु पहिचान गरि उद्योग निर्माण गर्न सहजीकरण गर्ने।
- स्थानीय उत्पादनमा जोड दिएर खपत वृद्धि गर्न कार्यक्रम तथा सहुलियता।

3.2.9 अपेक्षित उपलब्धि

स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्दोगको स्थापना एवं बजारको विकास भएको हुनेछ

3.3 पर्यटन

3.3.1 हालको अवस्था

विश्व मानचित्रमा प्राकृतिक सुन्दरताले प्रख्यात नेपाल, दक्षिण एसियाकै प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्य रहेको छ। धार्मिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाले सम्पन्न देशको प्राय सबै ठाउँहरुमा पर्यटकीय दृष्टिकोणले सम्भावना बोकेका छन्। यस गाउँपालिकाको प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यको रुपमा विकास भएको भनेको केवल दोलालघाट देखिएको छ। स्थानीय माछाको स्वादकोलागि प्रख्यात आन्तरिक तथा अन्तरास्ट्रिय पर्यटकहरु धेरै आउने गरेको पाइएको छ। सम्पूर्ण गाउँपालिकाको दृस्टीकोणले हेर्दा अन्य स्थलहरुमा पनि रमणीय दृश्य अवलोकन गर्न सकिने, अग्ला डाँडा जस्तै नम्बरी डाँडा, न्यौपाने डाँडा, न्याउले डाँडा रहेका छन् भने विभिन्न धार्मिक महत्त्वका मन्दिर तथा गुम्बाहरु पनि रहेका छन्। यस्ता सबल पक्ष भएतापनि सामान्य पूर्वाधारको विकास तथा प्रचार प्रसारको कमीले गर्दा पर्यटकिय स्थलहरुको मान दबिएको देखिन्छ। यद्यपि सडक लगायतका पूर्वाधार विकास गर्न सके यस गाउँपालिकालाई राजधानी नजिकै रहेको आकर्षक पर्यटकीय नगरीको रुपमा विकास गर्न सक्ने सम्भावाना रहेको देखिन्छ। तर पर्यटकीय विकासकानिम्ति चाहिने पूर्वाधार तथा अन्य क्षेत्रको विकासमा देखिने आर्थिक अवरोधलाई निर्मुल पार्न आवश्यक लगानी आकर्षण गर्न चुनौतिपूर्ण देखिन्छ।

३.३.२ प्रमुख समस्याहरु

हालमा कृषि पर्यटन संग सम्बन्धित जम्मा ४ ओटा मात्र संस्था हरु संचालनमा छन्। पर्यटनमा तालिम पाएको दक्ष जनशक्तिको कमिले पर्यटनमा टेवा नपुगेको देखिन्छ।

३.३.३ अवसरहरु

गाउँपालिका पार्श्वचित्र अनुसार बार्षिक १०,००० भित्रि पर्यटकहरुको आगमन हुने यस भुम्लु गाउन्पालिकामा इन्द्रावती र सुनकोशी मा साहसी पर्यटनको अवसर रहेको छ। त्यसै गरि पलानचोक भगवती र भिम्सेंथान जस्ता मुख्य धार्मिक पर्यटनको अवसर पनि रहेको छ।

३.३.४ सोच

पर्यटकीय उत्पादन एवं उत्पादनशील सेवा सुविधाको उपलब्धता गुणस्तर र उपयोगमा वृद्धि गरी रोजगारीको सुनिश्चिता

३.३.५ लक्ष्य

पर्यटकीय पूर्वाधार, सेवा तथा सुबिधाको प्रवर्द्धन भई पर्यटकको आगमनमा वृद्धि गर्ने

३.३.६ उद्देश्य

गाउँपालिकालाई आकर्षक तथा थप सुरक्षित गन्तब्यको रुपमा विकास गर्दै पर्यटन आगमनमा उल्लेखनीय वृद्धि गरी जनताको आयस्तरमा वृद्धि गर्नु

पर्यटकीय गन्तब्य स्थल तथा उपजमा विविधिकरण र विकास गर्नु

गाउन्पालिका अन्तर्गतक प्रमुख पर्याकीय उपजहरुको बजारीकरण तथा प्रवर्द्धन गर्नु

३.३.७ रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
गाउँपालिकालाई आकर्षक तथा थप सुरक्षित गन्तब्यको रुपमा विकास गर्दै पर्यटन आगमनमा उल्लेखनीय वृद्धि गरी जनताको आयस्तरमा वृद्धि गर्नु	पर्यटन प्रवर्द्धन र विकास गर्न सार्वजनिक, निजी सहकारी र सामुदायिक क्षेत्र संग साझेदारी एवं सहकार्य गर्ने	• प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरु सम्म सहज पहुँच पुर्याउने • पर्यटन पदमार्ग मार्फत एकीकृत पर्यटकीय र मनोरंजन स्थल निर्माण तथा संचालनमा निजी क्षेत्र को लगानी प्रोत्साहन गरिनेछ

३.३.८ प्रमुख कार्यक्रमहरु

- प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरुमा आवश्यक पूर्वाधारहरु (बिश्राम स्थल, चमेना गृह, शौचालय, पोर्टर शेल्टर, पर्यटक संरचना केन्द्र आदि

- पर्यटन प्रवर्द्धनको लागि निजी तथा अन्य क्षेत्र समेतको सहभागितामा प्रचार प्रसार अभियान कार्यक्रमहरु संचालन

3.3.9 अपेक्षित उपलब्धि

- योजनाको अन्त्यमा बिदेशी पर्यटकहरुको आगमन १००० पुर्याउने
- आन्तरिक पर्यटकको संख्यामा वृद्धि

3.4 बैंकवित्त समुदायिक र सहकारी ,संस्था वित्तीय ,

बैंक तथा वित्तीय संस्था र सहकारी र सामुदायिक वित्तको आर्थिक क्षेत्र विकासमा महत्त्वपूर्ण भुमुका भएको पाईन्छ। नेपाल संविधानले सहकारी क्षेत्रलाई स्थानीय तहको अधिकारमा राखेको पाइन्छ भने स्थानीय सरकार संचालन ऐनले स्थानीय तहको मातहतमा रहेका सहकारी संस्था सम्बन्धि नीति, कानुन, मापदण्ड निर्माण, कार्यन्वयन र नियमन गर्ने लगायतका विभिन्न अधिकार स्वयम् स्थानीय तहलाई सुम्पिएको पाईन्छ।

3.4.1 हालको अवस्था

यस गाउँपालिकामा बैंकको पहुँच उचित छैन। पुरै गाउँपालिकामा केवल सल्लेभुम्लु तथा दोलालघाटमा मात्र बैंक र ATM रहेको पाईन्छ। त्यहि पनि धैरै स्थानियाहरुको बैंकमा खाता भएको पाइन्छ। करिव १४४० जति परिवारको वाणिज्य बैंकमा खाता भएको पाइन्छ जसमध्ये वडा ८मा सबै भन्दै बढी परिवारको खाता रहेको विवरण रहेको छ। त्यसैगरी करिब २३३० परिवारहरुको विकास बैंकमा खाता रहेको पाइएको छ।

3.4.2 प्रमुख समस्याहरु

गाउँपालिका भित्र सहज उपलब्ध नभएको कारण स्थानीयलाई पहुँचको समस्या देखिएको छ। स्थानीय पहुँचमा सहजता ल्याउन सके अझै आर्थिक विकासमा ऋण तथा लगानीले सहयोग हुने अवसर रहेको देखिन्छ। तर अझै पनि बचतको महत्त्वको बारेमा स्थानीयलाई सजग बनाउनु चुनौतिपूर्ण देखिएको छ।

3.4.3 अवसरहरु

पहुँच सुदृढ नभएपनि खाताको हिसाबले संख्या उत्साहाजनक रहेको देखिन्छ। बढी जनताको कुनै हिसाबको खाता भएको देखिन्छ। तसर्थ यस गाउँपालिकाको यस क्षेत्रमा सबल पक्ष भनेको अधिकांश स्थानीयको कुनै स्थानीयलाई बचत खाता हुनु देखिएको छ।

3.4.4 सोच

स्थानीय श्रोत, श्रम, सीप र पुंजीको अधिकतम परिचालनमार्फत आर्थिक–सामाजिक रुपन्तरण

3.4.5 लक्ष्य

उपलब्ध स्थानीय श्रोत, श्रम, सीप र पुंजीको सामुहिक रुपमा परिचालन गरी सामाजिक सशक्तिकरण गर्ने

3.4.6 उद्देश्य

1. बैंक तथा वित्तीय सेवामा लक्षित वर्गको पहुँच वृद्धि भएको हुनेछ।
2. ऋण तथा लगानीमा बैंक र वित्तीय संस्थाको माध्यमबाट सहज वातावरण बनाइने छ।

3.4.7 रणनीति र कार्यनीति

यस गाउँपालिकामा बैंक तथा वित्तीय संस्था क्षेत्रमा विद्यमान समस्या तथा चुनौती मध्यनजर गरि दिर्घकालिन लक्ष्य प्राप्त गर्न देहायअनुसारका रणनीति, कार्यनीति तथा कार्यक्रम राखिएको छ।

उद्देश्य	रणनिती	कार्यनीति
1.बैंक तथा वित्तीय सेवामा लक्षित वर्गको पहुँच वृद्धि भएको हुनेछ।	व्यावसायिक गतिविधिमा केन्द्रित वित्तीय सेवाको पहुँच वृद्धि गर्ने	• बैंक तथा वित्तीय संस्थाको माध्यमबाट कृषि क्षेत्रमा लगानी वृद्धि गरि पैरवी गर्ने। • वित्तीय साक्षरताको कार्यक्रम संचालन गर्ने। • आर्थिक कारोवार विस्तारका लागि बैंक तथा वित्तीय संस्थाका साखा विस्तार सहजीकरण गर्ने।
2.ऋण तथा लगानीमा बैंक र वित्तीय संस्थाको माध्यमबाट सहज वातावरण बनाइने छ।	उद्दम्शील युवा लक्षित बैन तथा वित्तीय सेवा विस्तार गर्ने।	• युवालाई व्यासायिक ऋणमा सहुल्यता र सहजताका साथै प्रोत्साहन गर्ने। • वैदेशिक रोजगारबाट फर्केका युवाहरुको सिप सदुपयोग गर्न व्यवसाय गर्न प्रोत्साहन र आर्थिक सहजीकरण गर्ने।

3.4.8 कार्यक्रमहरु

- स्थानीय तह र वित्तीय संस्थासँग साझेधारिमा कृषि ऋणमा सहुलियता प्रधान गर्ने।
- स्थानीयलाई बचत तर्फ आकर्षण गर्ने।
- कृषि जन्य व्यवासयमा युवालाई सहुलियत तथा प्रोत्साहन गर्ने।
- वैदेशिक रोजगारबाट फर्केकाको अनुभवबाट उत्पन्न सिप सम्बन्धित उद्योग सुचारु गर्न ऋण तथा प्रोत्साहन गर्ने।
- वैदेशिक रोजगारीमा जाने युवालाई पनि सुलभ ऋण प्रदान गर्ने।

3.4.9 अपेक्षित उपलब्धि

योजनाको अन्त्यमा सेवा सुचारी बैंक तथा वित्तीय सेवा प्रदायक संख्या ३५० पुर्याउने।

बैंक, वित्तीय संस्था, सहकारी र समुदायिक वित्तको पहुँच वृद्धि गर्ने।

□□□□□□□□□ 4 सामाजिक क्षेत्र

4.1 जनसंख्या तथा बसाइँसराइ

4.1.1 हालको अवस्था

यस गाउँपालिकामा ५४१७ घर धुरी रहेको छ। त्यसमध्ये वडा नं १ मा सबै भन्दा बढी भएको पाइन्छ। औसतमा सबै वडाहरुमा परिवार सदस्य संख्या ४ रहेको छ। सबैभन्दा बढी जनसंख्या भएको उमेर समुह २५ देखि ४५ को रहेको छ र महिला पुरुष जनसंख्या उस्तै रहेको पाईन्छ। तामांग जातिको वर्चस्व रहेको यो गाउँपालिकामा केहि शेर्पा र थकाली पनि रहेका छन्। मातृभाषाको हिसाबले ८३% ले नेपालि प्रयोग गरेको पईन्छ र वौद्ध धर्म मान्ने करिव ८१% रहेका छन्। त्यसैगरि दर्ता गरेको हिसाबले २०७५मा मात्र २२ जनाले बसाईसराई गरेका छन् र धेरै जना पहिलै काठमाडौं गएर वसोवास गरेको पाईन्छ।

4.1.2 प्रमुख समस्याहरु

गाउँपालिकाको शिशुहरुलाई उचित पोषण प्रदान गर्न नसकेको देखिन्छ भने ज्येष्ठ नागरिकको उचित व्यवस्थापन नभएको पाईन्छ। त्यसैगरी रोजगारको न्युन अवसरले गर्दा बाहिरि बसाईसराई तथा वैदेशिक रोजगारीमा धेरै गएको देखिन्छ।

4.1.3 अवसर

यस गाउँपालिकाको जनसंख्या विवरण ले सशक्त जनसंख्या उमेर समुहको वर्चस्व रहेको तथ्यांकले आर्थिक विकासको अवसर झल्काउँछ भने ज्येष्ठ नागरिकको अनुपातमा ० □□□□□□□ ५– □□□□□□□□□ □□□ □□□□□□□□ □□□□□ □□□ □□□□□□□ □□□□□□□□□□ □ □□□□□ □□□□□□□□ □□□□□□□ □□□□□□ □□□□□□ □□□□□□□□□□□ □□□□□□□□□□।

4.1.4 सोच

जनसंख्यामा सन्तुलन ल्याई औसत आयु तथा औसत आय वृद्धि गर्ने।

4.1.5 लक्ष्य

मृत्युदर तथा बाहिरि बसाईसराई न्यूनीकरण गरि आर्थिक वृद्धि गर्ने।

4.1.6 उद्देश्य

- गाउँपालिकाको जनसंख्या वृद्धि दर सन्तुलित राख्ने
- गाउँपालिका भित्र पंजीका दर्तालाई दुरुस्त र प्रविधिमैत्री बनाउने र सम्पूर्ण अभिलेखलाई बिद्दुतीय अभिलेखमा राख्ने
- जीविकोपार्जन र वृत्ति विकासका आधुनिक अवसरहरु सिर्जना गरी गुणस्तरीय जीवन सुनिश्चित गर्ने

4.1.7 रणनीति तथा कार्यनीति

जनसंख्या तथा बसाईसराई सम्बन्धि निर्धारित दिर्घकालिन लक्ष प्राप्त गर्न देहाय अनुसारका रणनीति, कार्यनीति तथा कार्यक्रम तय गरिएको छ।

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
गाउँपालिकाको जनसंख्या वृद्धि दर सन्तुलित राख्ने	जन्मदर सुदृढ गरि मृत्युदर न्यूनीकरण गर्ने	शिशु तथा गर्भवती मृत्युदर न्यूनीकरण गर्ने।
	ज्येष्ठ नागरिकलाई उचित सुविधा प्रदान गर्ने	ज्येष्ठ नागरिकलाई उचित स्वास्थ्य सेवा सुनिश्चित गर्ने।
जीविकोपार्जन र वृत्ति विकासका आधुनिक अवसरहरु सिर्जना गरी गुणस्तरीय जीवन सुनिश्चित गर्ने	बाहिरि बसाईसराई कम गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाईने	रोजगारका कारण हुने बाहिरि बसाईसराई नियनत्रण गर्न रोजगार सिर्जना गर्ने।

4.1.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु

- शिशु तथा गर्भवती पोषण सम्बन्धि कार्यक्रम गर्ने।
- आन्तरिक बसाई सराई व्यवस्थापन गर्न अभिलेख राख्ने।
- हरेक नागरिकको पहुँचमा शिशु तथा गर्भवती स्वास्थ्य सेवा बनाउनु।
- ज्येष्ठ नागरिकको अवस्था बारे तथ्यांक संकलन गरि नि:शुल्क स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने।
- उदद्मिशिलता विकास गर्ने कार्यक्रमहरु प्रारम्भ गर्ने।

4.1.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु

योजनाको अन्त्यमा शिशु तथा गर्भवती मृत्युदर ०% बनाउने अनि रोजगारको सृजना गरेर बाहिरि बसाईसराई पनि न्यून हुनेछ। त्यसै गरी जनसंख्या व्यवस्थित र प्रजनन दरमा सन्तुलन आएको हुनेछ।

4.2 शिक्षा

4.2.1 हालको अवस्था

शिक्षा मानव विकासको मूल आधार हो। संविधानले पनि आधारभुत शिक्षालाइ मौलिक हककोरूपमा स्थापित गरे को छ। दिगो विकासको लक्ष्यमा पनि शिक्षालाई महत्वका साथ स्थान दिइएको छ। पन्ध्रौं योजनाको आधारपत्रमा पनि शिक्षालाई समृद्धिको मूल आधारको रूपमा लिइएको छ। संविधानले आधारभूत र माध्यमिक शिक्षालाई स्थानीय तहको एकल अधिकारको रूपमा स्थापित गर्दै अनिवार्य आधारभूत शिक्षा र निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्था गरेको छ। यस गाउँपालिकामा शिक्षितको वर्चस्व रहेपनि करिव ६३६६ अशिक्षित जनता रहेको पाईन्छ। गाउँपालिकामा कुल ४४ विद्यालय रहेका छन् जसमध्ये ३ वटामा मात्र १० कक्षा सम्म पढाई हुने गरेको देखिन्छ।

4.2.2 प्रमुख समस्या

विद्यालय छोड्ने डर हेर्दा प्रा वि वा प्राथमिक तहलाई १०० मान्दा ५ तह स्नातक कमले भन्दा % सम्म स्नातकोत्तर भने पाईन्छ गरेको पार–२देखिन्छ गरेको निरन्तर अध्ययन मात्र प्रतिशतले %। सो अवसरको पूर्णताकानिम्ति चुनौती पनि रहेको पाईन्छ। सबै तहमा गुणस्तर शिक्षा अभिवृद्धि गर्नेको साथै रोजगारीमूलक शिक्षा विकास गर्न सकेको र अपूर्ण शिक्षक दरबन्दी जस्ता चुनौती रहेको पाईन्छ।

4.2.3 अवसरहरु

यस गाउँपालिकाको शिक्षाको सबल पक्ष ७५ हुनु विद्यालय माध्यमिक वडामा हरेक ,हुनु साक्षरता % छन् रहेका जनसंख्या केन्द्रित शिक्षामा प्राविधिक र। त्यसैगरी विद्यालयहरुको भौतिक पूर्वाधार अपर्याप्त रहेको पाइन्छ भने सामुदायिक सिकाई केन्द्र प्रभाबकारी नभएको जस्ता कम्जोर पक्ष भएको देखिन्छ। त्यसैगरी रहेका समुदायको शिक्षाप्रति बढेको आकर्षणले अवसर प्रदान गरेको छ। शैक्षिक सुचना प्रणाली र शैक्षिक सुशाशानका लागि आधारशिलाको तयारि र शिक्षण सिकाईमा सूचना तथा संचार प्रविधिको विस्तारले पनि अवसर प्रदान गरेको पाईन्छ।

4.2.4 सोच

- शिक्षामा सबैको पहुँच र गुणस्तर अभिवृद्धि गरी प्रतिस्पर्धी मानव पुंजीको विकास

4.2.5 लक्ष्य

- आधारभूत र गुणस्तरीय शिक्षा सेवामा न्यायोचित पहुँच पुर्याउने
- रोजगारी एवं स्वरोजगारीका लागि सीपमुलक शिक्षाको विस्तार गर्ने

4.2.6 उद्देश्य

- शिक्षामा समतामुलक अवसरहरु सुनिश्चित गर्दै शिक्षालाई सीपयुक्त, समयसान्धर्भिक र गुणस्तर बनाउनु
- बैकल्पिक उपायहरुको अवलम्बनबाट सबै तह एवं प्रकारको शिक्षा र सीपमुलक तालिममा पहुँच अभिवृद्धि गर्नु
- शैक्षिक प्रशासनमा निरन्तर सुधार र सुशासनलाई संस्थागत गर्नु

4.2.7 रणनीति तथा कार्यनीति

यस गाउँपालिकाको शिक्षा सम्बन्धि दिर्घकालिन लक्ष्य र चुनौतिहरु मध्यनजर गरि देहाय अनुसारको रणनीतिछ रहेको कार्यक्रम तथा कार्यनीति ,।

उद्धेश्य	रणनीति	कार्यनीति
बैकल्पिक उपायहरुको अवलम्बनबाट सबै तह एवं	1. गुणस्तरीय, व्यवहारिक तथा जिवानपयोगी शिक्षाको सुनिश्चितता गर्ने	1. विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी स्थानीय पाठ्यक्रममा कृषि अभ्यासका लागि नर्सरी, फलफूल, तरकारी खेती र मौरीपालनको व्यवहारिक ज्ञान समावेश गरी पठनपाठ र अभ्यासको व्यवस्था गर्ने।

प्रकारको शिक्षा र सीपमुलक तालिममा पहुँच अभिवृद्धि गर्नु		2. स्थानीय कृषि विकासका लगि माध्यमिक विद्यालयमा कृषि अभ्यास केन्द्र स्थापना गरी वेर्ना उत्पादन, फलफुल तथा तरकारी खेती र मौरीपालन सम्बन्धमा व्यवहारिक ज्ञान तथा सीप विकास गर्ने। 3. नयाँ शैक्षिकशत्र सुरु हुनु अगाडी विषयगत शिक्षक, समयानुकुल र तहगत तालिम शैक्षिक सत्रको बीचमा सञ्चालन गर्ने। 4. शिक्षण सिकाई तथा हाजिरीमा सूचना तथा संचार प्रविधि प्रयोग गर्ने। 5. नियमित रुपमा अतिरिक्त क्रियाकलाप, सेवा आयोग कक्षा संचालन, कृषि उद्यम विकास लगायत रचनात्मक कार्यहरु संचालनको व्यवस्था गर्ने। 6. हरेक विद्यालयमा वगैचा स्थापना र विरुवा रोपणको अभ्यास संस्थागत गर्ने 7. विद्यालयमा आई पर्ने संभावित संकटसँग तयारी रहन विपद व्यवस्थापन सामाग्रीवितरण र तालिम सञ्चालन गर्ने। 8. श्रम बजारमा माग अनुसारको विषयवस्तुलाई पाठ्यक्रर्म र पठनपाठनमा समावेश गर्दै लाग्ने।
	२.सूचना प्रविधिमा आधारित प्रभावकारी संयन्त्रका स्थापना गरी विद्यालयहरुको अनुगमन र निरिक्षणलाई व्यवस्थित गर्ने	1. प्रविधिमा आधारित शिक्षालाई प्रबर्धन गर्न सबै विद्यालयहरुमा सुविधा सम्पन्न ICT ल्याव स्थापना गर्ने। 2. विद्यार्थी संख्याको आधारमा विद्यालयहरुलाई मर्ज गर्ने तथा शिक्षक दरबन्दी निर्धारण र समायोजन र सरुवाको प्रवन्ध गर्ने। 3. विद्यालय सम्बन्धी तथ्याङ्क र विद्यालय सुधार योजना अध्यावधिक गर्ने। 4. विद्यालय र अध्यापन कार्यको अनुगमन र निरीक्षण गरि शिक्षाको गुणस्तरका सुधारको लागि पृष्ठपोषण र सहजीकरण गर्ने। 5. ई–हाजिरी र सिसि क्यामेरा जडान गरी विद्यालयहरुको अनुगमन गर्ने प्रणालीलाई मजबुत बनाउने।
	३. विद्यालय शिक्षाको सबै तहको शिक्षामा	1. शिक्षण सिकाइमा टेवा पुर्याउने डिजिटल पाठ्य सामाग्रीको व्यवस्था मिलाउने।

	गुणस्तर सुनिश्चितता गर्ने	2. अत्याधुनिक पुस्तकालय, बाल उद्यान, फुलवारी, खेलमैदान जस्ता विद्यालयका पूर्वाधारहरुलाई विकास र विस्तार गर्दै लग्ने। 3. समयसापेक्ष शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्न शिक्षकलाई पेशागत दक्षता एवम् क्षमता बृद्धि गर्न तालिम र प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्ने। 4. सामुदायिक शिक्षामा अभिभावकको सहभागिता बढाउन अभिभावक शिक्षा संचालन गर्ने।
	4. विद्यालयको संस्थागत सक्षमता वृद्धि गर्ने	1. नतिजामा आधारित विद्यालय सुधार कार्ययोजना (SIP) निर्माण र कार्यन्वयनलाई निरन्तरता दिने। 2. विद्यालय भौतिक संरचना तथा पठनपाठनलाई वालमैत्री बनाउने। 3. विद्यालय व्यवस्थापन समितिको गठन, पुन:गठन, सहजीकरण गरि विद्यालयमा शैक्षिक व्यवस्थापनका वातावरण तयार गर्न परिचालन गर्ने। 4. विद्यालयमा बालक्लब, इकोक्लब र वाल सहभागिता अभिवृद्धिको प्रयासलाई संस्थागत गर्ने।
शिक्षामा समतामुलक अवसरहरु सुनिश्चित गर्दै शिक्षालाई सीपयुक्त, समयसान्धर्भिक र गुणस्तर बनाउनु	५. विद्यालयहरुमा शिक्षा अतिरिक्त सुविधा व्यवस्था गरि उत्साहाजनक वातावरण बनाउने	1. विद्यार्थीको टिकाउदरमा बृद्धि गर्न ३ वर्ष भन्दा माथिका वाल वालिकालागि पनि दिवा खाजा दिने निति अवलम्बन गर्ने। 2. प्रत्येक विद्यालयमा स्वास्थ्य सेवा एवं स्वास्थ्य शिक्षाका लागि १ जना नर्सको व्यवस्था गर्ने। 3. खेलकुद मैदानको निर्माण तथा व्यवस्थापन गरी विद्यार्थीको सिर्जनशिलता र खेलकुद प्रवर्धनको व्यवस्था गर्ने। 4. विद्यालयमा खेलकुदलाई प्रबर्धन गर्न पर्याप्त मात्रामा खेलकुदका समाग्री व्यवस्था गरिनुका साथै वालवालिकाहरुको प्रतिभा पहिचान र प्रोत्साहनका लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन र पुरस्कारको प्रवन्ध गर्ने।

4.2.8 प्रमुख कार्यक्रम

- प्राबिधिक शिक्षाको प्रबर्धन गरि सिपमुलक शिक्षाको व्यवस्था गर्ने।
- स्थानीय माग अनुसारको सिपमुलक तालिम तथा पाठ्यक्रम व्यवस्था गर्ने।
- कृषिलाई प्रथामिकता दिएर प्राथमिक तहबाटै विभिन्न कृषि सम्बन्धि ज्ञान र सिप बिकास गराउने।

- सबै शिक्षकलाई पाठ्यक्रम बाहेकको अतिरिक्त ज्ञान बारे तालिम दिई विद्यार्थीलाई आवश्यक ज्ञान दिने।
- विद्यालयका तथ्यांक तथा शिक्षक हाजिरी सहजीकरण गर्नका निम्ति प्रबिधि व्यवस्थापन गर्ने।
- विद्यार्थीहरुलाई अतिरिक्त क्रियाकलापमा पनि आकर्षित गर्ने।
- कला तथा रचना वृद्धि हुने कार्यक्रमहरुमा विद्यार्थीलाई सक्रिय गराउने।
- विद्यालयको भौतिक प्राकृतिक सौन्दर्य प्रबर्धन गर्न स्तरोन्नति गर्ने।
- विद्यालयको संवेदनशीलतालाई मध्यनजर गरेर अपेक्षित विपद सामनाका निमने पूर्वतयारी गर्ने।
- गाउँपालिकालाई खाँचो रहेको प्राबिधिखारुको गाउँपालिकमै तयारि गर्ने।
- आधुनिक युगमा कम्प्युटरको महत्त्व मध्यनजर गरेर सुविधा सम्पन्न ल्याबको व्यवस्था गर्ने।
- विद्यार्थी संख्या वृद्धि गर्न आकर्षण र प्रोत्साहनका कार्यक्रमहरु गर्ने।
- विद्यार्थी संख्या अनुसार कम विद्यार्थी भएमा विद्यालयहरु मर्ज गर्ने।
- आवश्यक दरबन्दी अनुसार सरुवा तथा दरबन्दी थप गर्ने।
- शिक्षक अनुसासन मापन गर्न समिति वनाउने र नियमित निरीक्षण गर्ने।
- सम्पूर्ण विद्यालयको शिक्षकको हाजिरी प्रविधिबाट रेकर्ड गरि निरीक्षण गर्ने।
- शैक्षिक गुणस्तर वृद्धि सम्बन्धि तालिम तथा व्यवस्थापन गर्ने।
- आधुनिकता तिर उन्मुख गर्नका निम्ति डिजिटल शिक्षण ग्रहण गराउन आवश्यक व्यवस्थापन गर्ने।
- विद्यार्थीहरुको मनोविज्ञान अध्ययन गरि उपर्युक्त शिक्षण प्रणाली विकास गर्ने सम्बन्धि शिक्षकलाई तालिम दिने।
- आधुनिक शिक्षा सम्बन्धि रास्ट्रीय र अन्तरास्ट्रिय स्तरको प्रणाली बारे तालिम दिने।
- विद्यार्थीलाई शिक्षा तर्फ ध्यान केन्द्रित गर्न विभिन्न प्रोत्साहन र पुरस्कार व्यवस्थापन गरि शैक्षिक प्रतियोगोताहरु आयोजना गर्ने।
- उत्कृष्ट नतिजा ल्याउन सफल विद्यालयलाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने।
- वालमैत्री शिक्षाका लागि उपर्युक्त व्यवस्था गरि शिक्षक तालिमको व्यवस्था गर्ने।
- विद्यालय स्तरको समिति गठन गर्न नियमित निरक्षणकानिम्ती वडा स्तरीय समिति गठन गर्ने।
- हरेको विद्यालयमा उमेर समुहको समावेशीकरण गरि वाल क्लब स्थापना गर्ने।
- वाल सहभागिता अतिव्रिद्धि गर्नका निम्ति आवश्यक कार्यक्रमहरु आयोजना गर्ने।
- सानै वालवालिकालाई प्रदान गर्ने खाजा सन्तुलित आहारा मध्यनजर गरि वितरण गर्ने।
- स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न नर्सको व्यवस्थापन गरि नियमित स्वास्थ्य सम्बन्धित कार्यक्रमहरु आयोजना गर्ने।
- खेलकुद प्रति अभिरुची वृद्धि गर्नका निम्ति खेलकुद महत्त्व सम्बन्धि चेतनामुलक र प्रोत्साहन कार्यक्रम गर्ने।
- विद्यार्थीको सिर्जनशीलता विकासकानिमती विभिन्न प्रतियोगिता आयोजना गर्ने।

- विद्यालय स्तरमा प्रशिक्षण सहित खेलकुद विभाग स्थापना गर्ने।
- कला र संस्कृति प्रवर्धनमा पनि टेवा पुर्याउने हिसाबले विद्यार्थीलाई आफ्नो मौलिकता झल्काउने कार्यक्रम आयोजना गर्ने।

4.2.9 अपेक्षित उपलब्धि

- जीवन उपयोगी गुणस्तरीय आधारभूत प्राविधिक तथा उच्च शिक्षामा सम्वेशी समतामुलक पहुँच वृद्धि भएर दक्ष जनशक्ति उत्पादन भएको हुनेछ
- प्राविधिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भएको हुनेछ
- शिक्षण सिकाई प्रक्रियामा प्रविधिको प्रयोग भएको हुनेछ

4.3 स्वास्थ्य तथा पोषण

4.3.1 हालको अवस्था

नेपाल सरकारले हरेक जनताको पहुँचमा सहज स्वास्थ्य सेवा पुर्याउने प्रतिवद्धता पुरा गर्न विभिन्न कार्ययोजना गरेको पाईन्छ। सो अनुरुप हरेक स्थानीय तह सरह यस गाउँपालिकामा पनि स्वास्थ्य र पोषण हरेक स्थानीयको पहुँचमा पुर्याउनकानिम्ति विभिन्न कार्यक्रमहरु संचालन गरेको छ। विभिन्न प्रयासहरु गरिएपनि स्वास्थ्य स्थिति अझै उत्सहाजनक नरहेको पाईन्छ। यस गाउँपालिकामा हरेको वडामा स्थापना पछी प्रथम उपचारका लागि स्वास्थ्य सेवा केन्द्रनै रोज्ने जनसंख्या करिव ७९% रहेको पाईन्छ। धामी झाक्रीलाई रोज्ने झन्डै ०% रहेको विवरणले गर्दा स्वास्थ्य क्षेत्रमा स्वागोत्य भएको ठम्याउन सकिन्छ। त्यसैगरी वडा नं ८मा सबै भन्दा बढी दिर्ग रोगि भएको पाईन्छ र सबै भन्दा बढी रोगि दमको रहेको त्यसैगरी करिब १६० जनाले पोषण भत्ता बुझेको पाईन्छ। यस क्षेत्रमा यस गाउँपालिकाको सबल पक्ष भनेको करिब ८०% जनसंख्याले स्वास्थ्य सुविधा सहज रुपामा पाउनु रहेको पाईन्छ भने बहुक्षेत्रीय पोषण र बाल शिशु स्वास्थ्य कार्यक्रम पनि कार्यन्वयन रहेको पाइन्छ।

4.3.2 प्रमुख समस्याहरु

स्वास्थ्य संस्थाहरुमा आवश्यक उपकरण र फर्निचर पनि नरहेको र पर्याप्त स्वास्थ्यकर्मी नहुनु जस्ता कम्जोर पक्ष रहेको देखिन्छ। पाईन्छ। हप्ताको ७ दिन नै पोषण युक्त आहार पाउनबाट ४५ % □ करिव भने पाईन्छ रहेको वन्चित जनसंख्या% ले २ दिन वा सो भन्दा कम पाउने गरेको देखिन्छ। स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम संचालन हुँदा पनि सुचना प्रबाह गर्न नसकेको अवस्था पनि देख्न सकिन्छ।

4.3.3 अवसर

यी कम्जोर पक्षको बाबजुद विभिन्न अवसर पनि रहेको पाईन्छ। स्वास्थ्य संजालको संजाल तयार भएको अवस्था रहेको छ भने स्वास्थ्य र पोषण सम्बन्धि धैरै जनता जागरण भएको पाईन्छ। अवसर रहेपनि स्वास्थ्य संस्थाहरु न्यायोचित वितरण गर्न र स्वास्थ्य सेवाको नियमित अनुगमन गर्नु जस्ता चुनौती विद्यमान रहेको पाईन्छ। त्यसैगरी स्वास्थ्य बिमा पनि लागु राम्ररि गर्न नसकेको अवस्था रहेको देखिन्छ भने बाहिरि अनुदानलाई उपयोग र व्यावास्थ्त परिचालन गर्न नसकेको अवस्था रहेको देखिन्छ।

4.3.4 सोच

गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबै जनताको पहुँचमार्फत स्वस्थ र सबल नागरिक विकास

4.3.5 लक्ष्य

आधारभूत र गुणस्तरीय शिक्षा, स्वास्थ्य तथा खानेपानी तथा सरसफाई सेवामा न्यायोचित पहुँच पुर्याउने

4.3.6 उद्देश्य

- सबै वर्ग र समुदायका नागरिकहरुको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामुलक पहुँच अभिवृद्धि गराउनु
- स्वस्थ जनशक्ति तयार गर्नु, रोग प्रतिरोधात्मक क्षमता बढाउनु तथा पोषण युक्त खाद्द सामग्रीमा पहुँच बढाउनु
- सहुल्यत स्वास्थ्य सेवाको प्रवर्द्धन हुनु
- समानजनक न्यायोजित स्वास्थ्य सेवा वितरण गरिनु

4.3.7 रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
सबै वर्ग र समुदायका नागरिकहरुको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामुलक पहुँच अभिवृद्धि गराउनु	आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई सहज र गुणस्तरीय बनाउने	प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाको पहुँचमा हुनेगरी एम्बुलेन्स सेवाको विस्तार गर्ने। ५ वर्ष मुनिका सम्पूर्ण बालवालिकाको वृद्धि अनुगमन गरि पोषण स्थितिमा सुधार ल्याउने। आमा समूह र महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरु क्षमता विव्कास र सुविधामा सुधार गरि सामुदायिक सवास्थ्यलाई प्रभावकारी बनाइने छ। विद्यालयको पहुँचमा स्वास्थ्यकर्मी उपलब्ध गराई विद्यार्थीको स्वास्थ्य संवेदनशिलतालाई टेवा पुर्याउने। विद्यार्थी तहमा रहेका सम्पूर्णलाई आवश्यक स्वास्थ्य चेतना प्रदान गर्ने। निम्न वर्गका घरपरिवारलाई स्वास्थ्य सेवामा सहुल्यता दिने।
स्वस्थ जनशक्ति तयार गर्नु, रोग प्रतिरोधात्मक क्षमता बढाउनु तथा पोषण युक्त खाद्द सामग्रीमा पहुँच बढाउनु	स्वास्थ्य सम्बन्धि मनोवृत्ति परिवर्तन गर्ने	कुनै नसर्ने दिर्घकालिन रोगी प्रति जनसमुदायको रहेको व्यावोहार परिवर्तन गर्ने। घातक रोगहरु समयमा पहिचान गरि उपचार गराउने। किशोर किशोरीलाई मध्यनजर गरेर स्वास्थ्य सम्बन्धि ज्ञान प्रबर्धन गर्ने।

	स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाको सुदुधिकरण तथा सेवाको गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने	स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन तथा सुपर्वेक्षण प्रणालीको विकास गर्ने। सबै स्वास्थ्य संस्थामा बर्थिंग सेन्टरको विस्तार गरि प्रसुती सेवालाई सहज र भरपर्दो बनाउने। आयुर्वेद चिकित्सालय स्थापना गरि गुणस्तरीय सेवामा वृद्धि गर्ने। विषेसज्ञ सेवा प्रदान गर्न कम्तिमा १५ सैयाको कम्तिमा १ वटा अस्पताल निर्माण गरि संचालन गर्ने। सामुदायिक स्वास्थ्यलाई मजबुत बनाउदै स्वास्थ्य सुविधा सुधार गर्नु।
सहुल्यत स्वास्थ्य सेवाको प्रवर्द्धन हुनु	स्वास्थ्य सेवालाई सहज र गुणस्तरीय बनाउन आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने	गाउँघर क्लिनिक तथा खोप केन्द्र निर्माणका सथौ स्वास्थ्य चौकीमा सभाहल र प्रतिक्षालय निर्माण गर्ने। स्वास्थ्य संस्थामा अपुग संरचना निर्माण र उपकरणहरु थप गर्दै लाग्ने। स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानी तथा शौचालयको उचित व्यवस्थापन गर्ने। स्वास्थ्य पूर्वाधार महिला, अपांग र ज्येष्ठ नागरिक मैत्री रुपमा निर्माण गरिनेछ।

4.3.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु

- २४ सै घण्टा एम्बुलेन्स सेवा संचालन गर्न आवश्य व्यवस्थापन गर्ने।
- वालवालिका लक्षित गरि स्वास्थ्य संस्थामा पोषण सम्बन्धि विज्ञको व्यवस्था गर्ने।
- समाजका विभिन्न समूहरुलाई स्वास्थ्य सम्बन्धि संवेदनशील शिर्षकसम्बन्धि तालिम प्रदान गर्ने।
- हरेको विद्यालयमा एक नर्सको व्यवस्थापन गर्ने
- स्वास्थ्य संस्थाहरु द्वारा विद्यालय स्तरीय नियमित स्वास्थ्य सेवा संचालन गर्ने।
- विपन्न परिवारका सदस्यलाई नि–शुल्क स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने।
- HIV तथा अन्य संक्रमितप्रति रहेको डर र घृणा अन्त्य गर्न चेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने।
- स्वास्थ्य समस्या लुकाएर राख्ने प्रवृत्ति अन्त्य गर्न नियमित जाँच गर्नेलाई प्रोत्साहन गर्ने।
- किसोर किसोरिहरु लक्षित गरि यौनसम्बन्धी रोगहरुको चेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने।
- परिवार नियोजनबारे रहेको नकारात्मक सोचाई परिवर्तन गर्न चेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गर्ने।
- स्वास्थ्यकर्मीहरुलाई नियमित रुपमा तालिम प्रदान गरि अध्यावाधिक गराउने।

- सुरक्षित प्रसाव गराउनकानिम्ति आवश्यक व्यवस्थापन गर्ने।
- आयुर्वेदिक स्वास्थ्य केन्द्र स्थापना गरि सहुल्याताका साथ स्वास्थ्य सेवा विस्तार गर्ने।
- सामुदायिक स्तरमा स्वास्थ्य सेवा सिविर लगायत कार्यक्रम गर्ने।
- स्वास्थ्य केन्द्रहरुमा आवश्यक भवनहरु निर्माण गर्ने।
- स्वास्थ्य अतिरिक्त स्वास्थ्य संस्थाको वातावरण प्रबर्धन गर्ने।
- प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थामा आवश्यक सुचना तालिका र जनचेतनामुलक पर्जा राख्ने।

4.3.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु

यस योजनाको अन्तिममा बिरामी पर्दा सर्वप्रथम स्वास्थ्य चौकी/ प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र/अस्पताल जाने जनसंख्या तथा स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुती गराउने गर्भवती महिलाको प्रतिशत १०० भएको हुनेछ।

4.4 खानेपानी तथा सरसफाइ

4.4.1 हालको अवस्था

यस गाउँपालिकामा विभिन्न खानेपानी तथा सरसफाई योजनाहरु संचालन गरेको पईन्छ। विभिन्न प्रयासहरु भएपनि यस गाउँपालिकामा खानेपानी तथा सरसफाईकोस्थिति उत्साहाजनक नरहेको पईन्छ। यस गाउँपालिकामा व्यवस्थित मुहानहरुको अभावाले गर्दा करिव ३५% जनता खानेपानी श्रोतबाट बन्चित छन्। पहुँच भएका मध्ये पनि करिव ५०% ले आफ्नै श्रोत प्रयोग गरेको देखिन्छ। पहुँच भएका परिवारहरु मध्ये ६३% परिवार ५ मिनट भन्दा कम समयको दुरीमा रहेको देखिन्छ। सरसफाईको दृस्टीकोणले यस गाउँपालिका सबल रहेको देखिन्छ। करिव ७६ % ले आधुनिक शौचालय प्रयोग गर्छन भने २१% ले रिंग शौचालय प्रयोग गर्छन र १ % भन्दा कम शौचालयको प्रयोगबाट बन्चित भएको पाईन्छ। खानेपानी र सरसफाई सम्बन्धि सबल पक्ष भनेको मुहानहरु त:ता खोला हरु खानेपानी व्यवस्थापन गर्न प्रसस्त रहेको पाईन्छ। त्यसैगरी सहरीकरण धेरै नभएको कारण फोहोर मैला पनि धेरै नहुने देखिन्छ प्रमुख समस्याहरु

खानेपानीको मुहानहरु भएपनि उचित व्यवस्थापन नभएको कारण धेरै जनता स्वच्छ खानेपानीबाट बन्चित हुन परेको छ भने गाउँपालिकाको सहरीकरण भएको क्षेत्रमा सरसफाई सम्बन्धि समस्या देखिन थालेका छन्।

4.4.2 अवसर

। यस क्षेत्रमा अवसर भनेको उचित व्यवस्था गरि खानेपानीको सम्भावनालाई सदुपयोग गर्नु हो भने त्यसैगरी धेरै सहरीकरण नभएका कारण बेलामै सरसफाई सम्बन्धि कार्यक्रम अगाडी बढाए भविष्यमा समस्या खेप्न नपर्ने देखिन्छ। अवसर उत्साहजनक भएपनि आर्थिक बन्देजका कारण खानेपानी आयोजनाहरु चुस्त रुपले निर्माण तथा संचालन नगरेको पाइन्छ भने त्यसैगरी सरसफाई सम्बन्धि जनचेतनाको कमिको कारण फोहोर जम्मा हुन थालेको पाईन्छ।

4.4.3 सोच

खानेपानी तथा सरसफाई सेवाबाट नागरिकको स्वास्थ्य तथा जीवनशैलीमा सुधार

4.4.4 लक्ष्य

सबै घरधुरीमा स्वच्छ खानेपानी सुविधा पुर्याउने र सरसफाईको सुनिश्चितता गर्ने

4.4.5 उद्देश्य

- सबैका लागि पिउने पानी तथा शौचालय व्यवस्था गर्ने
- पानीका मुहानहरु संरक्षण गर्ने तथा वातावरणीय सन्तुलन सहितका आयोजनाहरु निर्माण गर्ने
- दिगो रुपमा फोहोर मैला व्यवस्थापनको संयन्त्र निर्माण गरी सरसफाई सुनिश्चित गर्ने

4.4.6 रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
पानीका मुहानहरु संरक्षण गर्ने तथा वातावरणीय सन्तुलन सहितका आयोजनाहरु निर्माण गर्ने	स्वच्छ खानेपानी आपूर्तिलाई जनस्वास्थ्य र पूर्ण सरसफाई रणनीतिको रुपमा विकास गर्ने	जलश्रोत व्यवस्थापन गुरुयोजना तयार गरि खानेपानी, सिचाई, विद्युत र भू तथा जलाधार संरक्षण समेत समेटी रणनीति तयार गर्ने। खानेपानी सेवा सुविधालाई जनस्वास्थ्य तथा पूर्ण सरसफाई कार्यक्रमसँग एकीकृत गरि संचालन गर्ने। खानेपानीको मूलहरुको पहिचान गरि संरक्षण गर्ने। स्वच्छ तथा सुरक्षित खानेपानी उपलब्ध गराउन खानेपानीको गुणस्तर परिक्षणका लागि आवश्यक प्रबन्ध मिलाउने। विद्यमान खानेपानी आयोजनाको निरन्तरता, संरक्षण र मर्मतसम्भारको व्यवस्था गर्ने। फोहोर व्यवस्थापन गरि स्वच्छ वातावरण व्यवस्था गर्ने
सबैका लागि पिउने पानी तथा शौचालय व्यवस्था गर्ने	सबै घरधुरीमा खानेपानी सुविधाको पहुँच सुनिश्चित गर्ने	१. **एक घर एक धारा** कार्यक्रमका लागि वृहत तथा वैकल्पिक प्रणालीमा आधारित आयोजना संचालन गरि खानेपानी सुविधाको उपलब्धतालाई सहज र प्रभावकारी बनाउने।

		२. लिफ्ट खानेपानी प्रबिधि मार्फत सुख्खा क्षेत्रहरुमा खानेपानीको व्यावास्था गर्ने र लिफ्टिंग खानेपानी योजना संचालन गर्ने। ३. सानातिना खानेपानी आयोजना संचालन गरि खानेपानी वितरण प्रणालीलाई आधुनिक वितरण प्रणालीमा विस्तार गरिनेछ। ४. आकाशे पानि संकलनको लागि घैटो कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिई सुख्खा क्षेत्रमा कृत्रिम पोखरी निर्माण गरि खानेपानीको आपूर्तिलाई सहज बनाउने।

4.4.7 प्रमुख कार्यक्रमहरु

- सिचाई तथा खानेपानीको संयुक्त कार्यक्रम पहिचान गरि निर्माण गर्ने।
- जनस्वास्थ्यका कार्यक्रमलाई खानेपानी र सरसफाईसँग अन्तरसम्बन्ध मध्यनजर गरि एकीकृत आयोजना पहिचान गरि निर्माण गर्ने।
- हरेक सम्भावना रहेका खानेपानी मुहानहरु संरक्षण गरि आयोजना निर्माण गर्ने।
- खानेपानी गुणस्तर मापन गरि आवश्यक प्रसोधन गर्ने।
- चालु तथा संचालनमा नरहेको खानेपानी आयोजनालाई आवश्यक निर्माण तथा मर्मत गर्ने
- खानेपानीका मुहानहरुको सम्भावना अनुसार प्रथामिकरण गरि न्यायोचित योजना निर्माण गर्ने।
- सरसफाई सम्बन्धि जनचेतनामुलक कार्यक्रम गराउने।
- फोहोरको वर्गीकरण गरि रिसयाकल तथा पुन प्रयोग गर्ने नीति कार्यन्वयन गर्नु।
- खानेपानी आयोजनालाई वैकल्पिक प्रणालीबाट संचालन गर्ने कार्यक्रम ल्याउने।
- खानेपानी मुहानको कमि भएको स्थानमा लिफ्टिंग आयोजनाहरु निर्माण गर्ने।
- साना बस्तीहरु लक्षित गरि साना आयोजनाहरु निर्माण गर्ने।
- आकाशे पानि संकलन गर्न उपयोग्य स्थान पहिचान गरि निर्माण गर्ने।

4.4.8 अपेक्षित उपलब्धिहरु

योजनाको अन्तिममा १००% घरधुरीमा खानेपानी सुबिधा पुग्नेछ।सबै घर र सार्वजनिक स्थलमा शौचालय भएको हुनेछ। फोहोर महिला व्यवस्थापन भएर फोहोर महिला पुन: प्रयोग भएको हुनेछ। जनताको सहभागितामा गाउँपालिकाको वातावरण सफा र स्वच्छ भएको हुने छ।

4.5 लक्षित समुदाय विकास

4.5.1 हालको अवस्था

कुनै पनि स्थानको हरेक क्षेत्रको विकासका लागि विभिन्न समुदायको न्यायोचित विकास आवश्यक रहन्छ। सम्पूर्ण जनताकोनिम्ति विकास गरिने हुँदा कुनै पनि समुदाय बन्चित नहुने हिसाबले विकास गर्नु पर्दछ। समावेशी समाज निर्माण गर्नका निम्ति सम्पूर्ण वर्गले अधिकार र सबै सुविधाको समानजनक अनुभूति गर्न पाउन पर्दछ। महिला, बालबालिका तथा किशोरकिशोरी, दलित, जनजाति तथा अन्य सिमान्तकृत वर्गलाई लक्षित गरि विकासका रणनीति तयार पार्न संवेदनशील तथा महत्त्वपूर्ण रहेको हुन्छ। सशक्त जनशक्ति उत्पादनका निम्ति युवा विकास निकै महत्त्वपूर्ण हुन्छ भने बालबालिका तथा किशोर किशोरीको इकास भविस्यको दक्ष जनशक्ति उत्पादनाकानिमती अपरिहार्य रहेको छ। त्यसैगरी महिला तथा विभिन्न समुदाय र सिमान्तकृत समुदायको विकासले समावेशी समाजको निर्माणका निम्ति महत्वपूर्ण हुन्छ। कुनै पनि स्थानको सशक्त युवा वर्ग सबैभन्दा महत्वपूर्ण उमेर रहेको कुरा अवगत नै छ। युवाको उत्थानकानिम्त्मी आवश्यक कार्यक्रम देशको नीति तथा आयोजनामा समावेश रहेको पाईन्छ।

यस गाउँपालिकाको अधिकांस महिला घरायसी काम तथा कृषिमा संलग्न देखिन्छन्। महिलाहरुको साक्षरता पनि पुरुषभन्दा कम भएको पाईन्छ। विधुवा तथा एकल महिला पनि धैरै रहेको यस गाउँपालिकामा करिब ७३८ विधुवा तथा ६ एकल महिलाले समाजिक सुरक्षा भत्ता पाएको उल्लेख छ। यस गाउँपालिकामा महिलाको साक्षरता पुरुषको अनुपातमा कम रहे पनि धैरै फरक नपरेको अवस्था देखिन्छ। थुप्रै महिला घरायसी काममा संलग्न भएपनि कृषि सम्बन्धि कार्यकिलापमा पनि होमिने गरेको देखिन्छ। तर अझै पनि थुप्रै महिलाहरुको निर्णायक स्थानहरुमा उत्सहाजनक सहभागिता नरहेको पाईन्छ।

वालबालिका तथा किशोरकिशोरी समाजको मुहार परिवर्तक वाहन हुन्। नेपाल सरकारले पनि वालबालिका तथा किशोर किशोरीको विकासका निम्ति योजना र कार्यक्रम निरन्तर तयार पारेको अवस्था रहेको छ। यस गाउँपालिकामा १५ वर्षमुनिका करिब १९०० पुरुष तथा १६०० बढी महिला रहेको पाइन्छ। वालश्रममुक्त भने नरहेको यस गाउँपालिकामा करिब ८० जना जति दुवै लिङ्गका बालबालिका रहेका छन् जसमा सबै भन्दा वर्चस्व पहरी जातिका बालबालिकाको रहेको छ। त्यसैगरी १६ देखि १९ वर्ष उमेर समुह भित्र करिब ७% किशोरीहरुको विवाह भएको देखिन्छ।

यस गाउँपालिकामा करिब २५०० जना ६० वर्ष माथिका नागरिक रहेको पाईन्छ। ७५/७६ सालमा ११४१ ज्येष्ठ नागरिकले सामाजिक सुरक्षा भत्ता बुझेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकाको यो लक्षित वर्गको अवस्थाको सबल पक्ष भनेको सरकारले दिएको सामाजिक भत्ताको सुविधा अधिकांशले उपभोग गर्नु रहेको देखिन्छ।

4.5.2 प्रमुख समस्याहरु

उत्पीडनमा परेपनि खुलेर कुरा राख्न नसकेका कारण अझै महिलाको स्थितिमा सकारात्मक परिवर्तन आउन नसकेको देखिन्छ। महिला हिंसापनि यस गाउँपालिकामा देखिएको सामाजिक समस्या हो। महिलाको जनसंख्या उत्सहाजनक रहेको कारण उचित सदुपयोग गर्न सके राम्रो जनशक्ति तयार पार्ने

अवसर रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी कृषिमा तथा अन्य आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्न गराई निकै आकर्षक अर्थको श्रोत विकास हुने सम्भावना देखिएको छ। तर समाजको बन्धनलाई तोडेर आफ्नो विचार राख्न नसक्ने अवस्था चुनौतिपूर्ण रहेको पाईन्छ। धैरै महिला हरु सचेत रहेपनि धैरै समुदायका महिला हरु जातको रिति रिवाजनात बाँधिएको कारण आर्थिक क्रियाकालाप तथा अन्य कार्यमा उत्सहाजनाक सहभागिता जनाउन असमर्थ रहेको चुनौति रहेको पाईन्छ।

यस क्षेत्रमा सबल पक्ष भनेको विद्यालय भर्ना दर रहेको पाईन्छ। अधिकांश वालवालिका विद्यालय भर्ना भएको देखिए पनि आर्थिक बाध्यताका कारण केहि बन्चित भएको कम्जोर पक्ष रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी विद्यालय छोड्ने दर पनि आपत्तिजनक रहेको छ भने वाल विवाह तथा वालश्रम जस्ता सामाजिक समस्या अझै यथावत रहेको देखिन्छ।

११७३ घरधुरीका युवा विदेशिएको कारण बृद्धबृद्धाहरु आफ्नो हेरचाह गर्न असमर्थ अवस्था भएकोले बेसहारा बस्नुपरेको देखिन्छ। स्वास्थ्य दृस्टीकोणले धैरै दिर्घकालिन रोगि नभएको कारण गाउँपालिकाको औसत आयु वृद्धि हुने देखिन्छ। ज्येष्ठ नागरिकको स्थिति सुधार गर्न मानाशिकता परिवर्तन गर्नु चुनौतिपूर्ण रहेको पाईन्छ।

4.5.3 अवसर

यस गाउँपालिकामा रहेको बिभिन्न वर्गको जनसंख्याले भविष्यमा सबल जनशक्ति उप्तादन गर्ने सम्भावना दर्शाएको पाईन्छ। त्यसैगरी संचार माध्यमलाई अझै सुदृढ बनाउन सके जुनै स्थानका वालवालिका तथा किशोर किशोरीहरुसँग पनि प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने अवसर देखिन्छ।

4.5.4 सोच

लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मार्फत सबै नागरिक मर्यादित, न्यायपूर्ण र अर्थपूर्ण सहभागितामा मुलकको समावेशी विकास

4.5.5 लक्ष्य

सबै तह र तप्काका महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक र अपांगता भएका व्यक्तिलाई सामाजिक, संस्कृतिक, आर्थिक, शैक्षिकरुपमा सशक्तिकरण गर्दै महिला अधिकारको प्रत्याभूति गर्दै गुणस्तरीय जीवन र सहभागिता सुनिश्चित गर्ने

4.5.6 उद्देश्य

- सबै प्रकारका विभेद अन्त्य गर्दै महिला सशक्तिकरण गरी विकासका सबै प्रक्रियामा महिला मूलप्रवाहिकरण गर्ने
- राजनीतिक, आर्थिक, सार्वजनिक लगायत सम्पूर्ण निर्णायक तहमा महिलाहरुको सार्थक र सामान पहुँचक लागि समान अवसरहरुको सिर्जना गर्नु
- बाल अधिकार सुनिश्चित गर्दै गाउँपालिकालाई बालमैत्री पालिकाको रुपमा विकास गर्ने
- ज्येष्ठ नागरिकहरुको मान, सम्मान स्वास्थ्य र सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्दै उहाँहरुको सिकाइ र अनुभवलाई समाज विकासका लागि सदुपयोग गर्ने

- नगरपालिकामा भएको अपांग जनसंख्यालाई संरक्षण गर्दै अपांगता भएकाहरुको हक अधिकार सुनिश्चित गर्दै पालिकालाई अपांगमैत्री पालिकाका रुपमा विकास गर्ने

4.5.7 रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
सबै प्रकारका विभेद अन्त्य गर्दै महिला सशक्तिकरण गरी विकासका सबै प्रक्रियामा महिला मूलप्रवाहिकरण गर्ने	महिलालाई उद्दमी र आत्मनिर्भर बनाई हक अधिकार सुनिश्चितता गर्ने	स्थानीय महिलाको आवश्यकता र सम्भावना अध्ययन गरेर उद्धसिलता विकास गर्ने। महिलालाई आफ्नो अधिकार उपयोग गर्नका निम्ति ज्ञान तथा जनचेतना दिने
राजनीतिक, आर्थिक, सार्वजनिक लगायत सम्पूर्ण निर्णायक तहमा महिलाहरुको सार्थक र सामान पहुँचक लागि समान अवसरहरुको सिर्जना गर्नु	महिला सहभागिता र आत्मसम्मान सुनिश्चित गर्न सामाजिक संरक्षणका कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने	महिला समुहहरुको संस्थागत विकासमा सहयोग गर्ने सुरक्षा वासमा भएका तथा प्रवाहित महिलाहरुको लागि आय आर्जन तथा सशक्तिकरणका कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने
बाल अधिकार सुनिश्चित गर्दै गाउँपालिकालाई बालमैत्री पालिकाको रुपमा विकास गर्ने	५ बर्ष भित्र बालमैत्री गाउँपालिकाको रुपमा घोषणा गर्ने वालवालिकालाई रचनात्मक विकास गर्ने र व्यवहारिक बनाउने।	गाउँपालिकाका क्रियाकलापका बारेमा बालबालिकाहरुलाई जानकारी राख्न चासो जगाउने
ज्येष्ठ नागरिकहरुको मान, सम्मान, स्वास्थ्य र सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्दै उहाँहरुको सिकाइ र अनुभवलाई समाज विकासका लागि सदुपयोग गर्ने	ज्येष्ठ नागरिकको स्वास्थ्य सुधार गर्ने	ज्येष्ठ नागरिकलाई स्वास्थ्य सम्बन्धि प्रोत्साहन गर्ने। ज्येष्ठ नागरिकलाई स्वास्थ्य सेवा निगर्ने शुल्क:।
	ज्येष्ठ नागरिकको जिवानोस्तर वृद्धि गर्ने	ज्येष्ठ नागरिकको पोषणयुक्त आहारा सुनिश्चितता गर्ने। ज्येष्ठ नागरिकको सामाजिक भत्ता सुनिश्चितता गर्ने

नगरपालिकामा भएको अपांग जनसंख्यालाई संरक्षण गर्दै अपांगता भएकाहरुको हक अधिकार सुनिश्चित गर्दै पालिकालाई अपांगमैत्री पालिकाका रुपमा विकास गर्ने	अपांगता भएका व्यक्तिहरुको आत्मसम्मान सहितको सहभागिता तथा नेतृत्वदायी भूमिकाका लागि सकारात्मक वातावरण निर्माण गर्ने	पालिकाका सार्वजनिक भौतिक संरचनाहरुलाई अपांगमैत्री बनाउने नीति निर्माण गर्ने अपांग जनसंख्याको विवरण नियमित दुरुस्त गर्ने अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुलाई शिक्षाको सुनिश्चितता गर्न छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने

4.5.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु

- महिलालाई विभिन्न सिपमुलक तालिम दिने।
- महिला हिंसा लगायत अन्य महिला पिडित भएको समस्या बारे जनचेतनाका कार्यक्रम।
- महिलालाई शिक्षातर्फ आकर्षण गर्ने।
- महिलालाई स्वास्थ्य सम्बन्धि खुलेर कुरा गर्ने वातावरण प्रदान गर्ने।
- महिलालाई विभिन्न समाजका निर्णायक कार्यक्रममा सहभागी हुन प्रोत्साहन गर्ने।
- ज्येष्ठ नागरिकलाई नियमित परिक्षण गर्न प्रोत्साहन गर्ने
- घरदैलो कार्यक्रम गरि ज्येष्ठ नागरिको उपचार तथा परिक्षण गर्ने।
- रोग पहिचान गरि औषधि पनि नि:शुल्क उपलब्ध गर्ने।
- ज्येष्ठ नागरिकको अवस्था बारे नियमित अनुगामा तथा आवश्यक सहयोग गर्ने।
- सामाजिक सुरक्षा सेवाबाट बन्चित ज्येष्ठ नागरिकको पहिचान गरि घरमै गई प्रदान गर्ने।
- बाल उद्दान केन्द्रको निर्माण
- गाउँपालिका स्तरमा छात्रवृत्तिको व्यवस्था
- अपांगता भएका व्यक्तिहरुको पप्रोफाइल निर्माण तथा अध्यावधिक
- गाउँपालिकाको सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण नीति निर्माण गरी कार्यन्वयन गर्ने
- गरिवी मापन गरी परिचयपत्र वितरण गर्ने

4.5.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु

- महिला सशक्तिकरण मार्फत सामाजिक विभेदहरु न्यून भई महिला सहभागिता वृद्धि भएको हुनेछ
- जोखिममा भएका बालबालिका संरक्षण र बालबालिकाको व्यक्तित्व बिकासको अवसर सिर्जना भएको हुनेछ
- ज्येष्ठ नागरिकका अनुभव तथा ज्ञानहरु सदुपयोग भएको हुनेछ
- योजनाको अन्तिममा सामाजिक सुरक्षाबाट लाभान्वित लक्षित वर्गको संख्या ११२८ बाट १८१७ पुग्नेछ।

□□□□□□□□□ 5 पूर्वाधार क्षेत्र

5.1 सिंचाइ

5.1.1 हालको अवस्था

कृषि सँग प्रत्यक्ष रुपमा सम्बन्धित सिचाईले उत्पादनमा धैरै महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ। नेपाल कृषिप्रधान देश भएपनि अझै अधिकांश कृषि आकासे पानीमा भर परेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकामा पनि सिचाईको अवस्था उत्सहाजनक नरहेको देखिन्छ। रहेका खेति भैरहेको जग्गामा १८,१७४ रोपनी सिंचित खेतको अनुपातमा २०,८०१ रोपनी खेत असिन्चित रहेको पाइन्छ। अधिकांस वडाहरुमा रहेका खेतहरु मध्ये असिंचितखेत सिंचित खेत हरु भन्दा बर्चस्वमा रहेको पाइन्छ।

5.1.2 प्रमुख समस्याहरु

तुलनात्मक हिसावले वडा नं ६ मा सबै भन्दा बढी सिंचित खेत रहेको छ भने सबै भन्दा बढी असिंचित खेत वडा नं १ मा रहेको पाइन्छ। यस गाउँपालिकाको सिचाई सन्धर्भमा सबल पक्ष भनेको मुहानहरु धैरै हुनु र सिचाइका लागि विभिन्न प्रयास भएका देखिन्छ। तर भएका मुहानाहरुमा धैरैको अवस्था निकै नाजुक रहेको र धेरेइ मुहानहरु ५ वर्षभित्र सुक्ने देखिन्छ। हाल भुम्लु गाउँपालिकामा मात्र ३ किसिमको सिंचाई प्रणालीको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

5.1.3 अवसर

सतही जलश्रोतको ठुलो भण्डार उपलब्ध हुनु, सिंचाई विकास र विस्तारका लागि उपयुक्त प्रविधि र जनशक्ति जिल्लामै उपलब्ध हुनु, सिंचाई विकास र व्यवस्थापनमा कृषक उपोभोक्ता पहुँच बढ्दै जानु, नयाँ संगठनात्मक परिवर्तनबाट सबै गाउँपालिकामा सिंचाई शाखा स्थापना भई सेवा प्रवाहमा सुधार हुनु, कृषि क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाई कृषि उपजमा आत्मनिर्भर बनाउन सिंचाईको भरपर्दो र दिगो विकास व्यवस्था गर्नै पर्ने अवस्था सिर्जना हुनु यस क्षेत्रको अवसरको रुपमा रहेका छन। नयाँ सिंचाई प्रणालीको विकासका लागि पनि अवसर रहेको देखिन्छ।

5.1.4 सोच

सम्पूर्ण कृषियोग्य भुमिमा बाह्रै महिना सिंचाई सुविधा

5.1.5 लक्ष्य

कृषियोग्य भुमिमा भरपर्दो र दिगो सिंचाई सेवामार्फत कृषि उत्पादकत्व तथा उत्पादनमा वृद्धि

5.1.6 उद्देश्य

- सिंचित क्षेत्र वृद्धि गर्नुका साथै जलश्रोतको बहुउद्देश्यीय उपयोगमा जोड दिनु
- विकसित सिंचाई प्रणालीमा व्यवस्थापन सुदृढिकरण गरी दिगोपन बढाउनु
- सिंचाईको आवश्यकता भएको स्थान र समयमा निर्वाध रुपमा पानीको उपलब्धता बढाउनु

5.1.7 रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
सिंचाईको आवश्यकता भएको स्थान र समयमा निर्वाध रुपमा पानीको उपलब्धता बढाउनु	बार्है महिना सिंचाई सेवा उपलब्ध गराउनका लागि सतह सिंचाई, बहुउद्देश्यीय र जलाशययुक्त सिंचाई आयोजनाहरु अधि बढाउने सिंचाई विकासको गुरुयोजना, कृषि विकास रणनीतिका लक्ष्यहरु परिपूर्ति र जलवायु परिवर्तन अनुकुल हुनेगरी सिंचाई प्रणालीको विकास एवं विस्तार गर्ने	जल उपयोग गुरुयोजना तयार गरि सम्भाव्य सिंचाई आयोजनाहरुको पहिचान गर्ने। सतह सिंचाइको सम्भावना नरहेको टारहरुमा नयाँ प्रविधिमा आधारित वैकल्पिक सिंचाई प्रणालीको अवलम्बन गर्ने। कृषि उपजका पकेट क्षेत्रको सम्भावनाका आधारमा सिंचाई आयोजनाको विकास गर्ने। सिम्वान्धित निकायसँग समन्वय गरी योजना संचालन गर्ने। सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्थासँग समन्वय गरी सिंचाईका आधुनिक संरचनाहरुको निर्माण गर्ने।
विकसित सिंचाई प्रणालीमा व्यवस्थापन सुदृढिकरण गरी दिगोपन बढाउनु	उच्च क्षमतामा संचालन गर्न प्राविधिक एवं आर्थिक दृष्टिकोणले उपयुक्त एवं नयाँ प्रणालीमा आधारित सिंचाईको विकास गर्ने विद्यमान सिंचाई प्रणालीको संरक्षण, सम्भार र स्तरोन्नति गरि पूर्ण रुपमा उपयोग गर्ने।	मूल तथा स्रोतको संरक्षण गरि सिंचाई प्रणालीको दिगो उपयोग गर्ने। सिंचाई योजना बनाउँदा अनिवार्य रुपमा मर्मत संहार कोषको व्यवस्था गर्नका साथै उपभोगको आधारमा शुल्क संकलन गर्ने। सिंचाई उपभोक्ता समितिको क्षमता विकास गर्ने। सिंचाई प्रणालीको दिगो व्यवस्थापनका लागि उपभोक्ता समितिलाई जिम्मेवार बनाउन।

		कृषक व्यवस्थित सिंचाई आयोजनाहरुको नियमित मर्मत संहार गर्ने।

5.1.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु

- उपयोग्य मुहानको क्षमता अनुसारका सिंचाई योजना तयार गर्ने।
- लिफ्टिंग तथा आकासे पानी सिंचाई प्रणालीको विकास गर्ने।
- अन्न तथा निर्धारित पकेट क्षेत्रको आधारमा थोपा सिचाई तथा स्प्रिन्क्लर सिचाई प्रविधिको विकास।
- सिचाई सुविधा विस्तार गरेपछिको उत्पादन वृद्धि अनुमान गरि लगानीकर्ता आकर्षित गर्ने।
- सिंचाई आयोजनाले मुहानमा गर्ने असर बारे जानकारी अध्ययन गरि वातावरणीय प्रभाव अध्ययन गरि मात्र निर्माण स्वीकृत गर्ने।
- नयाँ निर्माण भन्दा पनि सम्भव भए मर्मतका कार्यक्रमहरु अघि बढाउने र मर्मत संहार सबै योजनामा समावेश गर्ने। ।
- उपभोक्ता समितिलाई निरीक्षण गर्ने समिति विकास गर्ने।
- उपभोक्ता समितिहरुलाई आवश्यक प्राबिधिक ज्ञान तथा अनुगमन गर्ने सिप विकास गर्न कार्यक्रम गर्ने।

5.1.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु

- सिचाईका लागि उपयोग्य मुहानहरु संरक्षण हुनेछन्।
- नदीको पानि र आकासे पानी पनि सिचाई गर्नकानिम्ती पूर्वाधार विकास गरि प्रयोगमा ल्याइनेछ।

5.2 ऊर्जा

5.2.1 हालको अवस्था

नेपालको जलश्रोतको दृष्टिकोणले प्रशस्त भएको कारण जलविद्युतमा निर्भर देश रहेको अवगत नै छ। यस गाउँपालिकाको पनि उर्जाको मुख्य श्रोत भनेको जलाविद्य्युत नै रहेको पाईन्छ। करिव ९३% जनताले विद्युतको सुविधा पाएका छन्।

वैकल्पिक उर्जा अहिलेको संसारको आवश्यकता रहेको छ। जलविद्युत पनि वैकल्पिक उर्जाको श्रोत भएपनि विशाल उत्पादन र परियोजना भएको कारण अन्य सोलार, वायो ग्यास इत्यादी जस्ता श्रोतलाई यस क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिएको छ। यस गाउँपालिकामा यस्ता वैकल्पिक श्रोतको प्रयोग निकै न्युन रहेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकाको कृषिप्रति बढी निर्भरता भएको कारण पशुपालन पनि सँगै जोडिने भएकोले वैकल्पिक वायो ग्यास जस्ता श्रोत फस्टाउने देखिन्छ भने वैकल्पिक उर्जालाई व्यवस्थित गर्न नसक्नु प्रमुख कम्जोर पक्ष रहेको देखिन्छ। वैकल्पिक उर्जाको प्रविधिहरु अन्तराष्ट्रिय

बजारमा सस्तो तथा सहज उपलब्धि हुने देख्न थालिएको छ भने छोटो समयमा सोलार उर्जाको उत्पादन गर्न सकिने अवस्था छ।

5.2.2 प्रमुख समस्याहरु

यस गाउँपालिकामा जलविद्युतको पहुँच अधिकांश रहेको सबल पक्ष रहेको छ भने भोल्टेजको कमीले गर्दा पर्याप्त बिजुली उपभोग गर्न नपाउनु कम्जोर पक्ष रहेको पाईन्छ। त्यसैगरि स्थानीय रुपले लघु जलविद्युतका कार्यक्रम ल्याउन नसक्नु पनि यस गाउँपालिकाको कम्जोर पक्ष रहेको छ। केहि पोलहरु विस्तार गरि विद्युतको फेज वृद्धि गरे थुप्रै अवसरहरु सृजना हुने देखिन्छ भने सो गर्नकानिम्ती अर्थ जुटाउन चुनौतिपूर्ण रहेको देखिन्छ।

5.2.3 अवसर

वैकल्पिक उर्जाको प्रबर्धन गर्नका निम्ति विभिन्न निजि तथा सरकारी संस्थाले देशभरि विभिन्न प्रयास र सो प्रविधिलाई कार्बन परियोजनाको रुपमा विकास गर्न सकिने अवस्थाले थप अवसर सृजना गरेको छ।

5.2.4 सोच

बैकल्पिक उर्जाको प्रयोगबाट आर्थिक विकासमा टेवा

5.2.5 लक्ष्य

- सबै घरधुरीमा पर्याप्त र सहुलियत विद्युत प्रबर्धन
- वैकल्पिक उर्जाको खपत बधाई परम्परागत र पेट्रोलियम उर्जा प्रतिस्थापन गर्ने

5.2.6 उद्देश्य

- हरेक बस्तीमा राष्ट्रिय प्रसारण लाइनको व्यवस्था गर्ने
- स्वच्छ र वैकल्पिक उर्जाको उत्पादन बढाई आधुनिक उर्जाको पहुँच बढाउनु

5.2.7 रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
हरेक बस्तीमा राष्ट्रिय प्रसारण लाइनको व्यवस्था गर्ने	सबै घरपरिवार र स्थानमा उज्यालो पुर्याउने	१. लागत साझेदारीमा सम्भाव्य स्थानमा बाँध निर्माण गरि विद्युत उत्पादन. सिचाई तथा पोखरी निर्माण गर्ने। २. लागत साझेदारीमा विद्युत अपुग भएका घरधुरीमा विद्युत लाइन विस्तार गर्ने। ३. विद्युत लाईन र पोल जिर्ण भएको ग्रामिण स्थानमा जिर्ण पोल र तार मर्मत गर्ने र खुलातार प्रणालीलाई केवल प्रणालीमा रुपान्तरणको लागि सम्बन्धि पैरवी र साझेधारी गर्ने।

		४. स्वास्थ्य संस्था र माद्यामिक विद्यालयमा पावर व्याकपको व्यवस्था गर्ने।
स्वच्छ र वैकल्पिक उर्जाको उत्पादन बढाई आधुनिक उर्जाको पहुँच बढाउनु	1. नविकरनिय उर्जा प्रविधिको विस्तार र प्रवर्धन गरी पहुँच र उपयोग वृद्धि गर्ने	१. वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धी स्थानीय नीति, कानुन, मापदण्ड र योजना तर्जुमा गरि कार्यन्वयन र नियमनको व्यवस्था गरि स्वच्छ उर्जामा पहुँच वृद्धि गर्ने। २. दाउराको प्रयोगलाई कम गर्दै लैजान वायोग्यास, सुधारिएको चुलो, वायो ब्रिकेट जस्ता दाउराको किफायती नवीकरणीया उर्जा प्रविधिहरुको
	2. पेट्रोलियम उर्जा, एल पी ग्याँस तथा दाउरा चुल्होलाई जलविद्युत, वायोग्याँस तथा सौर्या उर्जा चुल्होले विस्थापित गर्नु।	1. खाना पकाउन विद्युतीय चुलोको प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गर्ने। 2. घर घरमा वायो ग्याँस उत्पादनको लागी प्रोत्साहन गर्ने। 3. सार्वजनिक स्थल जस्तै विद्यालय, अस्पताल, चौकी, बजार आदिकालागी सुधारिएको तथा किफायती चुलोहरु हदान गर्ने।
	3. वैकल्पिक उर्जाको विकासमा लगानी वृद्धिको वातावरण सिर्जना गर्ने।	1. वायु मिल, सोलार प्लान्ट जस्ता वैकल्पिक उर्जा प्रवर्धनमा काम गर्ने निजि तथा सहकारी संस्थालाई विशेष सहयोग गरि पालिकालाई उर्जा सुरक्षित पालिकाको रुपमा स्थापना गरिनेछ। 2. विद्युत जडान तथा मर्मत सम्भारका लागि दक्ष, तालिम प्राप्त जनशक्ति उत्पादन गर्ने। 3. निजि क्षेत्रसँग मिलेर विद्युत संचालित सवारी साधनको प्रवर्धन गर्ने। 4. विद्युत वितरण लाइनमा सम्पूर्ण काठेपुलहरु प्रतिस्थामपा गर्ने।
	4. वायु तथा सौर्य उर्जा लगायत अन्य उर्जाको सम्भावना अध्ययन गर्ने।	1. पालिकामा विभिन्न वैकल्पिक उर्जा उत्पादन तथा प्रसोधन गर्न सकिने ठाउको परिक्षण गर्ने। 2. सम्भाना भएको उर्जाको उत्पादन बढाई पालिकालाई उर्जा क्षेत्रमा आत्मनिर्भर हुन उन्मुख बनाउने।

	5. वैकल्पिक उर्जालाई व्यावसायिक उर्जाको रुपमा विकास गर्ने	1. जाला, वायु तथा सौर्य उर्जाबाट उत्पादन विद्युतलाई घरेलु तथा व्यावसायिक कामको लागि प्रयोग गर्ने। 2. निजि , सार्वजनिक तथा सामुदायिक स्थानहरुमा उर्जा भण्डार सहितको सौर्य उर्जा प्लान्ट जडान गरि कुशल रुपमा उर्जा खापा गर्ने।

5.2.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु

- विद्युतीय चुलो प्रयोगमा प्रोत्साहन
- बायोग्याँस सम्बन्धि तालिम तथा उत्पादन वृद्धि
- विद्युत जडान तथा मर्मत सम्बन्धि तालिम
- उर्जा सम्भावता अध्ययन
- उर्जा प्लान्ट जडान

5.2.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु

- बिददुतमा सबैको पहुँच हुनेछ
- बैकल्पिक उर्जाको प्रयोग र प्रवर्द्धन हुनेछ

5.3 सडक तथा यातायात

5.3.1 हालको अवस्था

यातायात पूर्वाधार समग्र विकासको मेरुदण्ड हो। यातायात सेवा लगायत पूर्वाधारका अन्य विकास आयोजनाले विस्तृत आर्थिक, सामाजिक विकासका अन्य क्षेत्रका विकासको गतिलाई सुगम पार्न तथा सार्वजनिक सेवामा पहुँच, प्रवाह र नागरिकको दैनिक जीवनयापनालाई सहज बनाउने भुमिका रहेको छ।

यस गाउँपालिकामा स्थानीय सरकारको स्थापना आएपछि धेरै नयाँ सडक विस्तार भएको देखिन्छ। करिब ११% घरहरु सम्म मात्र सडक नपुगेको अवस्था छ भने घरको ६ फिट नजिकै सडक हुने घर हरु ५६% रहेका छन्। २४० किमी कच्ची सडकको सुविधा छ भने यस गाउँपालिकामा ४ किमी ग्राभेल मध्यपहाडी राजमार्गको पनि पहुँच रहेक छ। त्यसै गरि १५७ किमी जिल्ला सडक मध्ये १४६ किमी ग्राभेल छ भने ११ किमी पक्कि रहेको छ। त्यसैगरी वर्खालाई मध्यनजर गरि कच्ची सडक उपयोग्य बनाउनका निम्ति धेरै स्थानहरुमा ढुङ्गा छापिएको पनि पाईन्छ।

5.3.2 प्रमुख समस्याहरु

सडक संजालको विस्तार व्यापक भएपनि अधिकांस सडकको स्तर राम्रो नभएको पाईन्छ। २४० किमी कच्ची सडक भएको कुल सडक लम्बाईको ५०% भन्दा बढी रहेको छ।

5.3.3 अवसर

सडकको महत्त्व अरु थुप्रै क्षेत्र सँग अन्तरसम्बन्धित रहेको छ व्यवस्थान उचित सडकको त्यसैले , पनि क्रियाकलापमा आर्थिक भने न्छ देखिन्छ बबन्ने चुस्त पनि विकास पूर्वाधारको अन्य सके गर्न परिवर् सकारात्मक जिवानोस्तारमा भई वृद्धितन आउने देखिन्छ। त्यस्ता सम्भावनालाई सदुपयोग गर्न भूगोलको बनावटले गर्दा अत्याधिक अर्थ चाहिने हुँदा विभिन्न निजी तथा सरकारी संस्था बाट अझै पर्याप्त सहयोग जुटाउन र पर्यावरणमा पर्ने असर पनि धैरे भएको र त्यस तर्फ अझै आवश्यक ध्यानाकार्षण गर्न नसक्नु चुनौतिपूर्ण रहेको देखिन्छ।

5.3.4 सोच

सडक यातायतको विकास मार्फत आर्थिक सम्वृद्धि

5.3.5 लक्ष्य

स्थानीय सडक संजालको विस्तार गरी आर्थिक-सामाजिक विकास, व्यापार विस्तार एवं विविधिकरण तथा अन्तर गाउँपालिका स्तरीय सम्बन्धमा सुदृढिकरणमा टेवा पुर्याउने

5.3.6 उद्देश्य

- प्रभावकारी, दिगो, भरपर्दो, सुरक्षित, वातावरणमैत्री र कम खर्चिलो यातायात सेवामार्फत आर्थिक क्रियाकलाप विस्तार र सेवा प्रवाहको प्रभावकारिता बढाउनु
- वडा-गाउँपालिका, गापा-गापा/नपा, गापा-जिल्लाबीच तथा छिमेकी पालिकाहरु बीच ब्यापारिक सम्बन्ध विस्तार गर्नु
- यातायात व्यवस्थालाई सहज र सहुल्यत बनाई सम्पूर्णको न्यायोचित पहुँच पुर्याउने

5.3.7 रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
प्रभावकारी, दिगो, भरपर्दो, सुरक्षित, वातावरणमैत्री र कम खर्चिलो यातायात सेवामार्फत आर्थिक क्रियाकलाप विस्तार र सेवा प्रवाहको प्रभावकारिता बढाउनु	1. कृषि, पर्यटन तथा सामाजिक सेवा प्रवाहलाई सहज र सुलभ हुने गरि गुणस्तरीय पूर्वाधारको विकास र विस्तार गर्ने।	1. गाउँपालिकाको रणनीतिक सडकहरु प्राथमिकता अनुसार क्रमश: ग्राभेल र पिच गर्दै लग्ने। 2. सडक नपुगेको प्रमुख बस्ति तथा बजार केन्द्रलाई लक्षित गरि अति जरुरि स्थानमात्र नयाँ ट्र्याक खोल्ने। 3. सडक संजाल निर्माण गर्दा कृषि, उर्जा, पर्यटन तथा उद्योग व्यवसायको समेत प्रवर्धन हुने गरि गर्ने। 4. सडकको नयाँ ट्र्याक खोल्दा तथा स्तरोन्नति गर्दा पुर्व वातावरणीय

		परिक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मुल्यांकन पश्चात विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन तयार गरि मात्र सडक निर्माण र स्तरोन्नति गर्ने।
	2. सडकको मापदण्ड, वर्गीकरण, नामकरण र प्राथमिकताक्रम सहित यातायात गुरुयोजना तर्जुमा सडक निर्माण र संचालन गर्ने	1. भू-उपयोग क्षेत्र र योजना अनुसार, वस्ती विकास तथा भौतिक निर्माणको योजना तर्जुमा र कार्यन्वयन गर्ने। 2. भौतिक योजना तथा यातायात गुरुयोजना अनुसार सडकको मापदण्ड, वर्गीकरण, नामाकरण तथा प्राथमिकता निर्धारण गर्ने। 3. प्राथमिकताका आधारमा सडक निर्माण, मर्मतसम्भार र यातायात संचालन गर्ने।
यातायात व्यवस्थालाई सहज र सहुल्यत बनाई सम्पूर्णको न्यायोचित पहुँच पुर्याउने	1. कृषि, पर्यटन तथा सामाजिक सेवा प्रवाहलाई सहज र सुलभ हुने गरि यातायात व्यवस्थापन गर्ने।	1. यातायात व्यावास्थापन सहज बनाउन आवश्यक पूर्वाधार व्यक्त गर्ने। 2. यात्रा सहज र गुणस्तरीय बनाउन आवश्यक मापदण्ड पुरा गर्ने।

5.3.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु

- सडकको निर्माण गर्दा ढल, बिजुली सम्पूर्ण व्यवस्था गरि मात्र दिगो निर्माण अगाडी बढाउने।
- वातावरणीय प्रभाव प्रतिवेदन नगारि कुनै सडक निर्मानातर्फ नलग्ने।
- दिगो सडककानिम्ति कटान पूर्ण नियनत्रण गरि मात्र निर्माण अघि बढाउने।
- न्यायोचित ढङ्गले सडक प्रागर्न आवश्यक पूर्वाधार विकासमा प्राथमिकरण गर्ने।
- यातायात व्यवस्थापन जोड दिने।
- रणनैतिक सडक पहिचान गरि हरेक बस्तीमा मोटर बाटोको सहज पहुँच सुनिश्चितता गर्ने।
- बस बिसौनी जस्ता पूर्वाधार निर्माण गर्ने।
- टिकट काउन्टर बनाई यात्रु विमा जस्ता योजना कार्यन्वयन गर्ने।
- यातायातमा गुणस्तर कायम गर्न अनुगमन गर्ने।

5.3.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु

- कुल ७४० किमी लम्बाईको मोटरबाटो निर्माण भएको हुनेछ
- कुल ५५ किमी कालोपत्रे सडक निर्माण भएको हुनेछ

- सडक एवं सहायक पूर्वाधारको विकास एवं यातायात सुचारु भएको हुनेछ

5.4 सञ्चार तथा सूचना प्रविधि पूर्वाधार

5.4.1 हालको अवस्था

यस आधुनिक युगमा सुचना भनेको सबैभन्दा शक्तिसाली अस्त्र हो। सूचना तथा संचारको पहुँच हरेक नागरिकको आधारभूत आवश्यकता बनिसकेको अवस्था छ। यस गाउँपालिकामा संचारको स्थिति आपत्तिजनक रहेको देखिन्छ। यस गाउँपालिकामा १३२९ घरधुरीसँग कुनै प्रकारको संचार माध्यमको पहुँच नभएको छ। त्यसैगरी अझै पनि रेडियोलाई संचारको प्रमुख माध्यम मान्ने घरधुरीको संख्यापनि २६७७ रहेको छ। संचारको सबल पक्ष भनेको यस गाउँपालिकाका अधिकांश स्थानहरुमा न्युनतम संचार सुविधा कायम गरिएको देखिन्छ।

5.4.2 प्रमुख समस्याहरु

संचारको महत्त्व मध्यनजर गरेर विभिन्न तहका सरकारी तथा निजि क्षेत्रको संचार विकास गर्न प्रयास जारि रहेको अवस्था देखिन्छ। केहि स्थानमा भने न्युनतम संचार नेटवर्क समेत नरहेको र भएको स्थानहरुमा पनि गुणस्तरको नभएको कम्जोर पक्ष देख्न सकिन्छ।

5.4.3 अवसर

धेरै स्थानियाहरुको पहुँचमा मोबाईल रहेको कारण संचारलाई थप विकास गर्न सके विभिन्न सुचना तथा जानकारी प्रवाह सहज रुपले गर्न मिल्ने अवसर रहेको देखिन्छ। तर अझै स्थानियाहरुलाई संचार पूर्वाधारको सदुपयोग गर्न सकिने पक्षहरुको बारेमा उचित जानकारी नभएको देख्न सकिन्छ। त्यसैगरी संचार प्रविधिमा सहुल्यता नभएको कारण सबै वर्गको पहुँचमा ल्याउन निकै चुनौतिपूर्ण देखिन्छ।

5.4.4 सोच

सुचना क्षेत्रको विकास गरि चेतनशील समाजको विकास

5.4.5 लक्ष्य

गुणस्तरीय सुचना तथा सेवामा नागरिकको पहुँच विस्तार गर्ने

5.4.6 उद्देश्य

- सूचनाका पूर्वाधार विकास गर्ने
- सुचना प्रविधिमा सहुल्यता र गुणस्तर कायम गर्ने

5.4.7 रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनिती
सूचनाका पूर्वाधार विकास गर्ने	इन्टरनेट सेवाको पहुँच अभिवृद्धि गर्ने	1. गाउँपालिका, वडा कार्यालय, स्वास्थ्य संस्था र विद्यालयमा इन्टरनेट क्षमता

		वृद्धि गरि सेवाको विस्तार र गुणस्तर सुधार गर्ने। 2. सबै वडा कार्यालयहरु, विद्यालय र स्वास्थ्य संसथामा इन्टरनेट सेवा निहमित तथा सुचारु गर्न सेवा प्रदायक परिचालनको व्यवस्था गरिनेछ। 3. गाउँकार्यपालिका कार्यालय, वडा कार्यालय, विद्यालय र स्वास्थ्य संस्था मुख्य बजारमा सिसिटिभी क्यामेरा जडान गर्ने।
	२. टेलिफोन सेवा प्रभावकारी बनाउने	1. टेलिफोन टावरको संख्या र क्षमता वृद्धि गर्न समन्वय र पैरवी गर्ने। 2. विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाहरुमा इन्टरनेट सुविधा जडान गर्ने र सुचना प्रविधिमा आधारित भई पठनपाठन तथा स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्ने। 3. ल्याण्डलाइन टेलिफोन र अप्टिकल फाईबर प्रविधिको इन्टरनेट विस्तार संचालन गर्न नेपाल टेलिकम र अन्य सेवा प्रदायक संस्थासँग छलफल, समन्वय र पैरवी गर्ने।
सुचना प्रविधिमा सहुल्यता र गुणस्तर कायम गर्ने	1. सुचना तथा सेवा प्रवाहलाई सुचना प्रविधि बनाउने	1. राजस्व, प्रशासन, योजना तथा स्थानीय तथ्यांक सम्बन्धि सूचना व्यावाव्स्थापन प्रणाली तयार गरि सुचना प्रविधिमा आधारित सेवा प्रवाहको व्यवस्था गर्ने। 2. स्थानीय संचार माध्यम र संचाकर्मिका क्षमता विकास गरि गाउँपालिकालाई मिडीयामैत्री बनाउने। 3. सम्पादित योजना, कार्यक्रम र गतिविधि एफएम रेडियो स्थापना संचालन गरि सुचना र संचारको प्रमुख माध्यमको रुपमा विकास गर्ने। 4. गाउँपालिकाको मुखपत्रको रुपमा भुम्लु विकास बुलेटिन प्रकाशनको व्यवस्था गर्ने (चौमासिक)। 5. पदाधिकारी तथा सेवाग्राही रेडियो संवाद कार्यक्रम नियमित रुपमा संचालन गर्ने।

		6. स्थानीय नीति, कानुन, नियम र कार्यविधि, निर्णय, विकास कार्य संचालन, उपलब्धि, सफल अभ्यास बारे पत्रकार संवाद, पत्रपत्रिका, रेडियो र टेलिभिजनमा नियमिति प्रकासन र प्रसारको व्यवस्था गर्ने।

5.4.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु

- सार्वजनिक स्थलहरुमा गुणस्तरीय इन्टरनेट सेवा प्रदान गर्ने।
- विभिन्न वर्ग लक्षित गरि सहुल्यत सञ्चार व्यवस्था गर्ने।
- सुरक्षाको लागि सार्वजनिक संवेदनशील स्थलहरुमा सिसिटिभी जडान गर्ने।
- टेलिफोन नेटवर्कबारे अनुसन्धान गरि पर्याप्त टावर निर्माण गर्ने।
- शिक्षा सँग एकीकृत गरि संचार माध्यमको पूर्वाधार विकास गर्ने।
- विजुलीको तार सँगै फाईबर अप्टिकल केवल बिस्तार गर्ने।
- स्थानीयलाई सुचना प्रवाह गर्न सञ्चारको विभिन्न पूर्वाधार विकास गर्ने।
- स्थानीय पत्रकार तथा सञ्चारकर्मी विकास गर्न प्रोत्साहन तथा तालिम प्रदान गर्ने।
- गाउँपालिका स्तरीय विभिन्न संपादाकिय प्रकाशन गर्न आवश्यक व्यावास्थापन गर्ने।
- सञ्चारका अन्य माध्यमको पनि विकास गर्ने।
- स्थानीयलाई सञ्चारको महत्त्वबारे चेतना दिने तथा सुचना अधिकारबारे ज्ञान दिने।
- गाउँपालिकाको सूचना दिने नियमित कार्यक्रम प्रशारण वा प्रकाशनको विकास गर्ने।

5.4.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु

- इन्टरनेटको पहुँच सबैमा हुनेछ
- मोबाइल प्रयोगकर्तामा बदोतरी हुनेछ

5.5 आवास तथा वस्ती विकास

5.5.1 हालको अवस्था

आवास मानवको जीवनको आधारभूत आवश्यकतामा पर्दछ। सविधानले पनि आवासलाई नागरिकको मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको छ। स्थानीय संचालन ऐनले सुरक्षित बस्ति विकास, भवन मापदण्ड तथा नियमन जस्ता कार्यहरु स्थानीय तहको जिम्मेवारीमा सुम्पेको छ। यस गाउँपालिकामा ५४१७ घरधुरी रहेको देखिन्छ जसमा ८२% घरहरुको एक कोठा उपभोग पाएको पाईन्छ । त्यसैगरी करिव ४,४२८ घरहरु एक तले र केवल २१ घर चार ताला भन्दा बढीको रहेको देखिन्छ। छानाको हिसाबले भने ८७% घरहरु जस्ता वा टायलको रहेको देखिन्छ भने ११% सिमेन्टको छाना भएको र २% ढुंगा वा खपडाको छाना भएको घरहरु रहेको पाईन्छ।

5.5.2 सोच

सबै नागरिकको सुरक्षित , सुलभ र व्यवस्थित आवासमा पहुँच

5.5.3 लक्ष्य

वातावरणमैत्री, सुरक्षित र सुलभ सार्वजनिक भवन तथा निजी आवासको विकास गर्ने

5.5.4 उद्देश्य

- भवन निर्माणलाई सुरक्षित, दिगो र व्यवस्थित बनाउने व्यवस्थित तरिकाले वस्ती विकास गर्ने
- पुनर्निर्माणलाई चुस्त गति दिने

5.5.5 रणनीति तथा कार्यनीति

	रणनीति	कार्यनीति
भवन निर्माणलाई सुरक्षित, दिगो र व्यवस्थित बनाउने	१. वस्तीको विकास एकीकृत र सुरक्षित गर्ने।	१. भू-उपयोग योजनाअनुसार बस्ति विकास गर्दै लग्ने। २. एक नमुना बस्ति विकास कार्यक्रम संचालन गरि अन्य अव्यवस्थित वस्तीहरुलाई व्यवस्थित गर्न सहज गर्ने। ३. वस्ती तथा आवासलाई चाहिने पूर्वाधारको उचित व्यवस्थापन गर्ने। ४. आवास, बस्ति विकास तथा सार्वजनिक निर्माण सुरक्षित बनाउन चेतना अभिवृद्धि गर्ने।
	२. भवन निर्माणमा भवन संहिताको सशक्त कार्यन्वयन गर्ने।	१. सरकारी भवनहरु बाल, महिला र अपाङ्गमैत्री बनाउनको साथै भवन संहिता तयार गरि कार्यन्वयन गर्ने। २. निर्माणमा संलग्न स्थानीयहरूलाई मापदण्ड बमोजिम निर्माण गर्न सिप तथा तालिम व्यववस्था गर्ने। ३. पक्कि निर्माण तथा खरको छाना विस्थापन गर्ने।

पुनर्निर्माणलाई चुस्त गति दिने	३. क्षतिग्रस्त आवास तथा भवनहरुको पुनर्निर्माण गर्ने।	१. भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त आवास तथा भवनहरुको पुनर्निर्माणको कार्य चुस्त बनाउन सहजीकरण गर्ने। २. जोखिम नक्सांकन गरि विपद जोकिम स्थानमा रहेका घर बस्तीलाई सुरक्षित स्थानमा पुन:स्थापना गर्ने।

5.5.6 प्रमुख कार्यक्रमहरु

- बस्ति विकासको कार्य लक्ष्य तथा भू–उपयोगको योजना अनुसार पंक्तिवद्ध गराउने।
- सम्पूर्ण वस्तीलाई व्यवस्थापन गर्न नमुनाको रुपमा बस्ति विकास गर्ने।
- सहज र सुरक्षित आवास सुनिश्चित गर्न आवश्यक विकास गर्ने।
- स्थानीयले व्यक्तिगत स्तरबाट आवासको सुरक्षा सुनिश्चित गर्न सक्न योग्य बनाउन चेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने।
- अपांगमैत्री वस्ती विकास गर्नाकनिम्ती आवश्यक पूर्वाधार व्यवस्थापन।
- सुरक्षित आवास निर्माण सम्बन्धि डकर्मी तथा सिकर्मिहरुलाई तालिमको व्यवस्था गर्ने।
- असुरक्षित र कम्जोर आवासहरुलाई सुरक्षित आवासमा परिवर्तन गर्न सहज बनाउने।
- पुनर्निर्माणको कार्यक्रमलाई चुस्त बनाई पूर्णता दिने।
- जोखिमयुक्त आवास र वस्ती पहिचान गरि उचित स्थानमा विस्थापन गर्ने।

5.5.7 अपेक्षित उपलब्धिहरु

ज्येष्ठ नागरिक आवास र सामुदायिक आवास निर्म्मन भएको हुनेछ, पूर्वाधार सहितको २ वटा नमुना एकीकृत बस्ति निर्माण भएको हुनेछ

□□□□□□□□□ 6 लोकतन्त्र र सुशासन

6.1 मानव अधिकार

6.1.1 हालको अवस्था

संयुक्त राष्ट्र संघको स्थापना पछी मानव अधिकारको स स्थापना, सम्मान र प्रवर्धनमा अन्तराष्ट्रिय प्रयासको थालनी भएको हो। मानव अधिकारलाई शान्ति र विकासको मूल आधारमा रुपमा स्वीकार गर्दै संयुक्त राष्ट्र संघको महासभाले १० डिसेम्बर १९४८ मा मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र जारि गरेपछि पहिलो पटक मानवको जन्मसिद्ध एवं नैशर्गिक अधिकारहरुलाई मानव अधिकारका रुपमा परिभाषित गरिएको थियो। राष्ट्र संघको वडापत्र र मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्रलाई आधार मानेर मानव अधिकारको विविध पक्षहरुलाई समेट्ने गरि मानव अधिकारको अधिकारसम्बन्धि विभिन्न अन्तराष्ट्रिय महासन्धिहरु जारि गर्दै आएका छन्। मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका विरुद्ध अनुसन्धान गरि पीडाकलाई कारबाही र पिडितलाई क्षतिपूर्ति दिन स्थानीय सरकारलाई सिफारिस गर्ने, सिमान्तकृत समुदायका लागि इन्टर्नसिप कार्यक्रम संचालन गर्ने, मानव अधिकार सम्बन्धमा अभिमुखीकरण तालिम संचालन गर्ने जस्ता कार्यक्रमहरु संचालन हुँदै आएका छन्।

6.1.2 प्रमुख समस्याहरु

समाजमा रहेको भेदभाव, छुवाछुत, लैंगिक सिमसा जस्ता सामाजिक विकृति, गाउँपालिकाको भौगोलिक संरचना, पूर्वाधार अवाम सेवा सुविधाको उपलब्धता ईत्यादी मानव अधिकारको प्रत्याभूतिका लागि परमुख समस्याको रुपमा रहेको पाईन्छ। मानव अधिकार सम्बन्धि न्युन चेतना विकास भएतापनि सेवाग्राही नागरिक अधिकारका बाहक हुन् भन्ने मानव अधिकार संस्कृतिको विकास हुन् नसक्नु, राजनीतिक, सामाजिक लगायतका मानव अधिकार सम्बन्धि आधारभूत ज्ञान, मूल्य मान्यता र संस्कारको पद्धति स्थापित हुन् नसक्नु, संरचनागत रुपमा रहेको सामाजिक विभेदलाई अन्त्य गर्न नसक्नु जस्ता प्रमुख समस्याको रुपमा रहेको देखिन्छ।

6.1.3 अवसर

नेपाल सरकारका क्षेत्रगत कार्यक्रमहरुमा मानव अधिकारलाई प्राथमिकतामा राखे, मानव अधिकारसम्बन्धी जनचेतना वृद्धि गर्न सकेमानव अधिकारको संरक्षण तथा सवार्धनका निम्ति अवासार प्रदान हुनसक्ने देखिन्छ। त्यसैगरी मानव अधिकारको संरक्षण तथा प्रवर्धनका लागि नेपालले जनाएका प्रतिवद्धताहरु र नेपालको संविधानमा व्यवस्था गरिएका नागरिकका विभिन्न मौलिक हकहरुले पनि अवसर प्रदान गरेको देखिन्छ।

6.1.4 सोच

सबै प्रकारका विभ्दधरु अन्त्य गरि समावेशी र समतामुलक समाजको विकास

6.1.5 लक्ष्य

मानव अधिकार सम्बन्धि संस्थाहरुबीच समन्वय, सहकार्य र सहभागता बढाई मानव अधिकार संस्कृतिको विकास गर्ने।

6.1.6 उद्देश्य

मानव अधिकारप्रति गरिएका प्रतिवद्धताहरु व्यवाहारिक रुपमा सुनिश्चित गर्ने।

6.1.7 रणनीति तथा कार्यनीति

	रणनीति	कार्यनीति
मानव अधिकारप्रति गरिएका प्रतिवद्धताहरु व्यवाहारिक रुपमा सुनिश्चित गर्ने।	१. मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाको अनुसन्धान तथा मानव अधिकार अवस्थाको अनुगमन गर्ने।	१. मानव अधिकार अवस्थाको नियमित रुपमा अनुगमन गर्ने। २. विपन्न, सिमान्तकृत एवं पिछडिएका वर्गका अधिकार सुनिश्चित गर्ने।
	२. मानव अधिकारलाई विकासका मुद्दहरुसंग संरचनागत र कार्यात्मक रुपले जोड्ने।	१. मानव अधिकार क्षेत्रमा कार्यरत स्थानीय संस्थाहरुलाई सुदृढ गर्दै मानव अधिकारको संरक्षण तथा सम्वर्द्धनमा टेवा पुर्याईनेछ।

6.1.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु

- संविधानले प्रत्याभूत गरेको मानव अधिकारको सुनिश्चितताका लागि सम्बन्धित निकायहरुको संस्थागत सुदृढीकरण।
- स्थानीय स्तरका नीति, योजना र कार्यक्रमहरु तर्जुमा, कार्यन्वयन र अनुगमन गर्दा अधिकारमा आधारित पद्धति अवलम्बन गर्ने र सोका लागि जनशक्तिको क्षमता विकास।
- मानव अधिकारको संरक्षण, संवर्द्धन र प्रवर्द्धनमा जवाफदेहिता अभिवृद्धि।

6.1.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु

मानव अधिकारसम्बन्धी कानुन पुनरावलोकन भई नयाँ स्थानीय कानुनहरुको निर्माण भएको र मानव अधिकारसम्बन्धी स्थानीय संस्थाहरु सुदृढ भएको हुनेछन्। त्यसैगरी मानव अधिकारका विषयहरु स्थानीय नीतिहरुमा संरचनात्मक र कार्यात्मक रुपमा समाहित भएको र मानव अधिकार संस्कृतिको प्रवर्धन भएको हुनेछ।

□□□□□□□□□ 7 अन्तरसम्बन्धित विषय

7.1 श्रम तथा रोजगारी

7.1.1 हालको अवस्था

प्रत्येक नागरिकलाई रोजगारीको प्रत्याभूति गर्न संविधानमा रोजगारीको हकको व्यवस्था गरिएको छ। यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्याको करिब ७२% कुनै प्रकारको रोजगारीमा संग्लंग्न रहेको देखिन्छ भने बाँकी २८% वेरोजगार रहेको पाईन्छ। जनसंख्याको कुल जनसंख्याको ७२% आर्थिक रुपले सक्रिय जनशक्तिको हिस्सा भएको पाईन्छ। त्यसमध्ये उद्योग तथा व्यापारको आवश्यक विकास नभएको कारण अधिकांश कृषिमै रोजगार भएको पाईन्छ। साथै कृषि क्षेत्रमा अर्थावेरोज्गारै अवस्था उच्च देखिन्छ। गाउँपालिका भित्र पर्याप्त रोजगारीको अवसर नभएको कारण ठुलो संख्यामा युवाहरु वैदेशिक रोजगारीमा जाने गरेको देखिन्छ। रोजगारको संवेदनशीलता मध्यनजर गरेर रिज्गार नीतिको तर्जुमा अत्यावश्यक देखिन्छ। वेरोजगारको लागत संकलन, न्युनतम ज्यालाधार निर्धारण, निकृष्ट प्रकृतिका श्रममा संलग्न बालश्रमिकको उद्दार, रोजगारसम्बन्धी स्थानीय कार्ययोजनाको तर्जुमा गरिएको देखिन्छ जसको कार्यन्वयन अपरिहार्य देखिन्छ।

7.1.2 प्रमुख समस्याहरु

श्रमिप्रतिको सम्मानमा कमि हुनु, उद्यमशीलता [अर्याप्त विकास हुन नसक्नु, श्रम, सिप र उत्पादनबीच सन्तुलन नहुनु, स्वरोजगारको प्रवर्धन हुन नसक्नु र उत्पादनशिल रोजगारीको सिर्जना पर्याप्त हुन नसक्नु, वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त सिपको उचित सदुपयोग गरि रोजगारी सिर्जना गर्न नसक्नु , सीपयुक्त श्रमको माग र आपुर्तिबिचाको असंतुलानता न्यूनीकरण गर्न नसक्नु तथा रोजगारमैत्री लगानीलाई प्रोत्साहन गर्न नसक्नु जस्ता समस्याहरु रहेको देखिन्छ।

7.1.3 अवसर र चुनौती

अवसर

यस गाउँपालिकामा कृषि, पर्यटन, पूर्वाधार विकास जस्ता श्रम आवश्यक पर्ने क्षेत्रहरुको विकास हुँदै गरेको देखिन्छ। त्यसैगरी शिक्षित जनसंख्याको संख्या बढ्दै जानु, वैदेशिक रोजगारबाट फर्केकाहरुको सिप तथा ज्ञानले रोजगार सिर्जना गर्ने अवसर प्रदान गरेको छ। श्रम बजारमा पनि बढ्दै गरेको माग, स्वरोजगारीमा सिमित भएपनि आरम्भ भएको अवस्था लगायतले यस गाउँपालिकामा श्रम तथा रोजगारी क्षेत्रमा विस्तार तथा विकास गर्ने अवसर प्रदान गरेको देखिन्छ।

चुनौती

सिप तथा ज्ञान लिएका युवाहरुलाई पर्याप्त व्यवस्थित रोजगार प्रदान गर्नु, रोजगारमूलक तालिममा दोहोरोपन लाई नियनत्रण गर्नु, सबै प्रकारको श्रमको समान मान तथा प्रतिष्ठान कायम गर्नु, रोजगारी सुरक्षा तथा भरपर्दो बनाउनु, उत्पादन र आपूर्ति विचको सन्तुलन कायम गर्नु, मर्यादित रोजगारी सुनिस्चित गर्नु, रोजगारी सूचनालाई प्रभावकारी बनाउनु प्रमुख चुनौतिहरु विद्यमान रहेको देखिन्छ।

7.1.4 सोच

दक्ष, सीपयुक्त र उत्पादनमुलक मानव संसाधनको विकास गरि पर्याप्त तथा व्यवस्थित रोजगारीका अवसरहरु सृजना।

7.1.5 लक्ष्य

गाउँपालिका भित्र वार्षित ५ सय रोजगारी सिर्जना गर्ने।

7.1.6 उद्देश्य

- रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना गरि रोजगारीको हक सुनिश्चित गर्न बेरोजगारी तथा अर्धबेरोजगारी न्यूनीकरण गरिनेछ।
- सिप तथा तालिमहरुको व्यवस्था गरि प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने श्रमशक्तिको विकास हुनेछ।
- रोजगारीमा सुरक्षा, मर्यादा, व्यवस्थापन कायम गरिनेछ।

7.1.7 रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
रोजगारीका अवसरहरु सिर्जना गरि रोजगारीको हक सुनिश्चित गर्न बेरोजगारी तथा अर्धबेरोजगारी न्यूनीकरण गरिनेछ	1. गाउँपालिकामा मर्यादित र पर्याप्त रोजगारी एवं स्व–रोजगारी विकास गर्न लगानीमैत्री वातावरण बनाउने	1. रोजगारसम्बन्धि माग र आपूर्तिबीच सन्तुलन ल्याउन आवश्यक कार्यन्वयन गर्ने। 2. श्रमप्रधान उत्पादन क्षेत्रको विस्तार र प्रविधिको उपयोगबाट रोगारी बढाउने।
	2. श्रमिकको हक तथा अधिकारको संरक्षण तथा असल श्रम सम्बन्ध स्थापना गर्ने	1. रोजगारीमा महिलाको सुरक्षा सुनिश्चित गर्न प्रणाली व्यवस्था गर्ने। 2. आवश्यक अनुसन्धान गरि वैज्ञानिक मापदण्डका आधारमा विभिन्न क्षेत्रका कामदारको न्युनतम पारिश्रामिक निर्धारण गर्ने।
सिप तथा तालिमहरुको व्यवस्था गरि प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने श्रमशक्तिको विकास हुनेछ	1. सिप तथा व्यावसायिक तालिमका अवसरहरु विकास र विस्तार गर्दै स्थानीय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने जनशक्ति उत्पादन गर्ने	1. सिप प्रदायक तालिम केन्द्रहरु स्थापना गरि साझास्थलमा सिप विकास तालिम प्रदान गरि वडास्तरीय तालिम केन्द्रको स्थापना गर्ने।

		2. महिला लक्षित वैदेशिक रोजगारीमा जान सिप र सुचना उपलब्ध गराई आवश्यक तालिम कार्यक्रम गर्ने। 3. सीपयुक्त जनशक्तिलाई तालिमपछी रोजगारी विकासमा आवश्यक उद्यमशिलता विकास, वस्तुगत सहायता, वित्तीय सहायता, उत्पादनको गुणस्तर परिक्षण र सहज बजार पहुँच विकास गर्ने।
रोजगारीमा सुरक्षा, मर्यादा, व्यवस्थापन कायम गरिनेछ	१. रोजगारीलाई सुरक्षित, मर्यादित, भरपर्दो, र प्रतिफलयुक्त बनाई प्राप्त पुँजीलाई उत्पादनमुलक क्षेत्रमा लगानी गर्ने।	1. विभिन्न क्षेत्रमा रहेका अनौपचारिक मजदुरहरुको पहिचान गरि औपचारिकरण गर्ने। 2. बाल श्रमसम्बन्धी नीति, कानुन र कार्यक्रमका विकास तथा कार्यन्वयन वृद्धि गर्ने। 3. बाह्य श्रोता तथा साधनलाई औपचारिक माध्यमबाट गाउँपालिका भित्र्याउन सहज गरि उत्पादनशीलतामा लगानी गर्ने नीति अवलम्बन गर्ने।

7.1.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु

कार्यक्रम

- श्रम व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी तुल्याउन श्रम तअध्ययन प्रतिष्ठानको स्थापनाको लागि अध्ययन गर्ने।
- सूचना प्रविधिमा आधारित रोजगार सुचना प्रणालीको विकास गर्ने।
- वैदेशिक रोजगारमा जान चाहने महिला लक्षित सिप तथा सुचना प्रदायक विशेष तालिम गर्ने।
- सामाजिक शिक्षाका शिक्षकहरुको लागि वैदेशिक रोजगारसम्बन्धि चेतनामुलक तथा सुचनामुलक कार्यक्रम गर्ने।

- घरेलु श्रमिकको पेसालाई मर्यादित र सुरक्षी गराउन तथ्यांक संकलन गरि विश्लेषण गर्ने।
- वालश्रम निवारणको लागि गुरुयोजना तर्जुमा र कार्यान्वयन।
- वाल्श्रमिकरुको उद्दार तथा पुनर्स्थापना गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाउने।
- सामाजिक सुरक्षासम्बन्धि जनचेतना तथा प्रचारप्रसार।
- निकृष्ट प्रकृतिका वलश्रमको अन्त्य गर्न चेतना अभिवृद्धि र गाउँपालिका स्तरबाट वाल श्रमका प्रकृति नियमित अनुगमन गर्ने।

7.1.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु

- गाउँपालिका भित्रै वार्षिक ५ सय रोजगारी सिर्जना भएको र श्रम बजारको मागअनुरुप दक्ष एवं प्रतिस्पर्धी श्रमशक्ति तयार भई श्रमिक आपूर्ति भएको हुनेछ।
- बेरोजगारी र अर्धबेरोजगारी दर घटेको हुनेछ।
- निकृष्ट प्रकृतिको बालश्रमको उन्मुलन भएको हुनेछ।
- वार्षिक दुईसय युवालाई कम्तीमा तीन महिनाको रोजगारमूलक सीपविकास तालिम प्रदान गरिएको र जिल्ला भित्रै स्वरोजगारको अवसर वृद्धि भएको हुनेछ।

7.2 प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापन

7.2.1 हालको अवस्था

यस गाउँपालिकामा सुनकोसी र ईन्द्रावती नदि मुख्य जलश्रोत रहेको पाईन्छ। वर्षैनी वर्षामा यस पालिकाको विभिन्न वडाहरुमा नदीले कटान गरेको हुन्छ। पानीका अन्य मुहानहरु न्यून रहेको छ जसले गर्दा सिचाई तथा खानेपानीका श्रोतहरुको समस्या छ। यस गाउँपालिकाको सबल पक्ष करिव १८२ वटा पानीका मुहानहरु हुनु रहेको पाईन्छ। तर भएको मध्ये ११९ जति मुहानहरु ५ वर्षमा सुक्ने अवस्थाले कमजोरी झल्काउँछ। स्थानियहरुको प्रमुख समस्यामा सिचाई र खानेपानी परेको देखिन्छ जसको मूल कारण भनेको उपर्युक्त जलश्रोतको मुहानहरुको अभाव नै हो। रहेका २ खोलाबाट नै लिफ्टिंग गरेर पानीको समस्यालाई सदाको लागि अन्त्य गर्न सकिने अवसर देखिन्छ। तर त्यसका लागि लागत अत्याधिक हुने भएको कारण चुनौती उत्पन्न हुने देखिन्छ।

यस गाउँपालिकामा कुनै किसिमको खनिज भएको जानकारी छैन। नदि भने निर्माण सामग्री उत्खनन गर्न प्रयोग भएको देखिन्छ र यस गाउँपालिकाको दोलालघाट स्थानीय माछाको लागि पर्यटकीय हिसाबले प्रख्यात रहेका पाईन्छ।

यस गाउँपालिकामा प्रसस्त वन रहेको देखिन्छ। वडा ६ बाहेक सबै वडाहरुमा सामुदायिक वनहरू रहेको देखिन्छ। सबै भन्दा बढी भूभाग नै वनले ओगटे हुनु यस गाउँपालिकाको सबल पक्ष रहेको देखिन्छ। तर सो वन हरुको उचित व्यवस्था गर्न भने अझै नसकिएको देखिन्छ। यो गाउँपालिका वनमा पशु पन्छी पनि निकै न्युन रहेको देखिन्छ भने वनस्पति सम्पदा पनि मिचिदै आएको र संरक्षण गर्न असमर्थ देखिएको छ। तर क्षेत्रफलले विभिन्न जैविक तथा वनस्पति सम्पदा फस्टाउने अवसर दिएको भएपनि स्थानीयको वन सम्पदाको संरक्षणप्रति रहेको मानासिस्क्ता बदल्नु चुनौतीपूर्ण देखिन्छ। वर्षैनी हुने डढेलोको समस्याले नियमित विनास गर्दै गरेपनि न्यूनीकरण गर्न चुनौतिपूर्ण रहेको पाईन्छ।

7.2.2 सोच

प्राकृतिक श्रोतलाई दिगो रुपमा संरक्षण गर्ने

7.2.3 लक्ष्य

वन तथा वनस्पति सम्पदा र जलश्रोतको संरक्षण गरि दिर्घकालिन उपभोग्यता सुनिश्चित गर्ने

7.2.4 उद्देश्य

- जलश्रोतका मुहानहरु पहिचान गरि संरक्षण गर्ने र व्यवस्थित खपत गर्ने
- जैविक विविधता संरक्षणको वृद्धि गर्ने
- वनको संचती तथा वन पैदावारको उत्पादनमा वृद्धि गराउने

7.2.5 रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
जलश्रोतका मुहानहरु पहिचान गरि संरक्षण गर्ने र व्यवस्थित खपत गर्ने	1. गाउँपालिकाका जलश्रोतका मुहानहरु संरक्षण गर्ने।	१. पानीका मुहानहरु विनास हुने विकास निर्माणका कामहरुको अनुगमन गर्ने। २. नदीहरुको उचित व्यवस्थापन गर्ने।
	2. पानीका मुहानहरुको क्षमता अनुसार उचित उपयोग गर्ने।	१. सम्भावनाको अध्ययन गरि उचित तरिकाले जलश्रोतको सदुपयोग गर्ने।
वनको संचती तथा वन पैदावारको उत्पादनमा वृद्धि गराउने	1. वन संरक्षण र व्यवस्थापन सम्बन्धि राष्ट्रिय तथा प्रदेश नीति कार्यन्वयन गर्न सहयोग गर्ने	1. वन तथा जीवक विविधता सस्म्बंधी राष्ट्रिय तथा प्रदेश नीति बारे स्थानीय स्तरमा सचेतना अभिवृद्धि गरि कार्यन्वयनमा सहजीकरण गर्ने। 2. नीति कार्यन्वयनका लागि संघ तथा प्रदेश सरकारका सम्बन्धित निकाय र संरचनासँग समन्वय र सहकार्य गर्ने। 3. कार्वन व्यापारबाट गाउँपालिकालाई पुँजीगत लाभका लालागी प्रदेश तथा संघिय सरकारसँग समन्वय/पहल गर्ने। 4. वातावारया परिक्षण मुल्यांकन र सो सम्बन्धि सिफारिशलाई अनिवार्य कार्यन्वयन गर्ने।
	1. वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन प्रणाली अनुसार वन पैदावारको	

	सातत उत्पादन वृद्धि गरि वन पैदावारको आपूर्ति सहज बनाउने र आम्दानीमा वृद्धि गर्ने	

7.2.6 प्रमुख कार्यक्रमहरु

- पुर्वाधारका कार्यक्रमहरुको DPR गर्दा EIA अनिवार्य गर्नु पर्ने।
- फोहोर मैलाको उचित व्यवस्थापन गरि जलश्रोतहरु सफा र स्वच्छ कायम गर्ने।
- नदीहरुको कटान नियनत्रण गर्ने।
- सिचाई तथा खानेपानीका नयाँ मुहान खोज गरि योजनाहरु तयार पार्ने।
- भएका मुहानाहरुको उचित संरक्षण गरि क्षमता अनुसार मात्र योजना छनोट गर्ने।

7.2.7 अपेक्षित उपलब्धिहरु

- उल्लेखित कार्यनीति तथा कार्यक्रम लागु गरेपछि रहेका मुलहरु दिगो प्रयोजनका लागि संरक्षण हुनेछन्।
- वन सम्पदा विस्तार भई वन्यजन्तुको संरक्षणका कार्यक्रमहरुको थालनी हुनेछ।

7.3 विपद् व्यवस्थापन

7.3.1 हालको अवस्था

यस गाउँपालिकामा वर्षेनी विपदले धनजनको क्षति गर्ने गरेको पाईन्छ। मुख्यत: अतिवृष्टि, बाढी, पहिरो, हावाहुरी, आगलागी, खडेरी आदि हुनसक्ने कारण विपद्को जोखिम उच्च रहेको पाईन्छ। यसैगरी आउँ, झाडा पखाला लगायत विरलै देखिने स्वाइन फ्लु तथा बर्ड फ्लु आदि रोगहरु पनि विपद्को कारकको रुपमा देखिएको पाईन्छ। विपद्को समयमा आश्रय स्थलका लागि खुला क्षेत्रको आवश्यकता भएकाले खुला क्षेत्रहरु कायम गर्ने कार्य अगाडी बढाउन आवश्यक देखिएको पाईन्छ। विपद्को समयमा पुल तथा सडकमा हानि भएको कारण अस्थायी आवतजावतका लागि आकस्मिक निर्माण आवश्यक देखिन्छ। विपद्को तथ्यांक अझै व्यवस्थित गर्न विपद् लेखाजोखा निर्देशिका जारि गरि लेखाजोखामा एकरुपता कायम गर्नु पर्ने देखिन्छ। विपद व्यवस्थापन समितिहरु निर्माण भएपनि कार्यशिलता चुस्त बनाउन पर्ने देखिन्छ भने विभिन्न संघ तथा संस्थाहरुको समन्वयमा स्थानीय रुपले सकिने सम्पूर्ण प्रयासहरु कार्यन्वयन गरि जोखिम न्यूनीकरण गर्नु पर्ने देखिन्छ।

7.3.2 प्रमुख समस्याहरु

एकीकृत तथा योजनावद्ध विकास गर्न असमर्थ हुनु, जनसंख्याको वढ्दो चापलाई व्यवस्थित गर्न नसक्नु, अव्यवस्थित शहरीकरण बढ्नु, पूर्वाधा विकास र वातावरण विचको असन्तुलन हुनु,

औद्योगिक क्षेत्र, अस्पताल र सहरी क्षेत्रबाट निष्काशन हुने रासयानिक मल र विषादी व्यवस्थापन गर्न, जोखिमपूर्ण मापदण्डको अभाव र कार्यन्वयन क्षमता कमजोर हुँदा वायु, ध्वनि तथा जमिनका प्रदुषण मात्रा बढ्नु, विभिन्न सरोकारवालाहरु बीच वातावरणसँग सम्बन्धित विषयमा समन्वय र सहकार्य हुन नसक्नु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याको रुपमा रहेका छन्।

7.3.3 अवसर

अवसर

विगतका अनुभवहरु समेत आधार लिई दिगो तथा सुरक्षित विकास सुनिश्चित गर्ने, स्थानीय पूर्वाधार विकास तथा एकीकृत बस्ति विकास कार्यलाई तालमेल हुने गरि विकास गर्ने, आर्थिक–सामाजिक रुपान्तरणका अलागी जनजीविकामा सुधार भएको विपद् प्रतिरोधी गुणस्तरीय पूर्वाधारसहित विपद् उत्थानशील बस्ति विकास गर्ने, सबै प्रकारको विपद्को सामना गर्ने आधुनिक प्रविधियुक्त संरचना र दक्ष जनशक्तिको विकास गर्ने तथा विकास साझेदारहरुबाट प्राप्त सहयोगलाई प्रभावकारी रुपमा परिचालन गरि आत्मनिर्भर बन्ने जस्ता अवसरहरु देखिएको पाईन्छ। विपद्लाई विकाससँग जोडी योजना अप्रक्रियाका विभिन्न चरणमा सम्बोधन हुने गरि मूलप्रवाहीकरण गर्ने प्रयास, विपद्का लागि पूर्वतयारी गर्ने रणनीति कार्यन्वयन गर्ने परिपाटीको विकास गर्ने, प्रतिकार्यकानिम्ती गाउँविपद प्रतिकार्य कार्ययोजना तर्जुमा लगायतको पुर्व तयारीका नीतिगत तथा संस्थागत व्यवस्थाको सुदृढीकरण र कार्यविधिहरुको तयार र केन्द्रदेखि स्थानीय तहसम्मको व्यवस्था तथा आपेक्षित तथा अवस्थित सँग तथा संस्थाका लगानी तथा श्रोतहरु उचित व्यवस्थापन गर्ने आदिलाई अवसरको रुपमा लिईएको छ।

चुनौती

विपद्का सबै कारणहरुको असर तथा प्रभावको वैज्ञानिक अनुसन्धान गरि क्षेत्रगत विकास योजना तर्जुमा गर्ने, भौतिक विकासको स्वरुपलाई भविष्यको आर्थिक विकासको बाधक बन्न नदिन स्थानीय तहका सेवाकेन्द्र तथा बस्तीहरुको आर्थिक–सामाजिक तथा भौतिक सम्पर्कलाई आर्थिक उत्पादनसँग जोड्ने, सुरक्षित बस्ति विकासको अवाधारनाभित्र बस्ति विकासको योजना तर्जुमा र कार्यन्वयन गर्ने, सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधारसहितको विपद उत्थानशील एकीकृत बस्ति विकास गर्ने चुनौतीका रुपमा रहेका देखिन्छन्। त्यसरी नै विपद प्रतिकार्यको समयमा संलग्न विभिन्न निकाय तथा नागरिक बिचको अन्तरसम्बन्ध कायम गर समन्वय गर्ने विषयमा चुनौती देखिएको पाईन्छ। पिडितको पहिचान, पिडितलाई तत्काल राहत तथा पुनर्स्थापना सम्बन्धि कार्यमा व्करुपता ल्याई दोहोरोपना सिर्जना हुन नदिनु समेत चुनौती रहेका देखिन्छन्।

7.3.4 सोच

विपदहरुको प्रभावकारी व्यवस्थापनबाट विपद उत्थान्शील गाउँको रुपमा विकास गर्ने।

7.3.5 लक्ष्य

विपदबाट हुने मानवीय, भौतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र पर्यावरणीय क्षति न्यूनीकरण गर्ने।

7.3.6 उद्देश्य

विकासमा सबै चरणमा विपद व्यवस्थापनलाई समाहित गराई विपदबाट हुने मानवीय एवं भौतिक क्षति न्यूनीकरण गरिनेछ।

7.3.7 रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
विकासमा सबै चरणमा विपद व्यवस्थापनलाई समाहित गराई विपदबाट हुने मानवीय एवं भौतिक क्षति न्यूनीकरण गरिनेछ	1. विभिन्न निकायबाट हुने विपद व्यवस्थापनको कार्यलाई समन्वय गरि एकीकृत रुपमा संचालन गर्ने।	1. विपद जोखिम न्यूनीकरणका लागि स्थानीय क्षमता अभिवृद्धि गर्ने। 2. अन्तर वडा तथा अन्तर गाउँपालिका जल व्यवस्थापन नीति अवलम्बन गर्ने। 3. गाउ विपद व्यवस्थापन कार्यलाई गाउँपालिका तहबाट व्यवस्थापन गर्न वडातहसम्म संरचना व्यवस्था गर्ने।
	2. अपेक्षित विपद अनुसारको खोज, राहत तथा उद्दारका लागि क्षमता अभिवृद्धि गर्न विशेष कार्यक्रम संचालन गर्ने।	1. बस्ति/समुदाय स्तरसम्म विपद पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य क्षमता विकास व्यवस्थापन गरि विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा अल्पिकरण गर्नका लागि गाउँपालिकाका वडा तहसम्म जनचेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने।
	३. विपद जोखिम न्युनिकरणलाई विकासका सबै आयाम तथा चरणमा मुलप्रवाहिकरण गर्ने।	1. एकीकृत बस्ति विकासको सुरुवाती चरणदेखि नै विपद विज्ञ, स्थानीय निकाय, योजनाविद् हरुलाई सहभागी गराई भू-उपयोग नीति अनुकुल हुने गरि दिर्घकालिन बस्ति विकास योजना बनाई लागु गर्ने। 2. स्थानीय तहको योजना तर्जुमा तथा कार्यन्वयन प्रक्रियामा समाहित गर्न कार्यलाई

		प्राथमिकताका साथि अगाडी बढाउने।
	४. विपद व्यवस्थापनलाई प्रभाकारी बनाउने नीतिगत व्यवस्थालाई समय सापेक्ष र व्यवहारिक बनाउने।	1. गाउँपालिकाको जोखिम नक्सांकन गरि विपद जोखिम न्यूनीकरणका कार्यक्रामहरु वार्षिक योजनामा समावेश गर्ने। 2. गाउँ विपद व्यवस्थापन रणनीतिलाई स्थानीय विपद व्यावास्थापन भित्र संस्थागत गर्ने। 3. विपद व्यवस्थापनको सब तहमा जलवायु परिवर्तन अनुकुलान्को अवधारणालाई आत्मसाथ गरि जलवायु परिवर्तनको नकारात्मक असर न्यूनीकरण गर्ने विशेष कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने।

7.3.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु

- स्थानीय आवश्यकता, सम्भावित विपद्लाई समेटेर विपद् व्यवस्थापन ऐन, नीति र कार्ययोजना तयार
- विपद पूर्वानुमान, अनुगमन र तत्कालीन उद्धारसम्बन्धी कार्यलाई चुस्त र संस्थागत बनाउन विपद् व्यवस्थापनका लागि आवश्यक सबै सरकारी निकाय, निजी तथा सामुदायिक क्षेत्र र नागरिक समाजसमेत सम्मिलित स्थानीय समन्वय तथा उद्दार निकायको व्यवस्था
- जनचेतना अभिवृद्धि र आपतकालीन खोज तथा उद्दारको लागी आवश्यक पर्ने जनशक्तिको विकास र औजार उपकरणको व्यवस्था

७.३.९ अपेक्षित उपलब्धिहरु

विपद् व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित कानुनी, नीतिगत तथा संस्थागत व्यवस्था र यससँग सम्बन्धित क्षेत्रगत योजना, नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी लागु भएको हुनेछ। मापदण्ड तय गरी लागु भएको, पुननिर्माणको लागि योजना तर्जुमा भई लागु भएको साथै जलवायु परिवर्तनबाट सिर्जना हुने विपद्को जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ। विपद्का नयाँ आयाम र सिकईहरु प्रतिविम्बित हुने गरी विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी कानुनी तथा संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ। विपद् पूर्वतयारी, जोखिम न्यूनीकरण, विपद् प्रतिकार्य लगायत विपद् व्यवस्थापनका विविध पक्षहरुलाई समेटी नीतिगत व्यवस्थामा समसामयिक परिवर्तन तथा कार्य्विधिहरुको संशोधन, परिमार्जन र तर्जुमासमेत गरी कार्यन्वयनमा ल्याईनेछ।

7.4 जलवायु परिवर्तन अनुकुलन

7.4.1 हालको अवस्था

जलवायु परिवर्तनका विभिन्न असरहरु अन्तर सम्बन्धित हुने भएको कारण वातावरणमा नकारात्मक असर न्यूनीकरण गरि संरक्षण गर्न तथा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव अनुकुलन गर्दै समष्टिगत विकासका लक्ष्यहरु हासिल गर्ने सवाललाई मध्यनजर गरि स्थानीय तहबाटै नीति, कानुन तथा संस्थागत संयन्त्रहरुको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ। हरित विकासको अवधारणा आत्मसात गर्नु जस्ता नीति विकास गरि पुर्वातायारै गर्न आवश्यक रहेको देखिन्छ। जलवायु परिवर्तनका क्षेत्रमा लगानी न्यायोचित गर्न जलवायु परिवर्तन बजेट व्यवस्था गरि राष्ट्रले तय गरेका योजना कार्यन्वयन गर्नु पर्ने देखिन्छ। वातावरण व्यवस्थापनलाई विकास कार्यसँग आवद्ध गर्दै वातावरण प्रभाव मुल्यांकनलाई संस्थागत गर्नु पर्ने देखिन्छ।

7.4.2 प्रमुख समस्याहरु

जलवायु परिवर्तनको अत्याधिक प्रभावित र जोखिमपूर्ण राष्ट्रको सुचिमा देश रहेको र जलवायु परिवर्तन बहुपक्षीय विषय भएको भए तापनि अन्तर क्षेत्रगत निकायहरुबीच समन्वयमा कमि र बुझाईमा एक रुप नहुनु पाईएको छ। त्यसैगरी जलावायुजन्य प्रकोपबाट हुने क्षति सम्बन्धमा अध्ययन, अनुसन्धान र आधारभूत तथ्यांकको कमि भएको पाईन्छ। त्यसैगरी जलवायु परिवर्तनको विषय समग्र विकास प्रक्रियामा मुलप्रबाहिकरण हुन नसक्नु, समस्या सम्बोधनको लागि समग्र संस्थागत क्षमता, आवश्यक वित्त, प्रविधि, ज्ञानको कमि रहनु प्रमुख समस्या रहेका छन्।

7.4.3 अवसर

दिगो विकासका लक्ष्यहरुमा सरकारी तथा अन्तराष्ट्रिय समुदायबाट प्रतिवद्धता जाहेर गरेको, जलवायु वित्तको व्यवस्था हुनु, प्रकृति संरक्षण अनुकुलनको क्षमता बढाउँ राष्ट्रिय कार्ययोजना छाता रणनीति तयार हुनु र जलवायु परिवर्तनका क्षेत्रमा उपलब्ध अन्तराष्ट्रिय सहयोगलाई राष्ट्रिय बजेट प्रणालीमा एकीकृत गर्ने जस्ता नया अवसर रहेका छन्।

जलवायु परिवर्तनमा राष्ट्रले नै महत्त्वपूर्ण भूमिका नखेले पनि जलवायु परिवर्तनलाई अझ सहयोग पुर्याउने स्थानीय समस्याहरु न्यूनीकरण गर्न चुनौती रहेको देखिन्छ। वन संरक्षण, फोहोर मैला व्यवस्थापन, हरितगृह ग्यासको उत्सर्जनलाई न्यूनीकरण गर्नु, पनि चुनौतिपूर्ण रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी जलवायु वित्तमा पहुँच बढाई नातिजामुलक कार्यक्रम संचालन गर्नु, तत्काल जोखिममा रहेका क्षेत्रमा कार्यक्रम संचालन गर्नु तथा सम्पूर्ण स्थानियाहरुमा जलवायु परिवर्तन बारे हुने साझा धारणा विकास गर्नु पनि चुनौतिपूर्ण रहेको देखिन्छ।

7.4.4 सोच

स्वस्थ तथा स्वच्छ वातावरण।

7.4.5 लक्ष्य

वातावरणमैत्री र जलवायु परिवर्तनसँग अनुकुलित हुने विकास कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने।

7.4.6 उद्देश्य

- वातावारणको संरक्षण स्थितिमा सुधार भई प्रदुषण न्यूनीकरण हुनेछ।
- हरित विकासको अवधाराणा अपनाई सम्पूर्ण क्रियाकलाप जलवायु परिवर्तन अनुकुलित हनेछन्।

7.4.7 रणनीति तथा कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
१. वातावारणको संरक्षण स्थितिमा सुधार भई प्रदुषण न्यूनीकरण हुनेछ	१. वातावरण व्यासस्थापनलाई अंतरिकिकरण गर्दै वातावरण संरक्षण एवं प्रदुषण नियनत्रणका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गरि विकास कार्यक्रमको अभिन्न अंकका रुपमा संचालन गर्ने।	१. वातावरण र जलवायु परिवर्तनका क्रियाकलापमा लगानी व्यवस्थापन गर्न विभिन्न निकायसँग साझेदारी तथा समन्वय गर्ने। २. वातावरण मैत्री योजना तर्जुमा तथा कार्यन्वयनमा अन्तरनिकाय समन्वयलाई सुदृढ गर्ने। ३. स्थानीय अनुकुलन कार्ययोजना मार्फत राष्ट्रिय अनुकुलन कार्ययोजनालाई वडा तहमा कार्यन्वयन गर्ने।
2. हरित विकासको अवधाराणा अपनाई सम्पूर्ण क्रियाकलाप जलवायु परिवर्तन अनुकुलित हनेछन्	3. जल तथा मौसमी सेवालाई विश्वसनीय, भरपर्दो, नियमित, गुणात्मक बनाई जलवायु परिवर्तन तथा प्रकोपले पार्ने असरलाई न्यूनीकरण गर्ने कार्यमा परिचालीत गर्ने।	1. जलवायु परिवर्तन अनुकुलन हुने पूर्वाधार विकास गरि जनस्तरमा वातावरणीय चेतना र सावधानी जगाउने। 2. जलवायु परिवर्तनले अनियमित बनाएको वर्षा आदिको प्रभाव नियमित मुल्यांकन गर्ने।

7.4.8 प्रमुख कार्यक्रमहरु

- जलवायु परिवर्तनको संवेदनशीलतालाई आत्मसाथ गरि अनुकलन कार्यक्रम अघि बढाउने।
- वातावरणीया दृष्टिकोणले सबल योजनाहरु प्राथमिकता गर्ने।
- जलवायु परिवर्तनको राष्ट्रिय भावना आत्मसाथ गर्दै कार्यक्रम तथा योजना कार्यन्वयन गर्ने।
- जलवायु परिवर्तनका प्रभावहरु आत्मसाथ गरि अप्रत्येसित विपद सामना गर्न पूर्वतयारी तथा प्रविधि विकास गर्ने।
- जलवायु परिवर्तनको प्रभाव न्यूनीकरण गर्न हरेक स्थानीयको भूमिका प्रष्ट पार्न चेतनामुलक कार्यक्रम गर्ने।

7.4.9 अपेक्षित उपलब्धिहरु

जलवायु परिवर्तनको जोखिम न्यूनीकरण, अनुकुलन र समयानुकुल कायम भएको र स्थानीय अनुकुलन योजना तयार भई कार्यन्वयन भएको हुनेछ। वातावरणीय प्रभाव मुल्यांकन भएका आयोजनाहरुको परीक्षण भएको, वातावरणीय शिक्षा र सचेतना अभिवृद्धि भएको हुनेछ।

7.5 मानव संशाधन विकास

गुणस्तरीय मानव संशाधनको विकासले कृषि तथा गैरकृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व बढाउन, सरकारी क्षेत्रको कार्यकुशलता अभिवृद्धि गर्न तथा क्षेत्रीय एवं अन्तराष्ट्रिय श्रम बजारमा पहुँच पुर्याउन सहयोग पुग्छ। गाउँपालिकामा आर्थिक रुपमा सक्रिय जनसंख्याको हिस्सा करिब ६५% रहेको पाईन्छ। मानव संसाधनको विकास र उचित उपयोग गर्नाका लागि विगतमा कुनै कार्यक्रमहरु संचालन नगरिएकाले अपेक्षित उपलब्धि हुन सकेको छैन। श्रम शक्तिमा वृद्धि भएअनुरुप स्थानीय स्तरमा रोजगारीका अवसरहरुमा वृद्धि नभएको कारण अधिकांश युवाहरु रोजगारिकानिमती विभिन्न मुलुकमा विदेशिने गरेको देखिन्छ। जाने कामदारहरु अधिकांश अदक्ष कामदार रहेको पाईन्छ। यस्ता युवाहरुलाई व्यवसायिक तथा प्राविधिक शिक्षा त अठा सिपमुलक तालिमको माध्यमबाट दक्ष तथा क्षमतावान जनशक्तिमा परिणत गरि गाउँपालिका, जिल्ला तथा राष्ट्रिय श्रम बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्षम बनाउन सकिन्छ। गाउँपालिका स्तरीय रोजगारीको अवसरहरु स्थानीयले नै सदुपयोग गर्न नसकेको कारण उपयोग गर्न सकिने वातावरण सिर्जना गर्नु पर्ने देखिन्छ।

7.5.1 प्रमुख समस्या

यस गाउँपालिकामा विद्यमान जनशक्ति उत्पादनको अवस्था र भविष्यमा आवश्यक पर्ने विभिन्न क्षेत्रमा जनशक्तिको आकलन गर्ने प्रणाली विकास नभएको देखिन्छ। त्यसैगरी उत्पादित जनशक्ति तथा र श्रम बजारमा मागबिच तालमेल नहुनु, आन्तरिक श्रम बजारमा समेत स्थानीय तहबाट जनशक्ति परिचालन गर्न नसकेर अरु क्षेत्रको भर पर्नु, प्राविधिक शिक्षाको गुणस्तर नभएको कारण सिप विकासमा सिमित व्यक्तिको मात्र सहभागिता हुनु. शिक्षित तथा अशिक्षित दुवै प्रकारका युवा विदेशिनु जस्ता समस्या यथावत रहेको देखिन्छ। सिप, शिक्षा तथा आवश्यकताबीच तालमेल मिलाउन नसकेको कारण, प्राविधिक शिक्षा लिदै गरेका विद्यार्थी पनि बजार मागबारे अविग्य रहनु परेको समस्या देखिन्छ। तसर्थ आर्थिक विकासको मुख्य आधार ठानिएको मानव संसाधनको विकासलाई प्राथामिकरण गर्न नसक्नु प्रमुख समस्या देखिएको छ।

7.5.2 अवसर तथा चुनौती

अवसर

यस गाउँपालिकाको जनसंख्याको उमेरगत संरचना अनुसार अश्रित जनसंख्याको अनुपात कम भएको र आर्थिक क्रियाकलापमा संग्लंग्न जनशक्तिको वृद्धिले श्रमबजारमा बढ्दै गरेको सीपयुक्त जनशक्तिको मागलाई स्थानीय रुपमा सम्बोधन गर्न सकिने अवसर उत्पन्न भएको देखिन्छ। त्यसैगरी आर्थिक विकासका क्रियाकलापहरु बढ्दै गएको र प्राविधिक तथा अन्य सिप प्रदान गर्ने संस्थाहरुको

स्थापनाको क्रम बढ्दै गएको कारणले गाउँपालिका भित्र गुणस्तरीय मानव संसाधनको विकास गर्ने र सोको उपयोग गर्ने अवसर रहेको देखिन्छ।

चुनौती

प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम प्रदान गर्ने संस्थाहरु न्युन रहेका र भएका संस्थाबाट शिक्षित जनशक्तिको गुणस्तरमा पनि विश्वसनीयता कायम गर्न नसक्नुले चुनौती देखिएको छ। त्यसैगरी जीवन उपयोगिता लक्षित शिक्षाको कमि र अधिकांश युवाहरुलाई दक्ष बनाउन प्रोत्साहन तथा तालिम प्रदान गर्न चुनौतिपूर्ण रहेको द देखिन्छ।

7.5.3 सोच, लक्ष्य र उद्देश्य

सोच

मानव संसाधनको विकासमार्फत आर्थिक विकासमा वृद्धि।

लक्ष्य

यस गाउँपालिकाको मानव संसाधन सम्बन्धि लक्ष्य अर्थतन्त्रमा योगदान दिन सक्ने हिसाबले मानव संसाधनको विकास गर्ने राखिएको छ।

उद्देश्य

यस गाउँपालिकाको मानव संसाधनको निर्धारित दिर्घकालिन लक्ष्य र सोच प्राप्त गर्न उद्देश्य गाउँपालिकाको समग्र विकास गर्न स्थानीय श्रम बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने सक्षम मानव संसाधनको विकास गर्नु लिईएको छ।

7.5.4 रणनीति, कार्यनीति तथा कार्यक्रम

यस गाउँपालिकाको जलवायु परिवर्तन अनुकुलन सम्बन्धि उल्लेखित सोच तथा दिर्घकालिन लक्ष्य प्राप्त गर्ने रणनीति, कार्यनीति तथा कार्यक्रम देहाय अनुसार हुनेछन्।

रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम
1. गाउँपालिकालाई आन्तरिक रुपमा आवश्यक पर्ने दक्ष तथा अर्धदक्ष मानव संसाधनको विकास र उपयोगकोनिम्ति मानव संसाधन योजना तयार गर्ने।	1. गाउँ विकासका लागि आवश्यक जनशक्ति विकास गरि व्यवस्थित उपयोग गर्न निजि क्षेत्र समेतको सहभागितामा एकीकृत मानव संसाधन विकास यौजना तयार गर्ने।	1. मानव संसाधन व्यवस्थापन स्थानीय नीति तथा एकीकृत कार्ययोजना तयार गर्ने।

2. वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यावसायिक तथा सिपमुलक तालिममा जोड दिने।	1. उच्च वैज्ञानिक तथा प्राविधिक शिक्षाका अवसरहरु सृजना गरि श्रमबजारमा प्रतिस्पर्धा गर्नसक्ने गुणस्तरीय जनशक्ति तयार गर्ने। 2. लक्षित समुहको क्षमता विकासका लालागी छात्रवृत्ति लगायतका सुविधाहरु उपलब्ध गराउने।	1. तालिम तथा सिप विकास सम्बन्धि कार्यक्रम संचालन गर्ने। 2. अनुभवको आदानप्रदान र असल व्यहोराको प्रयोग गर्ने।
3. मानव संसाधनको उपयोग गर्न सरकारी, सामुदायिक तथा निजि क्षेत्रबीच सहकार्य गर्ने।	1. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा तालिम प्रदान गर्ने निजि संस्थाहरुलाई आफ्नो पूर्वाधार तथा जनशक्ति विकास गर्न प्रोत्साहित गर्ने। 2. उत्पादित जनशक्ति र श्रमबजारको मागलाई सन्तुलित बनाउने।	1. मानव संसाधनको उत्पादन र विकाससम्बन्धि कार्यमा संलग्न सरकारी, गैरसरकारी, निजि र शैक्षीक संस्था तथा निकायहरुबीच समन्वय गर्ने।

7.5.5 प्रमुख कार्यक्रमहरु

- मानव संसाधन व्यवस्थापन स्थानीय नीति तथा एकीकृत कार्ययोजना तयार।
- मानव संसाधनको उत्पादन रविकाससम्बन्धि कार्यमा संलग्न सरकारी, गैरसरकारी, निजी र शैक्षिक संस्था तथा नियायाहरुबीच समन्वय।
- तालिम तथा सीप विकाससम्बन्धी कार्यक्रम संचालन।
- अनुभवको आदानप्रदान र असल व्यवहारको प्रयोग
- अभिमुखीकरण तथा क्षमता विकास

7.5.6 अपेक्षित उपलब्धि

मानव संसाधनको विकास तथा उपयोगका निम्ति एकीकृत योजना तयार भएको, ग्यान र सीपयुक्त जनशक्ति उत्पादन भएको, मानव विकास र उपयोगमा सरकारी र निजी क्षेत्रबीच सहकार्य गरिएको हुनेछ।

परिच्छेद ८ नतिजा खाका

आर्थिक विकास

नतिजा शृंखला	सूचक		आधार बर्ष	लक्ष्य					पुस्टयाईका आधारहरु	जोखिम तथा पूर्वानुमान
	विवरण	इकाई	०७७/७८	०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३		
प्रभाव १. कृषि, पशु जन्य औद्दोगिक तथा पर्यटकीय उत्पादन एवं उत्पादनशील सेवा सुविधाको उपलब्धता गुणस्तर र उपयोगमा वृद्धि गरी रोजगारीको सुनिश्चिता तथा खादद सुरक्षा मा सुधार	आफ्नो उत्पादन र आम्दानी बाट बर्षभरि खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	83%	90	93	95	97	१००	गाउँ बस्तुगत विवरण कृषि शाखा तथा पशुपालन को प्रतिवेदन	प्रकोपले अवरोध नगरेको अवस्था
	खाद्दन उत्पादन	क्विन्टल	१००	120	140	160	200	250		
	प्रति व्यक्ति खाद्दन उत्पादन	केजी	१००	110	120	130	150	200		
	साना किसन तथा उत्पादकको औसत वार्षिक आय	हजारमा	२१९६००	241560	265716	292287.6	321516.4	353668		
	जमिनको उत्पादकत्व प्रति हेक्टर (बार्षिक औसत कुल कृषि उत्पादन)	क्विन्टल	200	220	242	266.2	292.82	322.102		
	बैदेशिक रोजगारीमा गएको संख्या	संख्या	११७३	९००	७००	५००	४००	३००		

	व्यवसायिक, प्राविधिक सीपयुक्त दक्ष व्यक्ति	जना	४५६८	5025	5527	6080	6688	7357		
	गैर कृषि पेशा (उद्दम, व्यापार, र जागिर) मा निर्भर	जनसंख्या	7938	8732	9605	10565	11622	12784		
असर १: कृषि, पशु, व्यवसायिक र पर्यटकीय लगायतका उत्पादनमुलक सेवा तथा सुविधाको उपलब्धता, गुणस्तर र उपयोगमा वृद्धि भएको हुनेछ	कृषि तथा पशुपालनमा संग्लग्न जनसंख्या	प्रतिशत	6276	6904	7594	8353	9189	10108		
	कृषि उपजहरुको बार्षिक मूल्य	हजारमा	680000	748000	822800	905080	995588	1095147		
	पशुपन्छी र सो जन्य उत्पादन	हजारमा	350000	385000	423500	465850	512435	563679		
	उद्धोग तथा व्यवसायमा संलग्न व्यक्ति	जना	1550	1705	1876	2063	2269	2496		
	व्यवसायिक उत्पादन संलग्न कृषक	संख्या	656	722	794	873	960	1056		
प्रतिफल १.१. कृषि उपजको व्यवसायीकरण र उत्पादन वृद्धि भएको हुनेछ	तरकारी उत्पादन	मे. ट.	680	748	823	905	996	1095		बजेट व्यवस्थापन सरकारी, गैसस, र निजी क्षेत्रको
	फलफुल उत्पादन	मे. ट.	150	165	182	200	220	242		
	दुध उत्पादन	लिटर	800000	880000	968000	1064800	1171280	1288408		
	व्यवसायिक कृषि नर्सरी	संख्या	5	8	9	12	13	15		

	कृषि सहकारी संस्था	संख्या	18	22	25	29	37	40		कार्यक्रम र लगानीमा
	सहकारीमा आबद्ध कृषक	संख्या	252	277	305	335	369	406		
	कोल्ड स्टोर/	संख्या	0	0	0	2	2	5		
	कृषि उपज संकलन तथा बजार प्रवर्द्धन केन्द्र	संख्या	0	1	2	2	2	2		
प्रतिफल १.२ खेतियोग्य जमीनमा सिंचाई सुविधा उपलब्ध भएको हुनेछ	बाहैं महिना सिंचाई हुने क्षेत्र	हेक्टर	17414	19155	21071	23178	25496	28045	गाउँ बस्तुगत विवरण	
	सुचारु सिंचाई आयोजना	संख्या	14	20	25	29	37	49		
प्रतिफल १.३. आधुनिक पशुपालन व्यवसायको माध्यमबाट पशुजन्य उत्पादनमा आत्मनिर्भर भएको हुनेछ	व्यवसायिक पशुपालनमा संग्लग्न परिवार	संख्या	52	57	63	69	76	84		
	पशुजन्य उत्पादन विक्री गर्ने परिवार	संख्या	52	57	63	69	76	84		
	व्यवसायिक पशुपालन फर्म	संख्या	17	22	25	25	25	30		
	नश्ल सुधार तथा उपचार केन्द्र	संख्या	2	3	6	7	8	8		
	चालु लघु उद्धोग	संख्या	241	265	292	321	353	388		

प्रतिफल १.४ स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्दोगको स्थापना एवं बजारको विकास भएको हुनेछ	चालु घरेलु उद्धोग	संख्या	201	221	243	268	294	324		
	सुचारु व्यापार व्यवसाय	संख्या	441	485	534	587	646	710		
	उद्धम सिर्जना र विकास सम्बन्धि तालिम प्राप्त उद्दमी	संख्या	28	31	34	37	41	45		
	व्यवसायिक सीपमुलक तालिम प्राप्त व्यक्ति	संख्या	22	24	27	29	32	35		
प्रतिफल १.५ पर्यटकीय पूर्वाधार, सेवा तथा सुबिधाको प्रवर्द्धन भई पर्यटकको आगमनमा वृद्धि हुनेछ	भ्रमण गर्ने वार्षिक पर्यटक (बाह्य)	संख्या	1000	1100	1210	1331	1464	1611		
	भ्रमण गर्ने वार्षिक पर्यटक (आन्तरिक)	संख्या	10000	11000	12100	13310	14641	16105		
	पर्यटन, सेवामुलक व्यवसायमा संलग्न व्यक्ति	जना	82	90	500	1500	1650	1815		
	पर्यटकिय स्तरको होटेल तथा रेस्टुरेन्ट	संख्या	28	31	34	37	41	45		
	कृषि पर्यटन संचालन स्थान	संख्या	4	8	9	10	10	10		
	तालिम प्राप्त टुर गाइड	संख्या	0	10	20	30	100	150		

	व्यवस्थित वनभोज तथा पार्क	संख्या	8							
	स्तरोन्नति गरिएका पर्यटकीय सम्पदा	संख्या	18	20	25	40	49	64		
प्रतिफल १.६ वित्तीय सेवा तथा सुविधाको पहुँचमा अभिवृद्धि हुनेछ	उत्पादन र बजारीकरणमा आबद्ध सदस्य	घर परिवार	358	500	750	1000	1500	1750		
	सेवा सुचारु बैंक शाखा तथा वित्तीय सेवा प्रदायक	संख्या	50	150	200	250	300	350		
	बैंकमा खाता हुने तथा सेवा उपयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	15	45	78	90	95	100		

सामाजिक विकास

नतिजा शृंखला	सूचक		आधार बर्ष	लक्ष्य					पुस्टयाईका आधारहरु	जोखिम तथा पूर्वानुमान
	विवरण	इकाई	०७७/७८	०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३		
प्रभाव २: आधारभूत र गुणस्तरीय शिक्षा, स्वास्थ्य तथा खानेपानी सेवामा न्यायोचित पहुँच एवं लक्षित वर्गको सशक्तिकरण गरी समावेशी तथा समतामुलक समाज निर्माण	१५ देखि ६० सम्मको साक्षर जनसंख्या	प्रतिशत	71%	७५	८०	८५	९०	१००	गाउँ बस्तुगत विवरण	लगानी र कार्यक्रममा वृद्धि
	प्रव्दिधिक शिक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थी	संख्या	३०	३५	४५	१००	१५०	२००	सर्वेक्षण प्रतिवेदन	
	उच्चा शिक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थी	संख्या	१०९०	१३००	१५५०	१९००	२२००	२६००		
	३० मिनेट भित्र स्वास्थ्य पहुँच भएका जनसंख्या	प्रतिशत	८२	८५	८८	९०	९५	१००		
	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र/अस्पताल पुग्न लाग्ने औसत समय	मिनेट	२५	२४	२३	२०	१८	१५		
	स्नातक तह उतीर्ण गर्ने महिला	संख्या	४२	१००	१५०	२००	२५०	३००		
	जीवनउपयोगी सीप प्राप्त तथा संस्थामा आबद्ध युवा	संख्या	२५६	282	310	341	375	412		

प्रतिफल २.१ जीवन उपयोगी गुणस्तरीय आधारभूत प्राविधिक तथा उच्च शिक्षामा सम्वेशी समतामुलक पहुँच वृद्धि भयी दक्ष जनशक्ति उत्पादन भएको हुनेछ	स्नातक तह उतिर्ण जनसंख्या	संख्या	१२५६	1382	1520	1672	1839	2023			
	कृषि बिज्ञान सम्बन्धि अध्यनरत विद्यार्थी	संख्या	८	20	22	24	27	29			
	सूचना प्रविधि सम्बन्धि अद्यांरत विद्यार्थी	संख्या	३४	50	55	61	67	73			
	व्यवस्थित विज्ञान र कम्प्युटर प्रयोगशाला भयको बिद्द्यालय		८	10	15	22	30	44			
प्रतिफल २.२ गुणस्तरीय आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको पहुँच अविवृद्धि भइ म्राती शिशु तथा बाल मृतुदर्र घटी स्वास्थ्य समाजको सृजना भएको हुनेछ	बिरामी पर्दा सर्वप्रथम स्वास्थ्य चौकी/ प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र/अस्पताल जाने जनसंख्या	प्रतिशत	७९	८३	८५	९०	९५	१००			
	स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुती गराउने गर्भवती महिला	प्रतिशत	७५	८०	८५	९०	९५	१००			
	परिवार नियोजनका साधनको प्रयोग दर	प्रतिशत	४५	५२	६०	६५	७०	७५			

प्रतिफल २.३ महिला, बालबालिका, दलित, ज्येष्ठ नागरिक एकल महिला, फरक क्षमता तथा पछाडी पारिएको वर्ग शसक्त भई निर्णायक तहमा सहभागिताको वृद्धि भएको हुनेछ	परिवर्तन स्थानीय संरचना तथा कानुन अनुसार समावेशी (महिला, बालबालिका, अपांगता भएका व्यक्ति र अन्य पिछडिएका वर्ग) समिति, संयन्त्र तथा संजाल	संख्या	९	15	17	18	25	30		
	सामाजिक सुरक्षाबाट लाभान्वित लक्षित वर्ग	संख्या	११२८	1241	1365	1501	1652	1817		
प्रतिफल २.४ आत्मनिर्भर तथा सिर्जनशील युवाशक्तिको विकास तथा उत्पादनमुलक कार्यमा युवा सहभागिता वृद्धि भएको हुनेछा	बैदेशिक रोजगारीमा गएका युवा	संख्या	२५३३	२०००	१५००	१२००	८००	५००		
	युवा क्लब, संजाल तथा संस्था	संख्या	१५	17	18	20	22	24		
	उद्दम, व्यवसाय र स्वरोजगारीमा संलग्न युवा	संख्या	११८५५	14226	17071	20485	24583	29499		

पूर्वाधार विकास

नतिजा शृंखला	सूचक		आधार बर्ष	लक्ष्य					पुस्टयाईका आधारहरु	जोखिम तथा पूर्वानुमान
	विवरण	इकाई	०७७/७८	०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३		
प्रभाव ३: सडक, पुल, बिधुत, संचार सहितको व्यवस्थित बस्ती विकास भई यातायात, आयात निर्यातमा सहज आई आर्थिक उत्पादनमा वृद्धि र जीवनयापनमा सहजता ल्याउने								१००		
असर ३.१ सडक एवं सहायक पूर्वाधारको विकास एवं यातायात सुचारु भएको हुनेछ	बाहैं महिना यातायात सुचारु हुने सडक लम्बाई	कि मी	६४१	६६०	६८०	७०५	७२५	७४०		
प्रतिफल ३.१ सडक एवं सहायक पूर्वाधारको विस्तार र विकास एवं यातायात सुचारु भएको हुनेछ	पक्की सडकमा पुग्न लाग्ने औसत समय	घण्टा	३२	३०	२८	२५	२२	२०	गाउँ बस्तुगत विवरण	समुदायको योगदान र निगरानीमा वृद्धि
	कालोपत्रे सडक	कि मी	११	१९	२८	४५	५०	५५	सर्वेक्षण प्रतिवेदन	
	ग्राभेल सडक	कि मी	१५०	१७५	२००	२३०	२६०	३००		
	धुले सडक	कि मी	४४८	४३६	४२४	४०५	३९३	३६५		

	बायो इन्जिनीरिंग प्रविधि र सडक साइड वृक्षारोपण	कि मी	४	१५	३८	५०	७५	९०		
प्रतिफल ३.२ आवास बजार, बस्ति , एकीकृत, व्यवस्थित र सुरक्षित भएको हुनेछ	प्रवार्धित तथा मापदण्ड अनुसार निर्माण तालिम लिएको दक्ष व्यक्ति	संख्या	१२	१६	२५	३८	५०	५५	गाउँ बस्तुगत विवरण	लाभान्वित समुदायको प्रतिवद्धता र सहभागिता एवं साझेदारीमा वृद्धि
	आधारभूत पूर्वाधार सहित व्यवस्थित बजार	संख्या	१	४	६	८	१०	१२	सर्वेक्षण प्रतिवेदन	
प्रतिफल ३.३ बिद्दुत र बैकल्पिक उर्जाको विस्तार उपलब्धता तथा उपयोगमा वृद्धि भएको हुनेछ	बिद्दुत त्रन्स्मिस्सिओन् लाइन बिस्तार	कि मी	३०	४५	६५	८०	८५	९५		
	सोलार प्रणाली सहित बिद्दुत सेवा पुगेका घरपरिवार	प्रतिशत	१५	२५	३०	३५	४०	४५		
	सुधारिएको उर्जा (Bio-Gas, LP) प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	२	८	१५	२५	३०	४०		
प्रतिफल ३.४ सूचना र संचार प्रविधिको पहुँच भएको हुनेछ	मोबाइल प्रयोगकर्ता	प्रतिशत	९२	९५	१००	१००	१००	१००		
	उद्दम व्यवसायमा सूचना प्रविधि प्रयोग गर्ने व्यक्ति	प्रतिशत	५	२५	५०	७५	९०	१००		

वन तथा वातावरण

नतिजा शृंखला	सूचक: विवरण	सूचक: इकाई	आधार बर्ष ०७७/७८	लक्ष्य ०७८/७९	लक्ष्य ०७९/८०	लक्ष्य ०८०/८१	लक्ष्य ०८१/८२	लक्ष्य ०८२/८३	पुस्टयाईका आधारहरु	जोखिम तथा पूर्वानुमान
प्रभाव ४: वन, जैविक, जलाधार, विपद तथा जलवायु सम्बन्धित नीति बनाएर कायान्वयन गरि उत्थान सिल समाजको निर्माण गर्ने								१००	गाउँ बस्तुगत विवरण	
असर ४: वन तथा जैविक विविधता र प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण र दिगो उपयोगमा वृद्धि भएको हुनेछ	रुख विरुवाले ढाकेको क्षेत्र	प्रतिशत	६८	७०	७२	७२	७२	७२	सर्वेक्षण प्रतिवेदन	वन सम्बन्धि कानुन नीति र कानुन तर्जुमा भई कार्यन्वयन गार्ने चुनौती
	सुरक्षित तथा संरक्षित चरण क्षेत्र	प्रतिशत	१२	१३	१५	१५	१५	१५		
	वनमा आधारित उद्धोग	संख्या	२	३	१२	१२	१२	१२		
	सामुदायिक वन	संख्या	४	१०	१२	१६	२०	२४		
	संरक्षित पानीमुहान	संख्या	२८	४०	५२	६८	७०	७०		

प्रतिफल ४.१ जलाधार संरक्षण तथा भुमिको एकीकृत व्यवस्थापन र उचित सदुपयोग भएको हुनेछ	नदिनियन्त्रण लम्बाई	कि मी	८	२५	३२	३६	४०	४९		
	संरक्षित गल्छी र पहिरो	सं ख्या	१२	२६	३६	४८	५२	६७		
प्रतिफल ४.२ जलवायु अनुकुल पर्यवारनिय स्वच्छता अबिब्रिद्धि भएको हुनेछ	प्रयोग भएको फोहोर्मैहिला व्यवस्थापन प्रणाली (ल्याण्डफिल साइट, सामुदायिक Dumping Site)	सं ख्या	०	१	१	३	४	४		स्थानीय लाई जलवायु परिवर्तन बारे ज्ञान
	कम्पोस्ट–बिन, गार्बेज पिट प्रयोग गर्ने परिवार	प्रति शत	१५	५०	७५	८५	९५	१००		
	परम्परागत दाउरा प्रयोग गर्ने घर धुरी	प्रति शत	६२	४५	२५	१५	५	०		
	स्थानीय विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा जलवायु अनुकुल कार्ययोजना तर्जुमा	सं ख्या	०	१	१	१	१	१		
प्रतिफल ४.३ विपदबाट हुने क्ष्यतिलाई न्यूनीकरण गरी उत्थानशील समाजको निर्माण भएको हुनेछ	अयोग्य स्थानमा रहेका बस्ति	सं ख्या	८	४	४	०	०	०		
	तालिम प्राप्त स्वयंसेवक	सं ख्या	०	२५	५०	५०	५०	५०		

संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह सुशाशन र अन्य											
नतिजा शृंखला	सूचक		आधार बर्ष	लक्ष्य					पुस्टयाईका आधार हरु	जोखिम तथा पूर्वानुमान
	विवरण	इकाई	०७७/७८	०७८/७९	०७९/८०	०८०/८१	०८१/८२	०८२/८३		
प्रभाव ५: गाउँपालिकाको संरचना र मनाव संसाधन व्यवस्थित गरेर योजना तर्जुमालाई सुध्रिड गरी सुशाशन कायम गर्ने								१००	गाउँ बस्तुगत विवरण अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रतिवेदन	संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय नीति तथा योजना अनुसार फरक पर्ने
असर ५:गाउँपालिकाको कार्यसम्पादनको स्तर वृद्धि भएर सेवाग्राह सन्तुष्ट भई सुशासन कायम हुनेछ	गाउँपालिकामा क्रियाशील गैस.स. अ.गैस.स. विकास साझेदार	संख्या	३५	39	42	47	51	56		
प्रतिफल ५.१ स्थानीय कानुन तर्जुमा भई पूर्ण रुपमा कार्यन्वयन भएको हुनेछ	गाउँपालिकाले स्वीकृत गरेका कानुन	संख्या	४	६	८	१२	१४	१५		

	नीति, ऐन									
	क्रियाशील नीतिगत समिति तथा संयन्त्र	संख्या	८							
	भु–उपयोग नीति तयार भएको	संख्या	०	१	०	०	०	०		
	राजस्व सुधार योजना तयार भएको	संख्या	०	१	०	०	०	०		
प्रतिफल ५.२ गाउँपालिका र सबै वडा कार्यालयहरुको संस्थागत क्षमता, मानव संसाधन र कार्यदक्षता अविवृद्धि भएको हुनेछ	गाउँपालिकामा कार्यरत मानव संसाधन	संख्या	७५	83	91	100	110	121		

	गाउँपालिका तथा वडा कार्यालय आफ्नै भवन	संख्या	५	८	११	१२	१२	१२		
	सेवा केन्द्रहरु	संख्या	१९	21	23	25	28	31		
	संचालित स्थानीय शासन योजना तर्जुमा तथा सेवाप्रवाह सम्बन्धि क्षमता विकास कार्यक्रम	पटक	४	९	१२	१५	१६	१८		

□□□□□□□□□ 9 योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

9.1 योजना तर्जुमा

- संघीय सरकार र प्रदेश सरकारले गर्ने योजना जनतामुलक बनाउनलाई स्थानीय सरकार मार्फत बाट जनतालाई सहभागी गराएको छ। त्यसकारण संघ र प्रदेशलाई जनतासंग जोड्न स्थानीयले पहिचान गरेको योजनालाई प्राथमिकता दिईनुपर्ने देखिन्छ।
- स्थानीयले कार्यन्वयन गर्न सक्ने स्थानीयले नै गर्ने
- स्थानीयले गर्न नसक्ने प्रदेशले
- प्रदेशले नसक्ने संघ ले
- कम्तिमा ३ बर्गको लगानी (समानीकरण, समपुरक, ससर्त) मा स्थानीयबाट छनोट भएको कार्यक्रम तथा आयोजनालाई प्राथमिकता दिने
- सह–अस्तित्व/सहकार्य/सम्मन्व्य

9.2 आयोजना बैङ्क

सन्तुलित आर्थिक तथा सामाजिक विकासको लागि आवश्यक लगानीका अवसर पहिचान गरी परिचालन गर्न र परिपकव रुपमा योजना पहिचान तथा छनोटका कार्यहरु गराउन आयोजना बैंकको स्थापना हुन् लागेको हो। विकासका तोकिएको लक्ष्यहरु गुणस्तरयुक्त तथा निर्दिष्ट समयभित्र हासील गर्न आयोजनाहरुको सही पहिचान र छनोट गर्ने प्रणालीको विकास गरि प्राथमिकता आधारमा आयोजना कार्यान्वयन गर्नु र गराउनु आजको आवश्यकता हो। कुनै निश्चित मापदण्ड विना आयोजनाको पहिचान तथा छनोट गर्ने र आवश्यक पुर्व तयारी विनानै कार्यान्वयनमा लैजाने गाउँपालिकाको वर्तमान परिपाटीले अधिकांश आयोजनाहरु समस्याग्रस्त छन्। यसबाट आयोजनाहरु तोकिएको समय र निर्धारित लागतमा सम्पन्न हुन सकेका छैनन्। परिणामस्वरूप हालका बर्षहरुमा सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनमा अनावश्यक तथा अत्यधिक चाप पर्न गएको छ। आयोजना बैंक गाउँपालिकासम्म विस्तार भएको अवस्थामा यसले वित्तीय अनुशासन कायम गर्न र लगानी थप अवसर जुटाउन एवं आयोजना कार्यान्वयनमा कुशलता हासिल गर्न महत्वपूर्ण योगदान गर्नेछ।

पालिकाले कार्यन्वयन गर्न आयोजना बैंक बाट नै छनोट गरिनु पर्नेछ। त्यसै गरी प्रदेश तथा संघको लगानीद्वारा कार्यन्वयन गरिने आयोजना पनि यसै आयोजनाबाट छनोट हुनु पर्दछ। आयोजना बैंकमा नभएका आयोजनाहरुलाई पहिले आयोजनाबैंक मा राखेर ....

निजी क्षेत्र, गैस.स.लाई लगानी गर्ने वातावरण बनाउनलाई आयोजना बैंकमा भएका (नभएमा थपेर कार्यन्वयनमा लैजाने)........................

आयोजना बैंक यसै प्रतिवेदनको अनुसूचीमा पेश गरिएको छ।

९.३ संस्थागत तथा कार्यान्वयन व्यवस्था

आवधिक योजनाले परिकल्पना गरेको लक्ष्य, उद्देश्य र नतिजा हासिल गर्न सम्भव हुन्छ। तसर्थ, पहिचान भएका नतिजाहरु हासिल गर्नलाई तोकिएको कार्यक्रम तथा परियोजनाहरुको सफल कार्यान्वयनका लागि आवश्यक जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधार, मेसिनरी उपकरणहरु आदि उपलब्धहुन आवश्यक छ। यसका लागि खास गरि सेवा प्रदायक निकायहरु, स्थानीय तह, जिल्लास्तरीय विषयगत कार्यलयहरु तथा तिनको इलाका वा गाउँपालिका स्तरीय इकाईहरु नागरिक समाज, गैर सरकारी संस्था तथा निजी क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत अवस्थाको विश्लेषण गरी सोहि अनुसार क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु संचालन गर्न आवश्यक हुन्छ। संस्थागत विकाशका क्षेत्रमा देखिएको कमिकमजोरीहरुलाई समयमा नै सम्बोधन गर्न सकेमा उपलब्धि हासिल गर्न सहज हुनेहुँदा त्यसमा पर्याप्त पहल गर्नुपर्ने हुन्छ। यस सन्धर्भमा केही महत्वपूर्ण पक्षहरु निम्नानुसार उल्लेख गरिएका छन्।

स्थानीय तह

स्थानीय तह मार्फत प्रवाह हुने सेवाहरुलाई प्रभावकारी बनाउन निम्नानुसार गरिने छ।

- स्थानीय तहमा उपलब्ध साधनश्रोतलाई पारदर्शी रुपमा विनियोजन र खर्च व्यवस्था मिलाउने।
- प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरुका विचमा नियमित छलफल, साझेदारी, र सहकार्य गर्ने वातावरण बनाउने
- राजनीतिक दल, गैसस, पत्रकार र नागरिक समाजका प्रतिनिधिहरुलाई औगमन कार्यमा सहभागी गराउने
- गाउँपालिकाको आन्तरिक श्रोत परिचालनमा जोड दिने
- गाउँपालिकाको आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्थापन र परिचालन व्यवस्थित बनाउने
- निर्माण सम्बन्धि कार्यक्रमहरुको बिस्तृत डिजाइन गर्ने परिपाटिलाई कार्यान्वयनमा ल्याउने
- गाउँपालिकाको नीति निर्माण, निर्णय गर्नुपर्ने अति महत्वपूर्ण जिम्मेवारीको प्रभावकारी कार्यान्वयन का लागि योजना अधिकृतको अनिवार्य उपस्थितिको लागि पहल गर्ने
- समयमा अक्तिशतयारी प्राप्तगरी विकास निर्माणका साथै संस्थागत विकासका विभिन्न कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्न सबै पक्षबाट पहल गर्ने
- गाउँपालिका संरचना संगठनलाई सुदृढ बनाउन क्षमता विकासका लागि आवश्यक तालिमको व्यवस्था गर्ने
- गाउँपालिकामा तथा वडाकार्यालयहरुमा उपलब्ध नेटवर्क कम्जोर भएका कारण इलेक्ट्रोनिक सेवा प्रवाह कार्य सरल हुन् नसकेको हुँदा इन्टरनेटको सेवा प्रभावकारी बनाउन पहल गर्ने
- सहभागितामुलक वार्षिक योजना प्रक्रियाको अनिवार्य अवलम्बन गर्ने तथा गराउने

विषयगत शाखा

आयोजना कार्यान्वयनमा लक्ष्य अनुरुप प्रगतिको लागि गाउँपालिका र बिषयगत शाखाबीच समन्वय, सूचना व्यवस्थापन र सूचना आदानप्रदान आदिको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ। यस सम्बन्धमा निम्नानुसार व्यवस्थापन गरिनेछ।

- गाउँपालिका र बिषयगत शाखाहरु बीच सूचनाको आदानप्रदानमा प्रभावकारिता कायम गर्ने
- गाउँपालिका स्थित बिषयगत शाखाहरुमा दरबन्दी अनुरुप पदपूर्ति गर्न र बर्ष भरि गाउँमा बस्ने वातावरण सिर्जना गर्न पहल कदमी चल्ने
- स्वास्थ्य कार्यलयको ग्रामिण इलाकाहरुमा स्वास्थ्यकर्मीहरुको दरबन्दी अनुसार पदपूर्ति ज्यादै न्यून भएको सोको पूर्तिका लागि पहल गर्ने
- अधिकांस बिषयगत शाखाहरुको विनियोजित बजेट अपर्याप्त रहेको र समयमा बजेट निकासा नुहुने वर्तमान प्रवित्तिको अन्त्य गर्न राजनैतिक नेतृत्वले केन्द्र पहल गर्ने

गैर सरकारी संघ संस्था र निजी क्षेत्र

गाउँपालिकामा कार्यरत गैर सरकारी संघ संस्थाहरुको संख्या उल्लेखनीय छ। दोलालघाट, पाँचखाल र धुलिखेल आसपासको क्षेत्रहरुमा गैर सरकारी संस्थाका कार्यक्षेत्र रहेको छ। गैसस र स्थानीय निकायहरुको बीचमा सहकार्य गर्ने वातावरण सिर्जना गर्न निम्नअनुसार गरिनेछ।

- गाउँपालिकाको विकासका लागि गैसस र निजी क्षेत्रको क्षमता विकास गरी स्थानीय निकायहरु वीचमा सहकार्य गर्ने वातावरण सिर्जना गर्न निम्नानुसार गरिनेछ।
- स्थानीय तह, बिषयगत शाखा र गैसस वीचमा आवश्यक समन्वय, सहकार्य गरी कार्यक्रमहरुमा देखिएको दोहोरोपना न्यूनीकरण गर्ने
- गैसस कार्यक्रम तथा बजेटहरु पारदर्शिता गरि सहकार्यको वातावरण निर्माण गर्ने
- कार्यरत गाउँपालिकाका सबै वडा र बस्तीलाई समेट्ने गरी कार्यक्रम/क्रियाकालाप निर्धारण गर्न ध्यान दिने

९.४ तहगत सम्बन्ध तथा अन्तरसरकार समन्वय

नेपालको संविधानले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको राज्य संरचना संघ, प्रदेश र स्थनीय तह हुने व्यवस्था गरेको छ। संवैधानिक व्यवस्था बमोजिम संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले आ–आफ्नो अधिकार प्रयोग गर्दा एक अर्काको साझा चासो, सरोकार र राष्ट्रिय लक्ष्य एवं हितको बिषयलाइ समेत ध्यान दिई आफ्ना सामाजिक, आर्थिक एवं संस्कृतिक विकासका प्रयासहरु अघि बढाउनु परेको छ। यी तिन तहको सम्बन्ध सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयका सिद्धान्तका आधारमा हुने संबैधानिक व्यवस्था छ। तीन तहले संविधान प्रदत्त अधिकारको महत्तम प्रयोग मार्फत विकास र सुशासन प्रतिष्पर्धा तथा आवश्यकता अनुअस्र सहयोग र सहकार्य गरी अन्तरसरकार समन्वयलाइ मजबुत बनाउदै रास्ट्रिय विकासमा योगदान पुर्याउनु आजको आवश्यकता हो।

९.५ जोखिम व्यवस्थापन

योजनाको अपेक्षित लक्ष्य तथा उद्‌देश्य हासिल गर्न राजनीतिक स्थायित्व, रात्नितिक दलहरु बीच सहकार्य, नीतिगत स्थिरता, लगानीको अनुकुल वातावरण, आर्थिक स्थायित्व, विकास साझेदारको सहयोग, निकायगत कार्यदक्षता र कुशलता, अन्तरक्षेत्रगत अन्तरनिकायगत समन्वय र सहकार्य आवश्यक हुन्छ। त्यस्तै योजना निर्धारण गरे अनुरुप सार्वजनिक, निजी तहत सरकारी एवं गैरसरकारी क्षेत्रबाट सहयोग हुने अपेक्षा गरिएको छ। योजना अवधिमा सम्पन्न हुने प्राथमिकता प्राप्त आयोजना र कार्यक्रमले योजनाको कायान्वयन पक्षलाई निक्यौल गर्नेछ। तसर्थ योजना तर्जुमा गर्दा लिईएको मान्यता र पूर्वानुमान अनुरुप नियन्त्रणको दायराभित्र रहने अनुमान गरिएको छ।

बाह्य जोखिम

यस अन्तर्गत जिल्ला तथा राष्ट्रियब्यापी स्तरका आर्थिक, राजनीतिक र वातावरणका जोखिम रहेका छन्। छिमेकी गाउँपालिका र अन्य प्रमुख व्यापार, श्रम बजार र लगानी सम्बन्ध भएका गाउँपालिकाले अवलम्बन गर्ने आर्थिक एवं बितिय नीति तथा तिनीहरुको आर्थिक स्थिति, बजार तथा उत्पादन अवस्था, बजारमा आउन सक्ने असन्तुलन तथा आर्थिक संकट बातच गाउँपालिकाको विकासको क्षेत्रमा नकारात्मक प्रभाव पर्न सक्दछ। यसले निर्यात, आयात, कृषि, रोजगारी, पर्यटन आगमनमा असर पार्न सक्दछ। योजनाका समस्टिगत तथा बिषय क्षेत्रगत नीति तथा रणनीतिले यी पक्षलाइ समग्र रुपमा सम्बोधन गर्दै गाउँपालिकाको आर्थिक स्थितिलाइ सबल गर्ने अनुमान गरिएको छ। साथै जलवायु परिवर्तनवाट वातावरणमा पर्ने नकारात्मक असर, महामारी तथा अन्य विपद लगायतका कारणपनि योजनाले लिएका लक्ष्यहरु प्राप्तिमा नकारात्मक असार पर्ने जोखिम रहेका छन्।

आन्तरिक जोखिम

गाउँपालिकाको संस्थागत विकास र कार्यन्वयन क्षमताले विकास योजना, नीति तथा कार्यक्रमको कार्यन्वयनलाई प्रभावित पर्दछ। साथै, योजना अवधिमा तर्जुमाहुने वार्षिक र आवधिक योजनामा उल्लेख भएका लक्ष्य तथा रणनीतिको निरन्तरता दिनुपर्ने हुन्छ। योजनाका लक्ष्यहरु हासिल गर्न सो अनुरुप राजनीतिक नेतृत्व, कर्मचारीतन्त्र र नागरिकको दृष्टिकोण तथा मनोवृत्ति एवं संरचनात्मक व्यवस्थामा परिवर्तन हुनु आवश्यक छ। श्रोत साधनको विनियोजन एवं संचालनमा कुशलता कायम गर्दै कार्य पद्‌दति र कार्य संस्कृतिमा सुधार गर्न सकेमा जोखिम पक्षको व्यवस्थापन हुन सक्छ। गाउँपालिकालाई आत्मनिर्भर बनाउदै बितिय, मानवीय तथा भौतिक साधनको प्रभावकारी परिचालन हुन् नसकेमा उल्लेखित लक्ष्य हासिल नहुने जोखिम रहन्छ।

९.६ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

प्रभावकारी अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रक्रियाबाट यस आवधिक योजनाको प्रभाव, असार, प्रतिफलको नतिजा मापन गरिने छ। यसै गरि प्रमुख कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुको प्रक्रिया अनुगमन गरिनेछ। नतिजा मापन आवश्यकता अनुसार बाह्य बिज्ञबाट हुनेछ। कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुको प्रक्रिया अनुगमन गरिनेछ। कार्यक्रम तथा आयोजनाको कार्यन्वयन प्रक्रिया अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी

गाउँकार्यपालिका र सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समितिको रहनेछ। यस अनुगमन तथा मुल्यांकन समितिको क्षमता विकासको तालिम गरिनु पर्छ। आवधिक योजनाको कार्यक्रम तथा मापन अनुगमन तथा मुल्यांकन सम्बन्धि बिस्तृत प्रक्रिया तथा जिम्मेवारी देहायअनुसार रहनेछ।

- गाउँ कार्यपालिका तथा बिषयगत समिति
- गाउँपालिकास्तरीय अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति
- जिल्ला समन्वय समिति
- बिषयगत शाखा उपशाखा, परियोजना संघ, संस्था
- नागरिक समज्ज, संघ संस्था तथा तेस्रो पक्ष

आवधिक तथा बार्षिक गाउँ विकास योजनाको अनुगमन तथा मुल्यांकन साधन तथा विधि देहाय अनुसार रहनेछ।

- स्थलगत अनुगमन
- कार्ययोजना (लक्ष्य) र प्रगतिविच तुलना तथा मापन
- नागरिक अनुगमन
- नतिजामा अनुगमन
- नतिजामा आधारित ढांचा अनुसार बार्षिक समिक्षा
- नातिजमुलक ढांचा अनुसार सहभागितामुलक मध्यावधि समिक्षा
- चौमासिक समिक्षा
- नतिजामुलक ढांचा अनुसार सहभागितामुलक अन्तिम समिक्षा (तेस्रो पक्ष बाट)

आवधिक तथा बार्षिक गाउँ विकास योजनाको अनुगमन तथा मुल्यांकनको प्रक्रिया देहाय अनुसार हुनु पर्नेछ।

के गर्ने?	कसले गर्ने?	कहिले गर्ने?	कसरि गर्ने?
कार्यक्रम वा प्रक्रिया अनुगमन	गाउँपालिका स्तरीय अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति वडा स्तरीय अनुगमन समिति, समुदाय तथा समुदायमा आधारित संस्थाहरु	पटके, मासिक, चौमासिक, र वार्षिक	स्थलगत अनुगमन चौमासिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति विवरणको तुलना
प्रतिफल मुल्यांकन	गाउँकार्यपालिका, अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति	चौमासिक, अर्ध वार्षिक, वार्षिक र मध्यावधि	स्थलगत अनुगमनवार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य ट प्रगति विवरणको तुलना

			नतिजामुलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन
असर तह मुल्यांकन	गाउँकार्यपालिका, अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति र तेस्रो पक्ष	वार्षिक मध्यावधि र अन्तिम वर्ष	सहभागितामुलक छलफल नतिजामुलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन नमुना सर्वेक्षण बस्तुगत विअरण अध्ययन
प्रभाव तह मुल्यांकन	गाउँ कार्यपालिका, अनुगामं तथा सुपरिवेक्षण समिति, र तेस्रो पक्ष	मध्यावधि र अन्तिम बर्ष	सहभागितामुलक छलफल नतिजामुलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन नमुना सर्वेक्षण बस्तुगत विअरण अध्ययन प्रगति प्रतिवेदन अध्ययन

9.7 बार्षिक समिक्षा

बार्षिक समिक्षालाई आवधिक योजनालाई आधार मानेर बार्षिक योजनाहरुको बार्षिक समिक्षा गर्ने र त्यसको प्रतिवेदन प्रदेश र संघलाई पठाउने कार्यले तिन तहको Cohesion राम्रो हुने देखिन्छ।

अनुसूचीहरू

अनुसूची १योजना तर्जुमा उपस्थित सहभागीहरु :

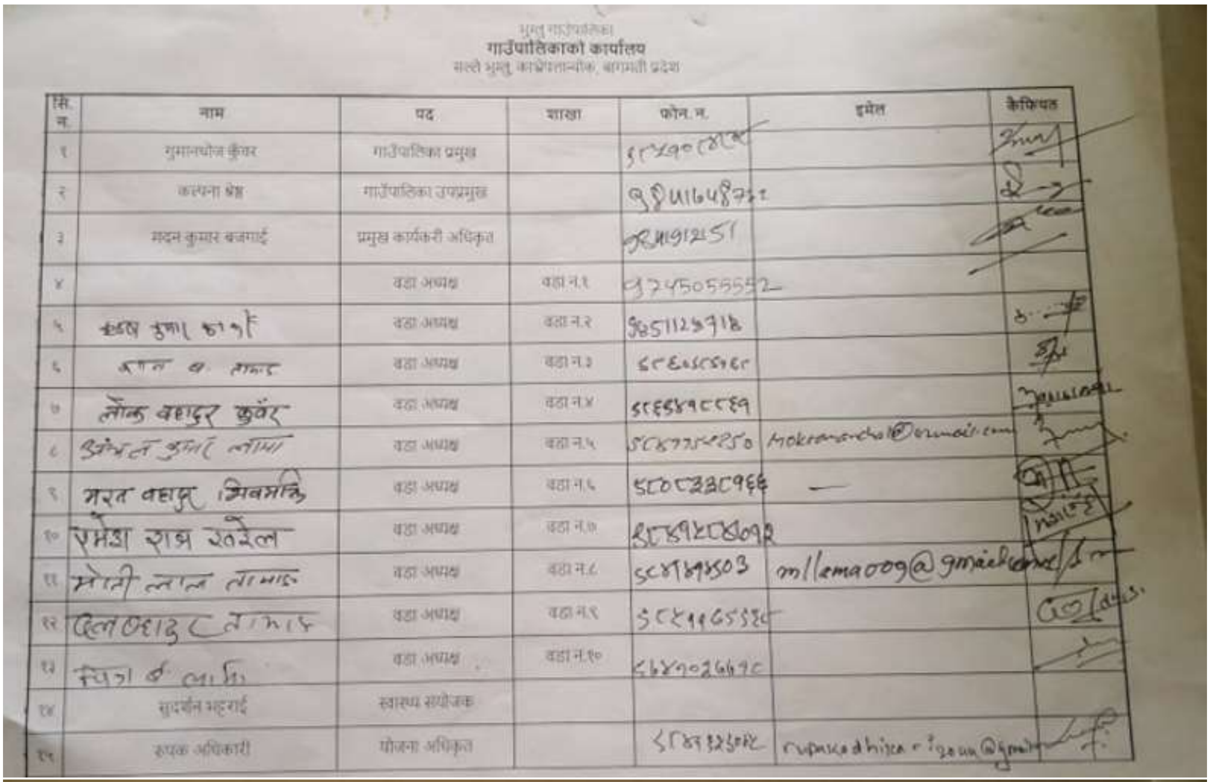

भुम्लु गाउँपालिका
गाउँपालिकाको कार्यालय
सल्ले भुम्लु, काभ्रेपलाञ्चोक, बागमती प्रदेश

सि.नं.	नाम	पद	शाखा	फोन.नं.	इमेल	कैफियत
१	गुमानसिंह कुँवर	गाउँपालिका प्रमुख		[illegible]		
२	कल्पना श्रेष्ठ	गाउँपालिका उपप्रमुख		९८४१६४८७३१		
३	मदन कुमार बजगाई	प्रमुख कार्यकारी अधिकृत		[illegible]४१९१२५१		
४		वडा अध्यक्ष	वडा नं.१	९७४५०५५५५२		
५	[illegible]	वडा अध्यक्ष	वडा नं.२	९८५११२५७१८		
६	[illegible]	वडा अध्यक्ष	वडा नं.३	[illegible]		
७	लोक बहादुर कुँवर	वडा अध्यक्ष	वडा नं.४	[illegible]		
८	[illegible] लामा	वडा अध्यक्ष	वडा नं.५	[illegible]	[illegible]@gmail.com	
९	भरत बहादुर [illegible]	वडा अध्यक्ष	वडा नं.६	[illegible]	—	
१०	रमेश राज खरेल	वडा अध्यक्ष	वडा नं.७	[illegible]		
११	मोती लाल तामाङ	वडा अध्यक्ष	वडा नं.८	[illegible]	mllema009@gmail.com	
१२	[illegible]	वडा अध्यक्ष	वडा नं.९	[illegible]		
१३	[illegible]	वडा अध्यक्ष	वडा नं.१०	[illegible]		
१४	सुदर्शन भट्टराई	स्वास्थ्य संयोजक				
१५	रुपक अधिकारी	योजना अधिकृत		[illegible]	rupakadhikari[illegible]@gmail	

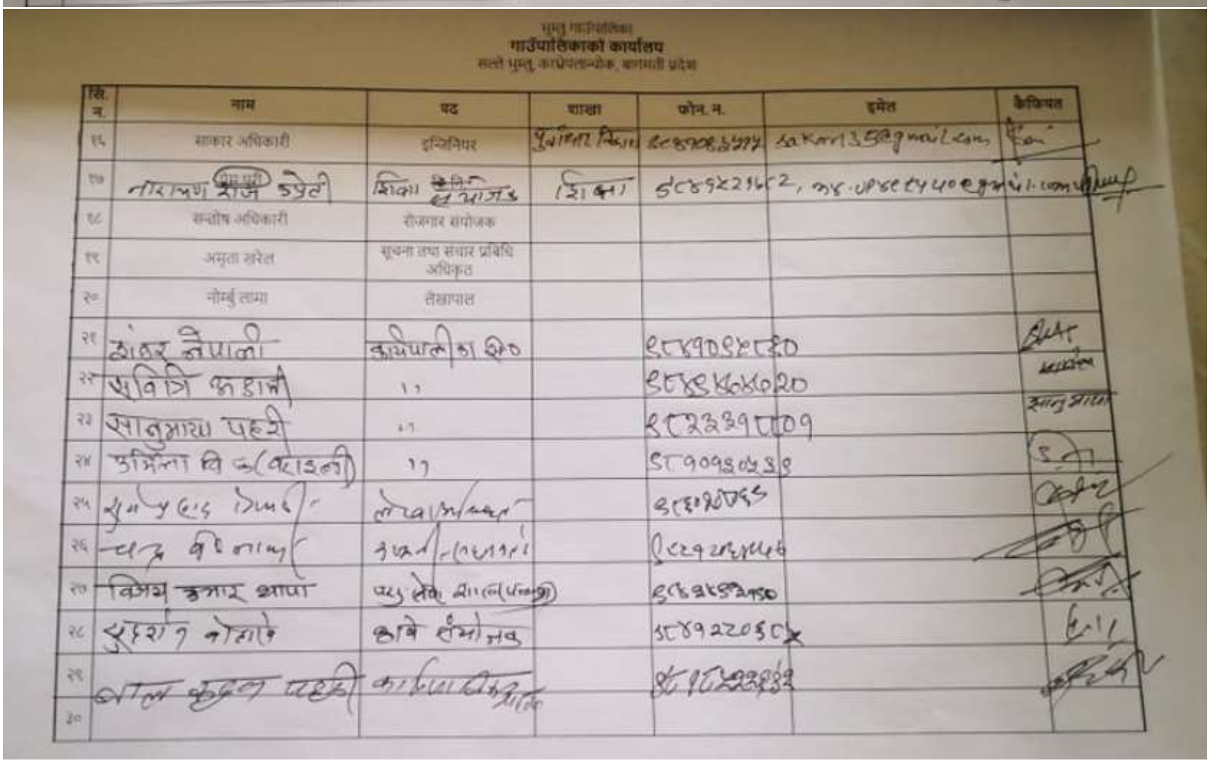

भुम्लु गाउँपालिका
गाउँपालिकाको कार्यालय
सल्ले भुम्लु, काभ्रेपलाञ्चोक, बागमती प्रदेश

सि.नं.	नाम	पद	शाखा	फोन.नं.	इमेल	कैफियत
१६	साकार अधिकारी	इन्जिनियर	पूर्वाधार विकास	[illegible]	sakar[illegible]@gmail.com	
१७	नारायण [illegible] उप्रेती	शिक्षा [illegible]	शिक्षा	[illegible]	[illegible]	
१८	सन्तोष अधिकारी	रोजगार संयोजक				
१९	अमृता खरेल	सूचना तथा संचार प्रविधि अधिकृत				
२०	नोर्बु लामा	लेखापाल				
२१	[illegible] नेपाली	कार्यपालिका स०		[illegible]		
२२	[illegible]	,,		[illegible]		
२३	सानुमाया पहरी	,,		[illegible]		
२४	उर्मिला वि.क.(वराइली)	,,		[illegible]		
२५	[illegible]	[illegible]		[illegible]		
२६	[illegible]	[illegible]		[illegible]		
२७	विजय कुमार थापा	पशु सेवा शाखा(प्राविधिक)		[illegible]		
२८	सुदर्शन [illegible]	कृषि संयोजक		[illegible]		
२९	[illegible] पहरी	कार्यालय सहायक		[illegible]		
३०						

तहको आवधिक योजना
खर्च संरचना

अनुसूची २२०३० दिगो विकास लक्ष्य :

g]kfnsf x/]s txsf ;/sf/x/n] lbuf] ljsf; nIo s]lGb|t of]hgx? th'{df ug'{ kg]{ kf|jwfg cg'?k o; j}t]Zj/ ufpFkflnsfn] klg cfkm\gf of]hgfx?nfO{ lbuf] lsf; nIox? ;Fu cfGtl/lss/0fdf ljz]if hf]8 lbg] 5 .

<u>lbuf] ljsf; nIox? o; k|sf/ 5g\ M</u>

lbuf] ljsf;sf nIo !M x/]s If]qdf /x]sf ;a} :j?kx?sf] ul/aLsf] cGTo ug]{ . o; ufpFkflnsfsf lgDg of]hgfx?af6 nIo ! sf] ;+af]wg x'g]5 .

lbuf]] ljsf;sf nIo @M ef]sd/L cGTo ug]{, vfB ;'/lff / kf]if0f k|fKt ug]{ / lbuf] s[lif k|j4{g ug]{ .

lbuf]] ljsf;sf nIo #M ;a} pd]/ ;d"xsf AolQmsf nflu :j:Yf hLjgsf] ;'lgZrttf ub]{ ;d[4 hLjg:t/ k|bfg ug]{ .

lbuf]] ljsf;sf nIo $M ;dfj]zL tyf ;dtfd"ns u'0f:t/Lo lzIff ;'lglZrt ug]{ / ;a}sf nflu cfhLjg l;sfO{sf cj;/ k|j4{g ug]{ .

lbuf] ljsf;sf nIo %M n}lËs ;dfgtf xfl;n ug]{ tyf dlxnf, lszf]/L tyf afnaflnsfx?nfO{ ;zQm agfpg] .

lbuf] ljsf;sf nIo ^M ;a}sf nflu ;'/lIft kfgL tyf ;/;kmfO{sf] pknAwtfsf ;fy} o;sf] lbuf] Joj:yfkg ;'lglZrt ug]{ .

lbuf] ljsf;sf nIo &M Aoxf]g{ ;lsg], e/kbf]{, lbuf] / cfw'lgs phf{df ;a}sf] kx'Fr ;'lglZrt ug]{ .

lbuf]] ljsf;sf nIo *M ;a}sf nflu l:y/, ;dfj]zL tyf lbuf] cfly{s j[l4, k"0f{ tyf pTkfbgzLn /f]huf/L / dof{lbt sfdnfO{ k|j4{g ug]{ .

lbuf]] ljsf;sf nIo (M pTyfgzLn k"jf{wf/sf] lgdf{0f, ;dfj]zL tyf lbuf] cf}Bf]lus/0fsf] k|j4{g / gjk|jt{gnfO{ k|l/t ug]{ .

lbuf]] ljsf;sf nIo !)M b]z leq tyf b]zx?aLrsf] c;dfgtf x6fpg] .

lbuf] ljsf;sf nIo !!M zx/x? Pa} dfgj a:tLx?nfO{ ;dfj]zL, ;'/lIft, pTyfgzLn / lbuf] agfpg] .

lbuf] ljsf;sf nIo !@M lbuf] pkef]u tyf pTkfbg k|0fnL÷9frfx? ;'lglZrt ug]{ .

lbuf] ljsf;sf nIo !#M hnjfo' kl/jt{g tyf o;sf k|efj;Fu h'Wg tTsfn sfo{ cl3 a9fpg] .

lbuf] ljsf;sf nIo !%M e";txL, e"kl/lw:t/Lo, kfl/l:YfltsLo k|0fflnsf] lbuf] pkof]u, /Iff / k'g/:yf{kgf ug]{, jgsf] lbuf]?kdf Joj:yfkg ug]{, d?d"lds/0f la?Wb n8\g] / hdLgsf] Iflos/0f /f]Sg'sf ;fy} o;nfO{ pN6\ofpFg] tyf h}las ljljwtfsf] Iofltnfo{ /f]Sg] .

lbuf] ljsf;sf nIo !^M lbuf] ljsf;sf lglDt zflGtk"0f{ / ;dfj]zL ;dfhsf] k|j4{g ug]{, Gofodf ;a}sf] kx'Fr k|bfg ug]{ / ;a} txdf k|efjsf/L, hjfkmb]xL / ;dfj]zL ;+:yf lgdf{0f ug]{ .

lbuf] ljsf;sf nIo !&M lbuf] ljsf;sf nflu sfof{Gjogsf ;fwgnfO{ ;'b[9 ug]{ / cGt/fli6«o ;fem]bf/LnfO{ k'gM hLjGt t'Nofg] .

dfly elgP cg';f/ lbuf] ljs; nIosf s'g nIox?sf] cGt/ ;DaGw s'g of]hgf tyf cfof]hgf ;Fu 5 elg k|To]s glthf tyf ;f] ;Fu ;DalGwt of]hgf ultljlw ;Fu pNn]v ul/Psf] 5 .

अनुसूची ३: सन्धर्भ सामग्रीहरु

- :yfgLo txsf] cfjlws of]hgf tof/L lgb]{lzsf @)&%, /fli6«o of]hgf cfof]u
- !% cf}+ /fli6«o cflws of]hgf vfsf @)&%, /fli6«o of]hgf cfof]u
- k"j{ of]hgf th'{df uf]i7L @)&& r}q $ ut] tyf k|fKt ;"rgfx? sf]/f]gfsf sf/0f ns8fpFg ePsfn] kflnssf lhDd]jf/ AolQmx? ;Fu eRo'cn 5nkmn af6 k|Kt ;"rgf
- % jif{sf nflu j8f:t/af6 tof/ ePsf of]hgf vfsf
- g]kfnsf] ;+ljwfg
- :yfgLo ;/sf/ ;+rfng P]g @)&$
- cGt/ ;/sf/L ljQ Joj:yfkg P]g @)&$
- /fli6«««o k|fs[lts ;|f]t tyf ljQ cfof]u P]g @)&$
- ljleGg gLltx? -e" pkof]u gLlt @)&@, ljsf; ;xfotf gLlt, s[lif, l;FrfO{, jg tyf jftfj/0f ;DalGw gLltx?,
- ;xefuL kfl6{x?sf 3f]if0ff kqx?

अनुसूची ४ आयोजना बैंक